

РАСКОВНИК

З И М А
І ۹ ۸ І.

Расковник је некаква
(може бити измишљена) њрава
за коју се мисли
да се од ње
(кад се њоме дохваташ)
свака брава
и сваки друшћ закљош
ошвори сам од себе

Из Вуковог „Рјечника“

РАСКОВНИК

часопис за књижевност и културу

Београд, децембар 1981. Година VIII,
број 30.

УРЕДНИШТВО

Драгиша Витошевић
(главни и одговорни уредник)

Зоран Вучић
(извршни уредник)

Добрица Ерић
Радоје Кавецкић
(технички уредник)

Цвета Котевска
Владета Р. Кошуткић
Драган Лакићевић
Љубинко Раденковић
(заменик главног уредника)

ИЗДАВАЧ

НАРОДНА КЊИГА — БЕОГРАД
Шафарикова 11

За издавача
Видак Перић, директор

РАСКОВНИК

појављује се у пролеће, лето, јесен и зиму.

Рукописе по могућности откуцане машином у пуном прореду, слати на адресу: „Народна књига“ (за „Расковник“), Београд, Шафарикова 11.

Рукописи се не враћају

Годишња претплата за Југославију 280 динара.

Претплату уплаћивати на жиро-рачун „Народне књиге“ 60801-603-15400, са назнаком: претплата за „Расковник“. Годишња претплата за иностранство: Сједињене Америчке Државе \$ 15; СР Немачка DM 35; Француска Ffr 75.

Претплату за иностранство уплаћивати на девизни рачун „Народне књиге“ код Југобанке: 60811-620-58-8206/10-6-1051.

Телефони: уредништво 327-427; служба претплате 322-464; комерцијална служба 323-910; рачуноводство 761-226; пропагандна служба 327-427.

Коректор Љиљана Чичић

Метер Дамјан Корбуц

Штампа ШИРО „Србија“, Београд, Мије Ковачевића 5.

Број штампан у 3 000 примерака.
Цена једног примерка 70 динара.

БОЈ НА КОСОВУ

*По казивању златоустог Ћира Радовића из
Доње Мораче*

Нема силе без ватре и воде,
Нити већег блага од слободе!
Ништа љепше од сунца благога,
Нити ишта старије од Бога,
Који памти сиједа времена,
Погибију мојега племена!

Боже јарки, огња великога!
Кад се Луна преко неба мога
Као сабља, жедна крви, вину
И над Крстом крвавијем сину,
Те обасја земаљско камење
Ледним сјајем небеско знамење:
Да ће српско царство нестати
И Крст Лунин сужањ постати —
Диже војску на цара Лазара
Турски царе Амурат Агара,
Па је води на Косово поље
Да се опет са Србима коље!
Син Орканов на Косово хита
И за војску Лазареву пита.
Командују војскама истока
Муратова два сина висока:
Бајазида јањичари пазе,
Гине трава куда они газе;
Ејуб води акинције љуте,
Који пале, сијеку и ћуте!
Мурат води везире и паше,

А за њима по Азије јаше!
Испред себе, уз Татаре мрке,
Гоне Турци Бугаре и Грке!
Прима Турчин у шарену војску
Арапију и рају приморску!
Да Србима зада већу муку —
Води Мурат Туку и Манџуку!
Турке прате несрећни вазали,
Који су им за Србе казали
Да их црна неслога разара
И да мало има уз Лазара
Великаша посјечите моћи
Који ће му на Косово доћи.
Нема српској неслози лијека!
Жури Мурат ко мутна ријека
Да дочека Лазареве чете
На Косову пољу — пут ког лете
Да се кољу два страшна символа:
Крст и Луна — мач и сабља гола!

Под крст часни Лазар клетвом зове
На Косово српске витезове!
Зове у бој народ и властелу,
Јече звона у свакоме селу;
Буде земљу звона манастирска,
И у гори фрулица пастирска;
Молитве се из олтара чују,
Себри косе у мачеве кују!
Свети Сава знамење учини —
Крст од муња на небу начини!
Да под крсташ барјак Срби стану,
За слободу златну да устану,
Турском цару да не буду робље —
Дође доба да оживи гробље!

Српска војска из Крушевца креће,
Прати цара мртве ратне среће.
Језди Лазар испод часног крста,
Носи своје небо на три прста.
Дан му види очи суза пуне,
Жури Лазар Косову и куне:
„Ко не дошо у бој на Косово,
За свијетло име Исусово
И слободу златну да се бије —

Сузе своје ђеце нека пије!
Ко не дошо од српског племена —
Капала му рђа са шљемена,
Гинула му шеница у пољу,
Скапавао на страшноме кољу!
У кући му сабља не блистала,
У брду му лоза не листала,
Ницало му трње иза плуга,
Вазда био крвницима слуга,
Хљеб просио и за крсну славу,
Из јармова не дизао главу,
Стидио се мајчиног млијека,
Од људи се крио довијека!
Ко утече из светога боја,
Траг му клала вјечно клетва моја!

Кад сјекнуше Лазареве клетве,
Царски себри оставише жетве,
Од Авале плаве до Комова,
За слободу српскијех домова,
Подиже се мотика и кука,
Неко јаше коња, неко вука!
Вуци вију, гавранови грачу,
И ђедови с унуцима крачу
Да Косово костима бијеле,
Ђе ће царство сабље да дијеле!
Српски себри што велможе хране
Потекоше да слободу бране.
Све честито на Косово оде:
Часни себри и часне војводе,
Све се муцко на оружје диже
И Лазару на Косово стиже
Злу ноћ прије Видовога дана,
Да бој бије и допада ране,
Да дочека Азијате црне,
Побиједи и дому се врне!

Лазар с војском у Косово сиђе,
Издајека турску силу виђе:
Мурат прије поље притиснуо,
Од муке би камен пресвиснуо,
Мурат турску дигао звијезду
На Косову, српскоме гнијезду!
Гледа Лазар Муратова јата,

Па за руку Југ-Богдана хвата;
Богдан с коња, испод длана, гледа
Силу што се прегледати не да:
Сво Косово притисли газије,
Реже сабље кржаве Азије!
Лазар и Југ, ниједи од чуда,
Разгледају приказ Страшног суда,
Коњи им се у зноју купају,
Пољем турски добоши лупају,
Коњ до коња, шатор до шатора,
Бојна копља као вита гора,
Да пропане киша из облака
Не би нашла земљу од јунака.
Лазар Југу да разagna тугу
И тишину да прекине дугу,
Јекну да сви витезови чују:
„Згазићемо сјутра црну гују!”

Стаде снага српскога сабора
Спрам големог турскога табора,
Испод крста, спрам полумјесеца,
Коначише очеви и ђеца:
Самодрежи цркви да приступе,
Причесте се и под крст окупе,
Да се спреме за крваву зору
У којој ће Косово да ору
Оштра гвозђа и сломљене кости,
Кад на Србе крену црни гости!

Како српска војска у сан паде
На мекане косовске ливаде,
Конак даље од Новог Пазара,
Бојна свита бану код Лазара:
За план битке да се договоре,
Да уз царско вино разговоре
И да узму жељу од свијета
Уз мирисе косовског цвијета,
Што се стачу са царских дувара
Низ свијеће у вино пехара,
Којим Лазар наздрави господи,
Челницима и сваком војводи,
Заклињући — да погазе свађе —
Великаше старије и млађе.
Дрхтала је Лазарева рука

Од погледа Милоша и Вука,
Док здравицу бесјеђаше своју
О издаји у великом боју.
Рече да ће пехар оном дати
За ког зборе да ће га издати.
А кад пружи вино Обилићу,
Милош баци пехар Бранковићу
И љутито српском цару рече:
„Ако буде живих сјутравече,
Вићеће се ко је издајица,
Ко клеветник, а ко узданица!
Царска ријеч као сабља реже,
О издаји другом збори, кнеже!
Сјутра идем да умрем за вјеру,
А здравицу царску и вечеру
Милош ноћас неће ни обићи!
Сјутра морам до Мурата стићи,
Па ће силни Амурат Агара
Умријети од мога ханцара!
Када ми је било седам љета,
Ову сабљу, која Вуку смета,
Својом ми је руком даровао
Силни што је силно царовао!
Сабља моја од Силног Душана
Сто пута је крваво кушана!
Вид Бијели сјутра нека види
Чије сабље Србин да се стиди!”
То прозбори Обилић и оде,
За њим горде одоше војводе.
Лазар отров здравице увиђе
Кад Косанчић с Топлицом изиђе.
Три војводе с вечере одоше,
У ноћ бојне коње ободоше.
Изађоше три бојна челника
Из шатора кнеза-мученика!

Те су ноћи из поља и горе
Нарицали косови до зоре
И капале звијезде крваве
Са свијећа Лазару виш главе.
Ноћ је чула како небо јеца
Изнад крста и полумјесеца!
Там је зора крвава сванула
Звијезда је даница планула

И просула крила ластва плава
Изнад царских забринутих глава
Док су војске поклање сањале,
Крстиле се свуноћ и клањале!

Прије сунца Лазар диже војску
Да је среди за битку косовску.
Прво разви оклопнике царске
А за њима стријелце себарске,
Па пред славне оклопнике стаде.
Десно крило Југ Богдану даде —
Да га води и чврсто га држи:
Коњаници од брзога бржи
Развише се иза старог Југа,
Пружише се бојна копља дуга;
Око оца Југовићи језде,
Лете младе за старом звијезде!
Југовиће прате копља танка
Копљаника Јуришића Јанка.
Да му крило лијево предводи
Влађенићу Влатку надвојводи
Лазар с вјером широком повјери,
Не слутећи о црној невјери,
Даде Влатку босанску коњицу,
Са њим посла Рељу Крилатицу,
Додаде им Живка од Хомоља,
За њим крену стријела најбоља.
Даде зету Бранковићу Вуку
Да му држи у резерви руку,
Оклопника дванаест хиљада
Да у сјечу пусти изненада:
„Кад најгушће буде и најтеже,
Чекаћу те, Вуче! — рече Кнеже.
Челник Муса маче војску Зете,
Да арапску коњицу пресрете.
За коњицом хрватскога бана,
Мачоноса Палиже Ивана,
Овчар Јанко поведе овчаре
Са Каблара, Овчара и Шаре,
Да поможе оклопнике тешке —
Ко не јаше вука, ступа пјешке!
За барјаком из свете Троноше
Маче Ђорђе с Цера мачоноше!
Грачаници крену од Звечана

Мачва иза игуман-Стефана!
Старац Кузун-Јањо са истока,
Од Ресаве и златног Тимока,
Пред себрима крену калуђере,
Заточнике слободе и вјере.
Бан Страхињић с Косовцима оде
Да бој бије крај Ситнице воде.
Дукађинце Леке капетана
Пусти Лазар у правцу Чечана.
Кад јекнуше звона са Дечана,
Прије Кнеза и прије икога,
Крену Милош, не пита никога!
Води Милош у панциру борце,
Душанову гарду Черногорце!
Обилића прати Злопоглеђа,
Мусић Стеван покрива им леђа.
Крајимиру, вјерноме војводи,
Даде бојне једеке да води.
Орловићу нареди да пође
Чим кнез Радич од Захумља дође.
Од Комова кренуше вукови,
Савише се овчарски лукови,
Засијаше српови и косе,
Орни себри да жању и косе.
Подигоше копља шаке грубе,
Зајечаше рогови и трубе,
А цар Лазар мач диже високо,
Крст начини и кликну ко соко:
„За крст часни, витезови красни!”
Па загази у сами цик зоре
У дубоко Муратово море!

Кад се прве сударише љесе,
Од судара земља се затресе,
Зајаука земља од копита,
Поче вриска коња и копљита,
Застењаше косовски брегови,
Повише се копља и стегови,
Зарежаше мачеви на ђорде,
Смијешаше зубе двије хорде!
Коњи коње зубима кидају,
Рањеници згажени ридају,
Излијећу ребра из долама
Куда топуз оре и пролама!

Ваде очи убојне стријеле,
Лете ћурци и чалме бијеле,
Гасну очи одсјечених глава,
Мијеша се крв црна и плава,
Сламају се стријеле и копља,
Пада снопље руку преко снопља!
Крв устави сунце на истоку
Да погледа кланицу жестоку.
Куда тлачи српска оклопница,
Просипа се арапска коњица!
Срби кличу, Турци халакају,
Безглави се трупови јакају,
Рањени се боду и сустају,
Испод коња безглави устају.
Како сабља или мач сијевне,
Мртва глава на небо зијевне.
У очима расутим по пољу
Крст и Луна на небу се кољу!
Пред копљима од хростове горе
Угиба се Муратово море!
Српска тешка оклопница ступа,
Турска лака коњаница одступа.
Обрете се клин српске гвардије
Усред турске срдите ордије.
Прва стиже кроз љесе лешева
У панциру пратња Милошева.
Милош са гардом старих оклопника,
С којом поби Турке код Плочника,
Јањичарске бреше кад проломи,
Просу снагу и сабљу преломи,
Бану кроз крв до Гази-Местана,
На копљомет Муратовог стана.
Када Мурат тешки пролом виђе,
Са кургана високога сиђе,
Па на паше и везире виче —
Док из мртвих крвав Милош ниче,
Са ханџаром блиставим ко вода!
Бачен с коња Обилић војвода,
Виђе Гази-кана оро сури,
Па у њега бистри ханџар сјури
Амурата до грла распори.
Паде Милош кад цара обори!
Кад Милоша турска сабља пшину
Душа му се у небеса вину

И Ловћену полеће у подне
 Из кључева крви благородне!
 Обилићев ханџар кад засија,
 Небо му се грохотом насмија!
 Кад испуни Милош завјет царски,
 Соколови кликнуше себарски
 И у небо крвави сукнуше,
 Пред Србима Турци устукнуше!
 Лазар Светом Виду се помоли,
 Па јунаке поче да соколи!
 Да је Лазар у том часу знао
 Да је Мурат пред Милоша пао,
 Молио би Саву свијетлога
 Да му душу отпрати до Бога.
 А кад зачу Бајазид Агара
 Турска војска да оста без цара,
 Брзо призва свог Ејуба брата,
 Па га сrete сабљом иза врата!
 Диже круну очеву из крви
 И постаде цар Бајазид први,
 Па халакну резервну коњицу
 На уморну српску оклопницу,
 Која пола дана оштро реза
 За слободу, часни крст и Кнеза!
 Трске хорде кивне и одморне
 Кидисаше на Србе уморне,
 Јаничарске ђорде залајаше!
 Гавранови пољем заграјаше!
 Кад Бајазид Муња силу крену,
 Лазар виђе како у том трену
 Поче бијег босанске коњице
 За војводом Влатком пут Дренице,
 Те лијево српско крило просу
 Да Бајазид лакше спусти косу
 И покоси Раљу Крилатога
 И стријелце Живка Хомољскога!
 Тад Лазару клону десна рука,
 Ал се, моран, понада у Вука:
 Да резервне оклопнике пусти
 И прегази живистијан густе,
 Који обруч око Срба стеже;
 Залуд често погледује Кнеже
 Да Вукови мачоносци сину
 И по турској коњици ошину.

Српску наду мртви сан поклопи,
Неће стићи Вукови оклопи.
Вук Бранковић потроши бојнике
Ејубове кољући војнике —
Испод дугих голешких присоја,
Много прије одсуднога боја.
Оста српска нада крај Голеша,
У оклопу трошном леш до леша.
Кољу сабље, а кољу мачеви,
Сијеку се врисци и плачеви,
Оклопници крвави падају,
Још се Срби у Вука надају,
Који бјеше турски роб постао,
Крст издао што је жив остао!
Брани Кнеза мотика и кука,
Рањен Лазар прокле зета Вука!
Крвав витез витеза кликује,
Стари Богдан ђецу довикује:
Барјактара Бошка и Дамјана,
Милутина, Стефана, Јована,
Андријаша, Војина, Комнена
И млађаног нејачка Огњена!
Југовићи крију љуте ране,
Мушки оца и свог цара бране.
Осам коња под Богданом црче,
На деветом сунце старцу мрче.
Паде старац низ мрког алата,
Али девет Југовића брата
Бране Кнеза и Турке сијеку,
Низ крваву Ситницу ријеку
Плове мртви Кнежеви јунаци,
Перјанице српске и барјаци.
Како српска сабља љуће реже,
Тако турски обруч јаче стеже!
Под ногама црна крв клобуча,
Траже Срби излаз из обруча!
Бране Кнеза од крајина бани,
Шкргућу им мачи коврдани.
Куда коље Муса Арбанаса,
Крвава ће шеница да класа.
Срдит Срђа Злопоглеђа хуче,
Брани Кнеза и топузом туче!
Бан Страхињић Турке пресијеца
Сабљом кривљом од младог мјесеца!

Зове Бошко осам својих брата “
 Да отворе српском цару врата;
 Срдити га Југовићи прате,
 Мачевима турске сабље крате!
 Свети Виде и Богородице,
 Како снага једне породице —
 Бошко Југов и његова браћа —
 Српску наду из понора враћа!
 Тешки алат по мртвима гаца,
 Пјену и крв по мртвима баца,
 Из ноздрва југовином дува,
 Господара од сабаља чува,
 Пред копљима слијеже курјачки,
 По њем Бошко полего момачки,
 Крсташ му се царев пољем вије,
 Јањичаре разгони и бије!
 Сја челенка плавокосог војна,
 У руци му бљеска сабља бојна,
 Плаве очи сијеку страхотом,
 Плаче небо за мушком љепотом,
 Над којом се ваздуги дан врти
 Црно око љубоморне смрти!
 Мусић Стеван сијече и пјева:
 „За крст часни, ђецо Васојева!“
 Крилатица Реља од Пазара
 Гони Турске ђорде од Лазара,
 Пресијеца чалме сабља танка
 Из деснице Јуришића Јанка!
 Турски јаук допире до Меке
 Од топуза капетана Леке!
 Овчар Јанко стријелама бира
 Златне чалме паша и везира!
 Брани вјерни Крајимир једеке,
 Јањичаре збија у јендеке!
 Цркавају коњи под Лазаром,
 Бије Кнеже крвавом гадаром!
 Крсташ барјак Павла Орловића
 Прате копља Јанка Јуришића,
 Који поред Орловића гази
 И Лазара од Татара пази.
 Гледа Лазар преко црних шума,
 Очекује Радича од Хума!
 Задња капља српске наде кану,
 Кад у сјечу доста касно бану,

Као вихор од Облака града
Под командом Облачића Рада
Три хиљаде лаких коњаника,
Да избаве Кнеза-мученика!
Поче сјећи јањичаре љуте,
Крчи Раде до Лазара путе!
Облачићи бију и вапију
Да пролеме до Кнеза капију!
Облачићи бију задњу битку,
Напајају крвљу земљу житку,
Но узалуд и сјеча и треска,
Залуд капља у мору пијеска!
Мало бјеше уз Лазара руку
Да покољу Туку и Манџуку!
Залуд себри и жању и косе,
Коло српске среће расуло се!
На заласку Видовога дана,
Крв источи Србима из рана!
Луна с неба ко сабља од сребра
Кад огрија исјечена ребра,
Започеше код Ситнице воде
Да падају себри и војводе,
Што до смрти уз Лазара бише,
Штитише га и крв турску лише!
Турци љуће црн обруч стегоше,
Најљепши се откосу слегеше
Јуначкога српскога цвијета —
Красни момци овога свијета!
Паде српског царства јака међа
Кад погину Срђа Злопоглеђа!
Гракну гавран Срђи иза вјеђа,
Оста Лазар без штита са леђа!
Поред оца од стријеле паде
Соко Срђин Нејаки Ненаде!
Са Лабуда, седлу низ облучје,
Паде Ненад оцу у наручје!
Када крсташ Орловићу клону,
У крв Јанко Јуришић потону!
Ђе се сруши од Хомоља Живко,
Сломи сабљу соконоша Ивко,
Поред њега даде небу душу
Косанчићев Млађани Лаушу!
Како паде испод сабље криве,
Кроз прамење ишчупане гриве

Разви ружу под срцем на свили,
Соко над њом остаде да цвили.
Још се један крсташ пољем вије —
С Бошком брата ниједнога није,
Без браће му коњи пролијећу,
Соколови с писком надлијећу
Крсташ барјак у Бошковој руци,
Арлаучу азијатски вуци!
Још се нада сили да одоли,
Кличе браћу, брани живот голи!
Крвав Бошко с алата погледа
Да на коњу Огњена угледа!
Тешки камен у срце му сиће
Кад без браће осам коња виће!
Без Дамјана кад виће Зеленка,
Полеће му са перјем челенка,
Па се просу дуга коса плава
По очима рањенога лава,
Јако срце у јунаку свисну
Кад Огњенов крвав соко писну,
Ал још једном, ко без крила соко,
Српски барјак подиже високо!
А када га шину сабља жедна,
На српску се славу спусти ледна
Суза мутног сестринога ока —
Паде крсташ Бошку преко тока!
Сунце у крв кад поче да пада
Виће Југа међу девет нада:
Југовића пао бор до бора,
Око мртвог борја мртва гора!
Дан крвавог ока гледа с Кома
Тешки полом Југовића дома!
Кржаве се сузе још циједе
Старцу Југу са браде сиједе,
Изнад ђеце суве руке шири
Отац што се са смрћу не мири!
Југовиће буде коњи њиском,
Соколови сузама и писком,
Лави реже, мртви Турци бјеже!
Часни себри леже око Југа,
Из њине се крви диже дуга,
Ко славолук задњег српског цара,
Плач се чује мртвих соколара.
Крилатица Реља кад погину,

Још Страхинић бјеше на Ђогину,
А кад њега крај Ситнице воде
Доватише жедне турске ђорде,
Те се мртав пови преко коња,
Српска сабља сијевну потоња!

Тада Луна Крсту се насмија,
А с Голеша писну црна змија
И одреза сабљом косу вила,
Што је сузе из облака лила,
Из облака од јуначких душа,
Гледајући како крв пјенуша
Из прекланих жила куцавица,
Све док црна јата куцавица
Из јуначких срца полећеше
И у чарне горе улећеше —
Да по њима црне сузе лију
Док бијели вуци земљом вију!

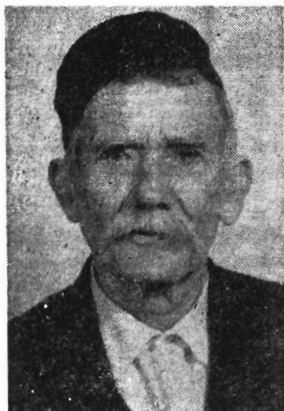
Кад се војска на Косову слеже,
Виђе с неба часни српски Кнеже
Своју главу на врху ханџара
У десници старог јањичара.
Жури старац кроз крв до појаса,
Крвавијех руку и кајаса,
Бајазид а цара да дарује
Царском главом што небом царује!
Пошто прими Бајазид Агара
Часну главу славнога Лазара,
Принесе је, са поносом, киван
Цар—Мурату на вјечити диван.
Два се мртва сретеше погледа,
Царске очи пуне вјечног леда;
Гледаху се без крвавог бљеска
Ледне очи два цара небеска.
А кад Лазар Мурату у оку
Виђе гордог Милоша у скоку
Са ханџаром бистријим од воде,
Мирно међу мртве Србе оде:
Узнесе се глава златним зраком,
Јунацима да влада над мраком
И да часне окупља војводе
Крај небеске Ресавице воде,
Која небо таласима сребри,

Са које ће пити часни себри —
Бранитељи задњег српског цара —
Покошени ко шеница јара
На Видовдан по Косову равном,
По витештву и поразу славном!

Кад Бајазид виђе, жедан славе,
Обретење Лазареве главе,
Турбе оцу на Косову диже:
Да му Србији свијећу зажиже,
Млади мјесец док Косово грије
И крст часни по гори се крије,
Докле дође земан да се вине
И са неба мјесто Луне сине —
Да обасја косовску гробницу,
Ђе Бајазид баци у зобницу
Српску круну и царство задоби,
Узе робље и рањене поби,
Пошто кивна два цара крвава,
Останула без круна и глава,
Дугоше се из крви и мяса
У тијесна за душе небеса!
Чим Бајазид два царства докопа,
Пусти нејач да мртве покопа,
Пусти нејач да пролива сузе,
У Милице побједнички узе,
Милу кћерку Оливеру вилу,
Пријатељство утврди на силу,
А Милицу остави да влада
Са Србијом уз два сина млада,
Високијем Стефаном и Вуком —
Ћве Бајазид среди моћном руком!
Па с Косова Једрену пожури,
Тад никоше косовски божури,
Црвеније од крви цвијеће —
То је земља заждиља свијеће
Јунацима којима и сада
Змај Обилић за облаком влада!
За облаком изнад горе плаве.
Ђе змајеви Обилића славе.
И сабљу му светкује и грли
Сваки часни Србин неумрли.
Ћваког љета, кад божур исцвјета,
Милош слази и Косовом шета

С јунацима без мане и страха,
Што с Косова кроз облаке праха
За Милошем са крваве њиве
Отидоше да вјечито живе
У пјесмама које крај ватара
Поју струне српскијех гуслара.

Записао Момир Војводић

О КАЗИВАЧУ И ПЕСМИ

Ђиро Р. РАДОВИЋ (1903—1976), родио се у селу Баре Радовића, код манастира Мораче. Завршио је пре рата шест разреда гимназије; оженио се, на молбу оца самотника, и остао да живи у селу. Отхранио деветоро деце. Хранио се и храбрио Библијом и гуслама, Његошем и Достојевским кога је увек изнова читао. Био је један од последњих народних памтиша. Имао је изврсно чуло за повесничка и духовна предања, памтио многа збивања, људе и скаске, знајући да све то исприповеда на изворан и жив начин. Од оца Радисава, неписменог човека, примио је големо уздарје јуначких песама, казивајући их наизуст, певајући их уз гусле или на глас, на њиви и на косидби. Мориле су га свеопште бриге; крст племена је осећао и доживљавао као свој сопствени. Био је пун вере, али и туге због губљења и убијања чула за исконска треперења у народној души. Ловћенска капела била му је непроболна рана. Чувши за његову смрт, хаџи Радован Бећировић рекао је о њему: „За добрим човјеком оде сав берићет“.

А. Р.

Песма „Бој на Косову“, коју је, „по казивању златостог Ђира Радовића из Доње Мораче“, на хартију пренео Момир Војводић, није народна песма у класичном смислу. Упућенији читалац приметити ће да је ова нова песма о Косовском боју дело истовременог прожимања усменог духа и поуздане, видљиве писмености. То и не треба да изненади читаоца десетерачке поеме коју у овом броју доноси „Расковник“ ако се напомене да је главни певач-аутор (састављач и казивач) ове песме, **ЂИРО РАДОВИЋ**, био писмен човек. (Писац ове белешке слушао је из уста Ђира Радовића, још за његовог живота, три примера народних приповедака, од којих је два објавио у књизи Вук и ајдук, Београд, 1978.)

Песма коју је записао књижевник Момир Војводић (коме, сви су изгледи, дугујемо њено коначно уобличење, а не само памћење) настала је сједињавањем усменог искуства народне песме и легенде са мање или више познатим писаним историјским изворима и уметничким делима о боју на Косову, које је, као што се из песме види, њен песник (ма ко он био) познавао врло добро.

Песма која је пред нама представља својеврстан колаж одабраних мотива из косовског јуначког мита и у њеном духу и избору препознаје се рука даровитог писменог појединца. Тај појединац, међутим, није сам одабрао мотив косовске поезије и легенде. У том одабирању руководио га је пре свега народни дух, садржан у народном памћењу и у народној потреби да тај косовски мит, као своје највеће духовно благо, чува и преноси, да косовску поезију слуша, доживљава и развија дотле да се, по својој слободној вољи и машти, толико удаљи од знане историографије, да својевољно васпостави делове Косовске битке и легенде којих у сачуваним косовским народним песмама нема, или да надграђује мит о Обилићу, Срђи Злопоглеђи, Југовићима. (Милош Обилић је у овој песми повезан са временом Душана Силног, а помиње се и битка код Плочника; у песми се јавља син Срђе Злопоглеђе; налазе се имена свих девет Југовића, док народна песма зна само за имена Бошка, Дамјана и Војина.)

Ова песма сведочи о великој традицији косовског мита у нашем народу и у нашем песнику, духу који је јак као и снажне слике ове песме, које се филмском брзином смењују.

Војводићев запис „Расковник“ објављује на свет као израз трајања једне снажне митске, народне и песничке традиције у нашим људима до данас, то јест до времена појачане писмености и знатно измењеног погледа на свет и на историјско време.

Д. Лакићевић

ТРЕПЕТЛИКО ДЕВОЈКО

Лазаричке народне песме са Косова и Метохије*)

1. *Кад се окупљају*
Радос, радос, Лазаре,
војска ти се сабира,
понајвише надбира.
2. *Кад иду за дрва*
Ми из село одомо,
стаде село сетнело.
3. *Кад улазе у гору*
Ми у гору улегомо,
стаде гора весела.
4. *Кад наберу дрва*
Товар дрва набрамо,
стару белу борињу.
5. *Кад излазе из горе*
Ми из леску излегомо,
товар дрва набрамо.
6. *Кад напуштају гору*
Ми из гору излегомо,
стаде гора сетнела.
7. *При повратку у село*
Ми у село улегомо,
стаде село весело.
8. *Кад улазе у дворште*
Отварајте град врата,
да улену лазари.

---

*) Ове песме су прилог уз рад др В. Бована о лазаричким песмама с Косова који доносимо у рубрици „Одзиви“.

9. *Кад улазе у кућу*
Бог помого у кућу,
ој Лазаре, Лазаре.

10. *Када буде лазарице*
(на лазареву суботу)
Чубра мете дворове,
сас два струка босиљак,
и сас трећи каранфил.

11. *Када се облаче лазарице*
Мамите гу, мамите,
сас шарене кудеље,
сас пуцаста вретена.

12. *Кад иду кроз поље*
Овче поље широко,
пред њим овчар засвира,
у шарене свирајке,
у сребрне кавале.

13. *Пред првом кућом*
Прва кућа у село,
Бог помого у кућу.

14. *Кад улазе у двориште*
Чиј су ово дворови,
што су лепо метени.

15. *У дворишту*
Бог помага у дворље,
да улену лазари.

16. *Пред кућним вратима*
Отварај се кроз врата,
да улену лазари.

17. *Кад улазе у кућу*
Бог помого у кућу!
Обрћај се Лазаре,
па се лепо преклони,
да те лепо дарују:

са два жута дуката
и са треће алтана.

18. *Кућној задрузи*
Овде кажу много браћа,
па се лепо гледају;
јетрвице, китице,
занинај ми детенце.

19. *Домаћину и домаћици*
Кмет ми иде по село,
а кметица по дело,
кмету шију кошуљу,
сас две игле сребрне,
сас два конца свилена.

20. *Старијем човеку*
Заспаја ни владика
на Ристове постеље,
сам га Риста будеше:
диг се, диг се, владико,
ете ти ги лазари;
чим ћеш да ги дарујеш?
Сас два жута дуката
и по трећем мантаном.

21. *Старијем човеку*
Заспао ми ладика,
на свилене постеље;
дизај ми се, ладико,
ето ти ги лазари.

22. *Жени која има децу*
Еј, Јерино, госпођо,
леп си пород родила,
све синове банове,
све јелчице ћерчице;
не су мајке синови
но су мајке банови,
не су мајке јелчице
но су мајке ћерчице.

23. *Средовечној жени*
Трендавиљче невесто,
под трендавиљ седеше,
и трендавиљ кидаше,
и у карајче тураше,
и у Бога гледаше:
дај ми Боже, што оћу,
мушко чедо, детенце,
белолику јаглику,
црнооку девојку.

24. *Трудној жени*
Превила се купина
преко влашке планине,
нигде рода не нађе,
само једну девојку,
па и она заспала.

25. *Јетрвама*
Јетрвице китице,
занинај ми детенце,
да ја сленем у поље,
да наберем серушу,
да пометем дворове,
да наредим столове,
ће дооду лазари;
чим ћеш да ги дарујеш?
По два жута дуката,
и по трећу мантана.

26. *Младом брачном пару*
Два се млада гледају
у шарена огледа,
кој по више, кој ниже;
младожења по више,
мланевеста по ниже.

27. *Младићу неочењеном*
Овде јунак не жењет,
што га мајка не жени?
Женио би, бројио,
нигде слику не нађе,
само једну девојку,

па и она заспала;
мамите гу мамите,
са шарене кудеље,
сас пуцаста вретена.

28. *Момку*

Бележниче, јуначе,
бележ дрва у гору,
и девојку на далек;
пођи, дођи, девојко,
да ми перчин ишчешљаш,
и да ми га уплетеш,
од две до три китице,
и четири иљаде.

29. *Младићу који је верио девојку*

Ми оздола дођомо,
девојку ти видомо,
наручи ти, поручи,
да јој пратиш чис прстен,
она теби чис дарак.

30. *Девојци*

Мори, Вуко, девојко,
потерај ми вукове,
низ те честе лугове.
Не смем, не смем, јуначе,
косе ми су дугачке,
оће да се задену
за две за три китице,
и на трећу мантана.

31. *Девојци*

Ори, Вуко, девојко,
потерај ми вукове,
кроз те честе планине,
кроз те ретке лугове.
Не смем, не смем, јуначе,
јер ми косе дугачке,
па ће да се умрсе,
за две ките раките,
и за трећу масленку.

32. *Испрошеној девојци*
Ми оздола дођомо,
свекрву ти видомо,
свекрва ти поручи
да јој пратиш чис дара,
она теби злат прстен.

33. *Дечаку јединцу*
Соко лети високо,
држи крила широко,
покрај неба високо,
мајка му се радује,
што јој лети високо,
покрај неба широко.

34. *Мајци кћери и синова*
Има мајка две јелке,
уз две јелке јен борак;
не су мајке две јелке
но су мајке две ћерке;
не је мајке јен борак,
но је мајке јен синак.

35. *Дечаку*
Бележниче јуначе,
бележ дрва у гору,
и девојку на далек;
пођи, дођи, девојко
да ми перчин ишчешљаш,
и да ми га саплетеш
од две, од три стотине,
и четири иљаде.

36. *Дечаку*
Бележниче јуначе,
береш дрва у горе,
па и девојку на далек.
Пођи, дођи девојко,
да ти перчин ишчешљам,
па да ти га саплетем,
на две на три китице,
на четири стотине,
на педесет иљаде.

37. *Војнику*

Ој, војниче, путниче,
силна пута путујеш,
ситну књигу пишујеш,
па гу шаљеш код татка;
стаде татко читати,
стаде мајка плакати.

38. *Другарици*

Ој, другајле, другачке,
ми зајено седомо,
ситну петљу плетомо,
ситан везак везомо,
ситну натку наткамо.

39. *Другарици*

Ој, другајле, другачке,
ми зајено седомо,
ситну петљу плетомо,
ситну натку наткамо,
још по ситну наткамо,
бели бисер низомо,
још по бели низомо.

40. *Детету у колевци*

Гукала је грлица,
у сребрне колевке,
у свилене пелене,
у шарене повоје.

41. *Мушком детету*

Има мајка пуценце,
ушила га, прешила,
на кошуљу под грло,
сас две игле сребрне,
сас два конца свилена;
игле ги се кршију,
конци ги се мрсију.

42. *Овчару*

Ој, овчаре, бугаре,
заспало ти сугаре,
на вр беле планине,

на зелене ливаде,
на студене бунаре.

43. *Овчару*

Ој, овчаре, бугаре,
заспало ти сугаре,
на вр беле планине,
на зелене ливаде;
пред њим овчар засвира,
у шарене кавале,
у сребрне свирајке.

44. *Овчару*

Ој, овчаре, бугаре,
заспало ти сугаре,
на вр беле планине,
у теј жуте папрејке,
при студене бунаре;
поврат, поврат, овчаре,
те подбери сугаре,
истерај ги пред овце;
пред њи овчар засвира,
у шарене кавале,
у сребрне свирајке.

45. *Овчару*

Заспало ми сугаре,
на вр беле планине,
на зелене рудине;
поврат, поврат, овчаре,
да сабереш сугаре.

46. *Ратару*

Ратај седи на рало,
ратајица на брана,
те ни сеје ченицу,
бел ченицу јарицу,
да зарани дечицу.

47. *Учитељу*

Ој, даскале, даскале,
на астале седеше,

ситну писму пишеше,
на далеко праћаше,
мајку, татка поздравља.

48. *Трговцу*

Дућанџија, ћарџија,
много ћара ћарујеш,
по два жута дуката
и по трећом алтаном.

49. *Терзији*

Ој, терзијо, делијо,
на палату седеше,
силну кроју кројеше,
све свилене кадифе;
силну ћару ћарујеш:
по два жута дуката,
и по трећу алтану.

50. *Мајстору*

Ој, мајсторе, мајсторе,
надница ти доводи
по два жута дуката
и по трећег алтана.

51. *Коњанику*

Соко лети високо,
крила држи широко,
преко неба високо,
мутну воду газеше,
јечмен зоба зобеше.

52. *Коњанику*

Соко лети високо,
крила држи широко,
мутну воду газеше,
јечмен зоба зобаше,
силу тера далеко.

53. *Кад излазе из куће*

Станте збогом из дворе,
да излену лазари.

54. *Путнику*

Ој, ситниче, путниче,
ситан путак путујеш,
ситну књигу пишујеш,
те гу татку допраћаш;
стаде татко читати,
стаде мајка слушати;
стаде братко читати,
стаде сестра слушати.

55. *Путнику*

Ој, путниче, ситниче,
много пута путујеш,
много ћара ћарујеш;
што остане од ћаре,
да дарујеш лазаре,
жутом паром, динаром,
понајвише дукатом.

56. *Путнику*

Ој, ситниче, путниче,
ситан пута путујеш:
много ћара ћарујеш:
по иљаду на дана,
по пет стотин динара.

57. *При сусрету двеју група*

Сретомо се, сретомо,
да ли да се минемо,
да ли да се бијемо?
Боље да се минемо,
него да се бијемо.

58. *При сусрету двеју група*

Сретомо се, сретомо,
кој је Лазар поубав?
Наш је Лазар поубав,
лазарица поубава.

59. *При сусрету двеју група*

Трепетлико девојко,
трепни брату над око,
да се дине по рано,

да назоби коњица,
па да слене у пазар,
и да купи огледа,
да с' гледау лазари,
ко је Лазар најбољи,
тупкачица најгора.

60. *При сусрету двеју група*

Трепетлико девојко,
трепни братку над око,
да се дине по рано,
те да иде у пазар,
да накупи огледа,
да с' гледау лазари,
ко је Лазар најбољи.

61. *При сусрету двеју група*

Трепетлико девојко,
трепни брату под око,
да се дине по рано,
па да иде у пијац,
и да купи огледо,
да с огледу лазари,
чиј је Лазар по убав;
наш је Лазар по убав,
на нашега Лазара
танка бела кошуља;
на нашега Лазара
конопљана кошуља.

62. *Кад се лазарице разилазе*

Ој, Лазаре, Лазаре,
растурај се, Лазаре.

Песме су записане у горњем делу
шарпланинске жупе Сиринић 1968. и
1969. године, у селима: Севце, Јажинце,
Врбештица и Штрпце.

Слободан Костић

ДА ПРОЂЕ КО ВОДА

Бајалице из Криворечја (Косово)

ОД ВЕТАР

Црн ветар, жут ветар, бел ветар, ален ветар;
југ ветар, север ветар, чивутски, цигански;
сви ветрови!

Извучеш од главу, од мозак, од очи, од уши
од, уста, од вилице, од срце, од коске,
све извадиш и укачиш — на црна кола
и прекараш на црно море, преко Дунав,
куде вуци што не лајев,
куде врапци што не појев,
куде вода што не течи,
куде шума што не шушти.

Казивала Славка Костић,
село Речане код Косовске Каменице

ЗА ПОГАНУЉУ (ОД УЈЕДА ЗМИЈЕ)

Примате кинте, ћваре ћекије,
зеленгиш, уфић;
не гу такнула сас главу,
но гу такнула сас реп;
не гу турила јед,
но гу турила мед;
да прође ко вода,
голема и студена.

Казивала Стојанка Јовановић,
село Стрезовце код Косовске Каменице.

ОД ДОБРИЧА (ОТОК НА ДОЈКАМА, ВИМЕНИМА)

Бежи гаду — огади те
бежи гаду — изостри те,
бежи гаду — осоли те,
бежи гаду — исеко те,
бежи гаду — растури те,
бежи гаду — испогани те,
бежи гаду — оздрави те!

Казивала Славка Костић

ОД УРОКА

Орач оре у недељу;
изора две змије,
једна мушка, једна женска.
На мушку пуче јајце,
на женску пуче срце.

Казивала Станојка Јовановић

ДА СЕ ВРАТИ ОДУЗЕТО МЛЕКО СТОЦИ

Бела Јана у бело се обукла,
плаче, моли се на жарови:
— Плачем што ми узели бело млеко,
бело масло, бело сирење,
жуто масло, белу провару.
Одоше жарови и гревови
у висине, ширине.
Одоше жарови од кућу до кућу;
од краву до краву,
од козу до козу,
од овцу до овцу.

Нађоше, докараше Белу Јану.

Сабра Бела Јана, измути
девет дјерана, девет бучке.

Вика Бела Јана:

— Нема ми га још половин!

Па се моли на Божју мајку:

— Ти, мајке, можеш све што је моје
да ми вратиш.

Отишла Божја мајка у Каменицу, Гилане,

у свако место и сабрала,

и донела на (Станојку),

и питала: — Да ли ти је све?

Бела Јана све сабрала, све донела...

Казивала Станојка Јовановић

ИГЛОМ СЕ БУНАР НЕ КОПА

Српске народне пословице и изреке из
Гњилана и околине

1. А болутин врапче крк у цеп!
2. Аврамови драмови, Рискини терезићики.
3. Азг'н жена готова болест.
4. Ако будеш мост, свако ће те газити.
5. Ако мечка игра у комшије и на твоје ће дође.
6. Ако мислиш да 'оладиш бању баци гу кола снег, а човека сас једну лошу лакрдију.
7. Ако мислиш зло човеку само га куни да му умре жена.
8. Бирала бирка ћоравога Мирка.
9. Боље је 'азр петла у Гилане, него ћурана у Доброчане.
10. Боље је пиле да делиш сас комшије, него стару квочку сам да глођаш.
11. Брат сестру носи на рамену, а сестра брата у срцу.
12. Бува се од слепца плаши.
13. Будалу врзано куче уједа.
14. Буд, и мука па и дерт.
15. Бућуглавка радила, мазноглавка носила.
16. Вампира испратише преко воду.
17. Вино вика, а ракија рипа.
18. Више на једну него на две ноге дође.
19. Врапче на свој кантар кило и фрталъ.
20. Врзаја мачку за веригу да не побегне.
21. Врзаја пиштољ на гол трбу'.
22. Гледав се како два кроз плот.
23. Глуп човек готова робија.
24. Грбина му је како планина.
25. Да бог да се омрзнемо како сол и леб.
26. Дајан, дајан дувар дајан.
27. Да је добро да човек има жену и бог би гу имаја.
28. Да је море како кисело млеко, по да нема кашика и сас руке да се једе.
29. Дај му боже рогови, бар да има сас што да буца.

30. Дај сас руку вучи сас куку.
31. Да ти пљуне у двориште кокошке ће ти се потрујев.
32. Да умре цел ће остане од голем мерак за њу.
33. Дебела је под реп, па ће гу снава 'оће.
34. Де ме боли зуб, онамо ми иде језик.
35. Деца без татка половин јетим, деца без мајку све јетим.
36. Деци давање у јаму бацање.
37. Динар му је како банка.
38. Добра лакрдија бела меџедија.
39. Добра пита и ноћу се види.
40. Држ' шалваре док му узмем паре.
41. Душа му на босиљак мирише.
42. Ђигерица месо ли је, зет човек ли је?
43. Ђунђуверку гу турали у памук, млада увек да бидне.
44. Ем шут, ем се боде.
45. Жали ме док сам жив, а кад умрем ич немој да жалиш, но ме баци ако 'оћеш и на буњиште.
46. Жар на око да јој ставиш, ни да трепне.
47. Жена алапача неје добра, али је по лоша онај што гу сас кљеште вадиш речи.
48. Жена је како непрочитана читанка.
49. Жена кад узме власт, муж ич милост да не тражи.
50. Жена је кућни господар, а муж је измећар.
51. Жена мужа прави јал господара, јал измећара.
52. Женски шер никој неје научија.
53. Жути жутујев, црвени путујев.
54. За доброга коња паре се бројив, за доброга мужа речи се зборив.
55. За Ђурђевдан чувај најголему крљу.
56. Залепија се како таксена марка.
57. Зашто звали ћурана на свадбу? — Да га турив у таву.
58. Злато и памет стално шетав.
59. И блато је злато.
60. И врана очи да ти тамо не однесе.
61. Иглом се бунар не копа.
62. И гусан је бел, ал је гусан.
63. И децу и татка на пазар би изнеја.
64. И зуб боли кад је шупаљ.
65. И на сламку ће се сапне.

66. И паре сас њега да нађем не би ги делија.
67. И црева у стомак па се скарав, а не човек сас човека.
68. Ја га раним како сокола, а он расте како болутин.
69. Ја мислим сокол је, а оно бија болутин.
70. Језик има, уста нема.
71. Језик труја нема.
72. Језик цар, ама ја сам господар.
73. Јесап, јесап торба испап.
74. Још и ја да се оженим, па после ће викам: тој неје добро.
75. Још њега да запишемо у ћелеш тефтер, па после лако.
76. Кад би сирома знао да штеди био би богат.
77. Кад имам паре налазим ћаре.
78. Кад не ти је вера, немој да ти је вечера.
79. Кад се наједе ће те тепа.
80. Кад селско куче лизне крв на касапницу, више не чува овце.
81. Кад човек полуди, он срам изгуби.
82. Кад шијем пијем, кад крпим трпим.
83. Кажи ме пито, само немој да ме изедеш.
84. Кићен Бојко нецеливан.
85. Ко видео—виче и не, а ко није видео жив се дере.
86. Кога сунце у постељи затекне, од њега кућа не бива.
87. Кодош, кодош па у ћош.
88. Кој има и враг ћушка.
89. Кој је млађи ваља да слуша и памти да за живот запамти.
90. Кој краде мед, по тога пчеле лете.
91. Кој рано рани цел дан се прозева.
92. Кој се напија воду на Балецку чесму, тај не иде из Гилане.
93. Кој се утепа у туђу работу, тој на његову срамоту.
94. Колико зна твоја лула, мој чибук повише.
95. Ко ме шумка, томе шушка.
96. Ко танко носи, дебло зебе.
97. Ко што је мило на мене, да је на село, село би га изело.
98. Куде гори туј боли.

99. Куде људи пљујев, човек може да се удави.
100. Куде пас сас реп, туј он сас главу.
101. Куј се фали пушка му не пали.
102. Куку муко што не пуко.
103. Курварлук до време, пијење до век.
104. Кучики лајев, караман пролази.
105. Лакрдија му је како бела меџедија.
106. Лети, лети како покровац.
107. Лош еспап у ћор сокак дотера.
108. Љуто се једе, смрдљиво не.
109. Људи што чинив од азг'н не им је тешко,
а што чинив од морање — нема потешко
на свет.
110. Мајка рађа бог загађа.
111. Мајстор пена од три буке два вретена, па и
она крива.
112. Мала жаба голем крек.
113. Маскатаров мост много пронеја, па ће и тебе.
114. Маскатаров мост ће и тој чудо да прекара.
115. Месо и ракија да бог да и на камен да родив.
116. Месо је за људи, а леба и миши једев.
117. Мечку да сам од шуму донеја, већ би гу
научија.
118. Мини га сабљо, мини га пушко.
119. Мили муже каш на раме.
120. Млого је воде испод Маскатаревог моста
прошло.
121. Муж је у кућу глава, а жена шија, али шија
главу навија.
122. Муж наша паре на кијамет.
123. На грбину се родија, све му је арно.
124. На добру жену ноге да гу переш и туј воду
да гу пијеш.
125. На државну чесму не пиј воду.
126. Најјачега подигнев на чакље.
127. На Митета је татко поп и он зна да поје.
128. На сви нас су родитељи род, али су деца
пород.
129. На сви чавку, а на свекрву стару гарагачку.
130. Не жалим што ме пудија, већ што се жутија.
131. Неје јунак куј тепа, него куј трпи тепање.
132. Неје чума да помори цело Гилане, него човек
како ти.

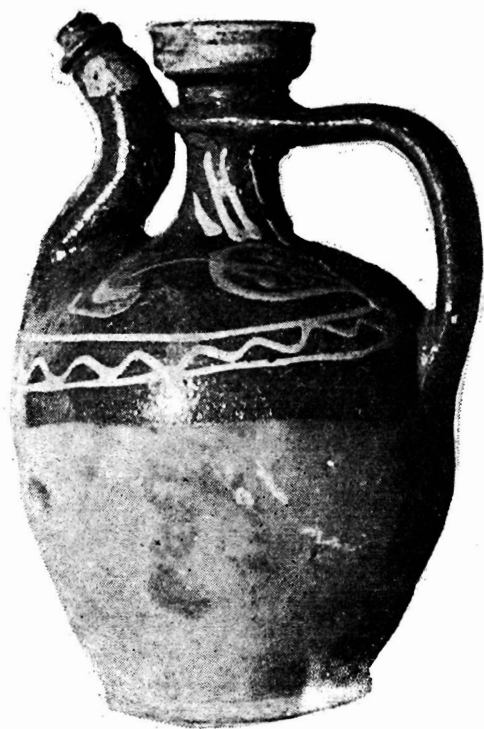
133. Немале, снашке куде да поплачев свекрву
па се укачиле на таван.
134. Немање готово карање.
135. Не ме боде игла сас вр', него грне без дно.
136. Не може да види две јаке за врат.
137. Немој сас лошо: лошо је лошо.
138. Не-сам те узеја да те гојим, него ребра да ти
бројим.
139. Неће сас орла да бидне жив.
140. Неће цркву на гроб да ми прави.
141. Не учи старца да маца јајца.
142. Није ни вино ни вода.
143. Никој неје у башчу никнуо.
144. Ни мртве плаче, ни живе смеје.
145. Ни у леву, ни у десну страну не се преза.
146. Нови мајстор под реп коље.
147. Носи вино, пиј отров.
148. Ноћу је адет, а дању како лезет.
149. Обраја бостан још колибу да запали.
150. Овај свет ком прпјет.
151. Огањ и вода не гледав дал' је газда, дал'
сиромаш'.
152. Од буву масло вади.
153. О, децо кад ће ве видим од Арсланску чесму
натамо.
154. Од живога човека штете нема.
155. Од искуство дође упуство.
156. Од кога дерт, од тога и дерман.
157. Од коже бог да поможе, а од лој ти се гој.
158. Од мерака и сузе му уз брдо идев.
159. Од много деце глава не боли.
160. Од муву масло вади.
161. Од све ће искршиш, од човека не можеш.
162. Од сокола ут, а од ута сокол.
163. Ожени га бел дан да не види.
164. Ожени га, вржи псето да не лута по сву ноћ.
165. Окреће се како Стева вртешка.
166. О, Марко, од сутра кад се ожениш си
Мурко.
167. Он је и сизе и бизе.
168. Ономе коме нисам дао да умре, не да ми сада
да живим.
169. Отиша како пас у лојзе.
170. Отиша стид у зид.

171. Памет паре прави, снага крље вади.
172. Попарен и печенку на плот дува.
173. Правду и да гу закопаш, па ће никне.
174. Правити од ћерамиде масло.
175. Према Дему и пушка.
176. Пробаја како мед кроз џам.
177. Продавам те мајко, ал' никој да те не купи.
178. Пукло а не никло.
179. Пукнула ги тиква, нека ги сами сабирав семке.
180. Ракија је лебу канџија.
181. Растите уши повише да чујете.
182. Рђа на рђу, пара на пару.
183. Роди ме мајко срећног, па ме акни и у ђубриште.
184. Рус је малецак, ал' боде у око.
185. Сабраја се како ћуркино јаје.
186. Саклет га фаћа од зорта.
187. Сас две шаке могу само два уста да затворим.
188. Сас кола зајца фаћа.
189. Сас њу и сас леву и сас десну руку да дѣлиш.
190. Сас мачке се родија, па ће га 'оћев жене.
191. Сас лаф чак на Љуботен.
192. Са црниш на гориш.
193. Сваки дан убав, на Велигден гњидав.
194. Сваки шпарација нађе свога трошкацију.
195. Свако воли да се око големог човека огребе.
196. Сваког слушај, а по своме ради.
197. Свако дете своју нафаку има.
198. Сваком брату по занату.
199. Све има своју љутину.
200. Све што ти дође од својштину ти дође.
201. Својему се жали, туђину се фали.
202. Сила бога не моли—бог силу не воли.
203. Сламу једе ћифте фрља.
204. Снава ти је какав ти је син.
205. Сокол отворија уста, а врапче мислело гнездо му је.
206. Срам не иде на човека, него човек иде на срам.
207. Срећа је како жена: што је више јуриш, све више бежи.
208. Старог човека истерај од кујну, па га одмах фрљи на гробље.

209. Стра' вари гра'.
210. Тафта га сапиња, рђа га напиња.
211. Теле се не музе, крава се музе.
212. Тешко на туј жену, аку не гу загребе брада и не замирише дуван.
213. Ти ме пусти кад си сам, а ја ћу и кад те срам.
214. Ти ће ме учиш од коју се страну једе лубеница.
215. Туђе паре да бројиш и своју жену да гојиш, најлошо је на овај свет.
216. Турија му обе ноге у једну ципелу.
217. Тури му муву у капу, па му гледај сеир.
218. Тури му пчелу под капу да трчи по тебе.
219. Ђар и зарада браћа су.
220. Ђерка је в'шка, а снава бува.
221. Ђе се наједеш рибе у орање.
222. Ђорав кад прегледа печенку на Љуботен види.
223. Ђуте ка браћа.
224. Убавило кућу не савило, но добрило.
225. Удала се ута за тута.
226. Узми му динар, а деведесет му дај, опет ће вика да ти даја.
227. У какво оро улегнеш, онако ћеш и да играш.
228. У осамнаестој години и ђаво је леп.
229. Упалио стодинарку да нађе динар.
230. У сваки род има по један изрод.
231. У свет Даница, а у кућу тамница.
232. У своју пљувачку ће се удавив.
233. Уста зборе а не тегле.
234. Уста кирију не траже.
235. У што га видиш у тој га пиши.
236. Фалба унапред корба.
237. Фали село, а живи у град.
238. Цвеће се не кити, само је китка.
239. Чим доведеш туђег човека у кућу, боље гу дигни цреп.
240. Чифте пиштољ на гол трбу'.
241. Човек је без жене јетим.
242. Човек кој не пуши и не пије, човек ли је?
243. Човек не је луд само кад затвори уста.
244. Чувај се севапа да не улегнеш у гре'.
245. Што вук дуже седи на једно место, реп му је све подугачак.
246. Што је морање неје питање.

247. Што му дође до руке не пребира.
248. Што неје срамота, неје ни гревота.
249. Што се пљуне не ваља да се лиже.
250. Што си накинџурија како аџи Мане у
собу сас чадор.
251. Што човек више живи, више и зна.
252. Шугава овца реп нагоре.
253. Шупаљ нос до ушију.
254. Шућур бог што оставија да сваки има
стрв и стан.
255. Шућур што се ожени да му жена очи
отвори.

Бардак

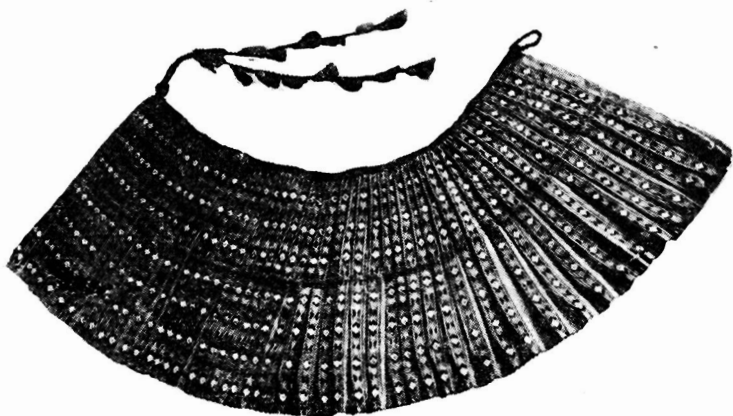
ВЛАДИМИР БОВАН

Обухватнијих истраживања усменог народног стваралаштва Срба на Косову после другог светског рата, тако рећи, нема, мада се ово подручје наше земље одликује чувањем његових древних облика. Ову празнину последњих десетак година успешно попуњава професор Филозофског факултета у Приштини др Владимир Бован. Сам податак да овај истраживач фолклорног наслеђа има близу 20 књига и скоро стотину студија и чланака из ове области, увршћује га у ред наших најплоднијих посленика који су пошли Вуковим трагом.

В. Бован је рођен у селу Јасену (Плужине, СР Црна Гора) 1927. године. После рата службовао је у Урошевцу, Приштини и Призрену. Био је више година наставник у средњим школама. За изучавање народне књижевности определио се после завршених последипломских студија у Београду (1968. године), када је и изабран за асистента Филозофског факултета у Приштини. Убрзо је постао наставник народне књижевности на овом факултету, где, у звању редовног професора, и сада ради.

Поред научне делатности, Бован је обављао и дужност продекана Филозофског факултета у Приштини, а такође и дужност проректора Универзитета у Приштини. Био је и главни и одговорни уредник НИП Јединство, такође у Приштини. Добитник је више награда и признања (Новембарска награда града Приштине, Децембарска награда Покрајине Косово, Вукова награда).

У научно-истраживачком раду Владимир Бован повезује два извора података: непосредна запажања и бележења фолклорне грађе на терену и писане изворе (периодика и архивски записи). Он осветљава, више, културно-историјске везе различитих жанрова народне књижевности, али много мање унутрашње — системске. По овом теоријско-методолошком усмерењу Бован је настављач наше традиционалне фолклористике, где срећемо више значајних имена. Један од најпознатијих представника овог правца истраживања јесте бивши професор Београдског универзитета — Владан Недић.

О НАРОДНОМ СТВАРАЛАШТВУ НА КОСОВУ

За „Расковник” говори Владимир Бован

Како оцењујете досадашње резултате записивања и издавања народног стваралаштва на Косову?

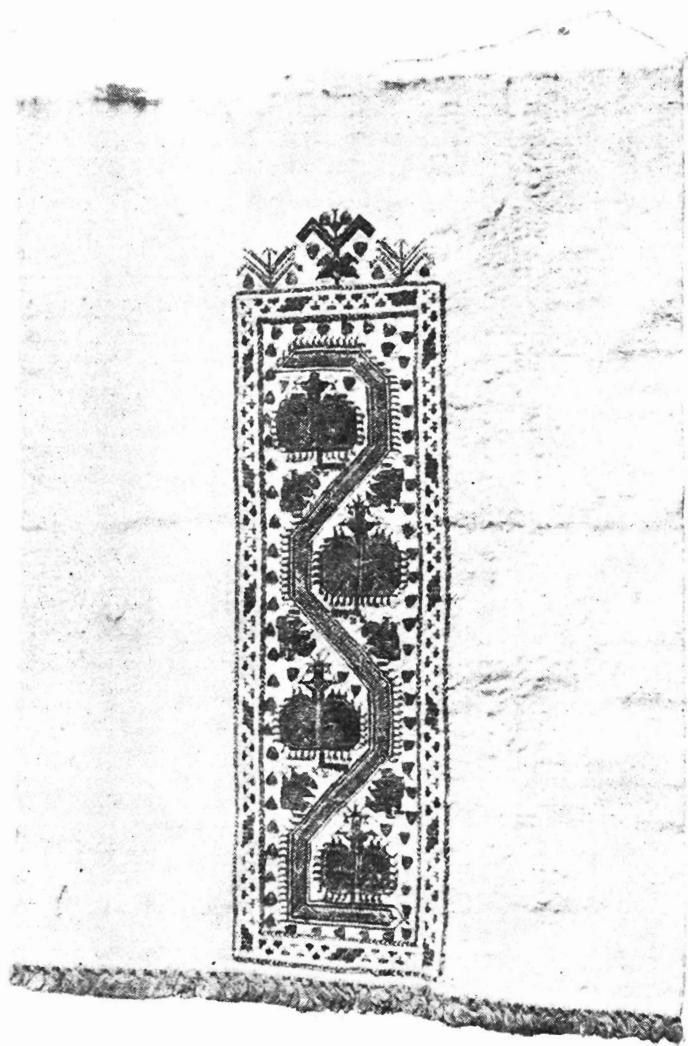
Досадашње записивање народних умотворина на овом подручју било је непланско и несистематско, често узгредно и случајно. Оно је почело сразмерно касно. Први поуздани записи настају двадесетих година прошлог века, када је Вук Караџић записао четири епске народне песме од Анђелка Вуковића, јединог свог певача са Косова. Од тада па до 1886. године, када објављује велику збирку лирских и епских народних песама са Косова и из Метохије Иван С. Јастребов, прошло је преко пола столећа. За време Турске записивање је било отежано немогућношћу доласка и боравка записивача са стране и опасношћу од турских власти бављењем овим послом људи из ових крајева, којих је иначе било мало писмених у мери која је потребна за тај посао. Између два рата, када су се услови знатно изменили, нема већег интересовања. Ни после другог светског рата задуго нема нових записивача, јер Миодраг Васиљевић и сестре Јанковић настављају започети посао пре рата. До сада је познато стотинак записивача чији су записи приступачни. Од њих је десетак оставило веће збирке, од којих су неке и данас у рукопису (Дена Дебељковић, Јанићије Поповић). Тек пре десетак година почиње масовније и нешто систематичније записивање народних умотворина од стране студената Одсека за југословенску књижевност Филозофског факултета у Приштини. Поменуо бих, иако је можда нескромно, моју збирку записа која садржи преко 5000 лирских песама, по неколико стотина епских песама и приповедака и неколике хиљаде записа говорних народних творевина (загонетке, изреке, пословице клетве, заклетве, благослови, здравице и др.). та збирка је плод мог тридесетогодишњег записивања, а једним делом и мојих сарадника.

Записивање прегалаца не може заменити установу која би се бавила овим послом.

Што се објављивања тиче, до сада је најобимнија збирка *Народна књижевност Срба на Косову*, 1980, у десет књига. Она садржи 800 лирских песама, 100 епских песама, 200 приповедака и неколике хиљаде говорних народних творевина. То је у ствари антологија. Међутим, било би веома занимљиво и за науку од посебног значаја објављивање појединих рукописних збирки, као што је на пример рукописна збирка Дане Дебељковића коју и данас у рукопису чува САНУ.

Да ли су видљиве неке празнине у записивању народног стваралаштва на овом подручју?

Недостајање установе која се бави записивањем народних умотворина и усмене традиције уопште морало је проузроковати празнине. Оне се огледају у томе што се записи јављају с времена на време, каткад и после неколико деценија, као у случају Вукове збирке 1821. и Јастребовљево 1886. године; затим у томе што нису подједнако заступљени записима сви крајеви овог подручја и зато што родови и врсте нису ни приближно заступљени бројем записа уопште а посебно по родовима и врстама. Временски равномерније записивање омогућује истраживачима да прате живот појединих родова и врсте народних умотворина, што је од огромног значаја. Једино записи лазаричких народних песама, нарочито у шарпланинском крају, омогућују потпуније праћење живота ове врсте обредне лирике. Што се тиче заступљености по крајевима, ту је ситуација врло лоша све до шездесетих година овога века. До тада у многе крајеве овога подручја није ступила нога записивача. Посебно се ипак издвајају неки крајеви, иначе веома значајни јер су склоњени од културних средишта и саобраћајница, каткад врло неприступачни, где се народне умотворине дуже чувају него у крајевима ближим привредним, саобраћајним и културним центрима. То је цело Косовско поморавље (изузев Гњилана и неколико села),

Рукав са женске кошуље зване змијана

затим Полабље, копаонички крај, Ибарска долина, Колашин, Мокра Гора и читава северна Метохија (осим Пећи и околине), Дреница, суворечки крај, околина Урошевца (осим Неродимља), велики део обода Косова поља и део села косовске равнице. Неуједначеност у заступљености родова и врста је изразита. Најбоље је заступљена народна лирика, мада не подједнако све врсте (најбоље обредне и обичајне песме, а међу њима опет најбоље лазаричке). Епске песме и приповетке заступљене су много слабије. Да није Денине рукописне збирке народних приповедака са Косова — записи приповедака би се у XIX веку могли на прсте избројати. Од говорних народних творевина највише је записа загонетака и пословица. Бајалице готово нико и није записивао од шездесетих година овога века. Све су то видљиве празнине, али су оне биле неизбежне у условима у каквим је записивање вршено.

Да ли се могу одвојити нека општа обележја усменог народног стваралаштва везана само за простор Косова?

Општа обележја српских народних умотворина на Косову и у Метохији не издвајају се од општих обележја српских народних умотворина уопште. Само се у понечему разликују, а то је последица нешто друкчијих услова у току њиховог развоја на овом подручју. Друштвени односи, због дугог ропства под Турском, условили су много дуже трајање улоге народних умотворина у врло патријархалном друштву Срба на овом подручју него у другим крајевима. Због велике економске и опште заосталости овде су се најдуже задржала стара веровања, обреди и обичаји, а с њима и старе врсте песама (обредне, обичајне, верске). Читаве врсте обредних песама одишу великом свежином (лазаричке, вучарске, ђурђевске). Међусебни односи становништва различитих народа који дуго живе на овом подручју оставили су трага и у народним умотворина Срба, Албанаца, Турака, Црногораца, Муслимана. Ти односи су постојали и на релацији српске — македонске народне умотворине.

Утицаји су, када се тиче српских народних умотворина, највидљивији баш на овом терену, заправо много више него у народним умотворинама других српских крајева. Затим у језику постоје извесне разлике, отприлике у оноликој мери у којој се разликује говорни језик овог поднебља од говорног језика других крајева. Те разлике су најмање приметне у лирским народним песмама, а највеће у народним приповеткама. Ако бисмо желели да наводимо још разлика, могли бисмо рећи да је у овим крајевима и лирска народна песма вршила каткад јавну улогу, замењујући улогу епске песме. Велика архаика усменог песништва Срба на Косову и у Метохији, која се сачувала све до нашег времена, условила је да се сачува богата грађа нашег старог песништва, многе стилске његове особености, стара лексика и још много више: богатство духовног живота овога народа у прошлости и поред врло тешких услова у борби за опстанак и за један лепши, човечнији, слободнији и стваралачкији живот људски и национални. Лазаричке народне песме, на пример, указују на прастаре облике овог песништва код Срба уопште, мада данас делују као регионални, када се тиче певања, стиха, лексике, а посебно када се тиче веровања која су дошла до изражаја у самом обреду па су се, посредно, одразила и на песме.

Да ли постоји сарадња између албанских и српских истраживача на Косову у проучавању питања фолклора која су значајна за оба народа (заједнички сижее, мотиви, ликови и сл.)?

Има те сарадње, али она није довољна. Има, истина, и објективних тешкоћа за једну плоднију сарадњу. Број истраживача на српскохрватском језику који се тим баве врло је мали. За проучавање заједничких мотива, сижеа, ликова у народним умотворинама Срба и Албанаца потребно је знати оба језика, што недостаје истраживачима на српскохрватском. На записивању и проучавању албанских народних умотворина ради читава једна екипа, читаво Одељење за фолклор Албаноолошког

института у Приштини, док на бележењу и проучавању српских народних умотворина нико не ради професионално, никоме то није једини или главни задатак. То што је до сада урађено плод је настојања прегалаца да се не заостане сасвим док се не створи једна установа која би преузела те послове и вршила их смишљено, плански и систематски.

Превод једне збирке албанских балада на српскохрватски пружио је могућност истраживачима Србима да направе упоредне анализе песама с истим или сличним мотивима и сижеима и те су могућности искоришћене. Указано је чак на варијанте у народним песмама свих јужнословенских народа. Народне приповетке би, уверен сам, показале још већи степен заједничких мотива, сижеа и ликова. С обзиром на вишевековни утицај турске културе и на српску и албанску, исто тако би било занимљиво упоредно проучавање и турских народних умотворина. Међутим, за успешно упоредно проучавање потребно је знати језике или имати преводе са турског и албанског на српскохрватски. Највише је до сада урађено на упореном проучавању песама НОБ.

Ваше мишљење о Расковнику?

Да бих одговорио на ово питање корисно, требало је да прегледам бар неколико задњих годишта овог часописа. Сматрам да је *Расковник* значајан за област народних умотворина и да би без њега српска култура била сиромашнија. Осећала би се једна празнина. Можда би требало мало више нагласити праћење оних врста народних умотворина које се и данас стварају и негују (на пример кратка форма говорних народних творевина коју ми најчешће називамо *виц*).

Не знам колико би *Расковник* могао да обезбеди стално праћење проучавања (или само проучавање) усмене књижевности, или бар једног рода. Ако би то могао да обезбеди — *Расковник* би можда припремио терен за стварање једног специјализованог часописа, какав је био између два рата часопис *Прилози проучавању народне поезије*.

БИБЛИОГРАФИЈА РАДОВА ВЛАДИМИРА БОВАНА

Избор

САМОСТАЛНЕ КЊИГЕ

1. Антологија српске народне лирике Косова и Метохије, Приштина 1972, стр. 1—246.
2. Антологија српске народне епике Косова и Метохије, Приштина 1974, стр. 1—398.
3. Косовско-метохијске народне песме у збирци Милоша С. Милојевића, Приштина 1975, стр. 1—310.
4. Српске народне приповетке са Косова и Метохије, Приштина 1976, стр. 1—241.
5. Српске народне песме са Косова и Метохије, Приштина 1977, стр. 1—496.
6. Српске говорне народне творевине са Косова и Метохије, Приштина 1978, стр. 1—322.
7. Српске народне загонетке са Косова и Метохије, Приштина 1979, стр. 1—240.
8. Лирске народне песме, I, Приштина 1980, стр. 1—226.
9. Лирске народне песме, II, Приштина 1980, стр. 1—190.
10. Приповедна епика, Приштина 1980, стр. 1—200.
11. Јуначке песме, Приштина 1980, стр. 1—300.
12. Народне приповетке, I, Приштина 1980, стр. 1—178.
13. Народне приповетке, II, Приштина 1980, стр. 1—136.
14. Говорне народне творевине, Приштина 1980, стр. 1—264.
15. Народне загонетке, Приштина 1980, стр. 1—268.
16. Српски писци с Косова с краја XIX и с почетка XX века, Приштина 1980, стр. 1—268.
17. 100 народних балада, Приштина, 1982 (у штампи).

ЗАЈЕДНИЧКЕ КЊИГЕ

1. Нови записи народног песништва (са Владаном Недићем, Радмилом Пешић и Надом Милошевић), МСЦ, Београд 1974, стр. 1—48.
2. Прилози о прозним народним умотворинама (са Дамњаном Петровићем и Владимиром Цветановићем), Приштина 1976, стр. 1—86.
3. О народној књижевности Срба на Косову (са Владимиром Цветановићем и Миленком Јевтовићем), Приштина 1980, стр. 1—270.

РАДОВИ ОБЈАВЉЕНИ У ЧАСОПИСИМА И ЗБОРНИЦИМА

1. Лазаричке народне песме у шарпланинском крају, Стремљења 1970, бр. 1, стр. 134—150.
2. Народне умотворине са Косова и Метохије у записима првих сакупљача и рад Ивана Степановича Јастребова, Зборник Филозофског факултета у Приштини, 1969, 1970,

- 1971, књ. VI, VII, VIII, стр. 425—474, 467—515, 329—356.
3. Записи народних мелодија Стевана Мокрањца, Стремљења 1970, бр. 3, стр. 379—389.
  4. Марко Краљевић и брајен му Андријаш, Стремљења 1971, бр. 3, стр. 320—333
  5. Прилог проучавању зидања Дечана у епској народној песми, Стремљења 1971, бр. 4, 5, стр. 386—402, 647—665.
  6. Народно стваралаштво Срба на Косову, Обележја 1971, бр. 1, стр. 137—147.
  7. Једна необјављена одбрана Вука Караџића, Обележја 1972, бр. 4, стр. 99—111.
  8. Да знајеш, моме, мори, Стремљења 1972, бр. 5, стр. 660—666.
  9. Највише записивана народна песма на Косову, Стремљења 1972, бр. 6, стр. 773—787.
  10. Тајни језици радника Средске и Сиринића, Гласник Музеја Косова 1972, књ. XI, стр. 113—134
  11. Српска народна књижевност на Косову, у књизи Косово, Београд 1973, стр. 369—374.
  12. Библиографија српских народних умотворина Косова и Метохије, Зборник Филозофског факултета у Приштини, 1972, 1973, књ. IX, X, стр. 293—370, 173—232.
  13. Лирске песме са Косова, Књижевност и језик 1973, бр.5, стр. 95—106.
  14. Лирске народне песме са Косова, Стремљења 1973, бр. 5, стр. 603—647.
  15. Особености косовско-метохијских епских народних песама, Обележја 1973, бр. 6, стр. 144—157.
  16. Вуков певач Анђелко Вуковић, Научни састанак слависта у Вукове дане, МСЦ, Београд 1973, књ. III, стр. 469—485.
  17. О епским народним песмама с Косова и Метохије, Стремљења 1974, бр. 1, 2, стр. 90—110, 219—247.
  18. Четири писма Ровинског Лазару Сочици, Студиа хуманистика 1974, стр. 231—243.
  19. Преглед косовских епских народних песама о Марку Краљевићу, Стремљења 1975, бр. 1, стр. 132—180.
  20. Досадашње проучавање српских народних песама на Косову и Метохији, Зборник Филозофског факултета у Приштини, 1975, књ. XII, стр. 243—279.
  21. Епско народно стваралаштво, у књизи „Урошевац и околина“, Београд 1975, стр. 113—127.
  22. Говорне усмене творевине, Стремљења 1976, бр. 1, стр. 44—53.
  23. Албанске народне баладе, у књизи Албанске народне баладе, Приштина 1976, стр. 1—28.
  24. Преглед сужејно-тематски блиских песама јужнословенских народа преведеним албанским баладама у књизи „Албанске народне баладе“, Приштина 1976, стр. 149—168.
  25. Народне умотворине у делима савремених српских писаца са Косова, Научни састанак слависта у Вукове дане, МСЦ, Београд 1976, књ. VI, стр. 295—309.
  26. Библиографија српских народних приповедака и говорних народних творевина са Косова и Метохије, Студиа хуманистика 1976, књ. III, стр. 117—137.

27. Преглед истраживања српских народних приповедака и говорних народних творевина са Косова и Метохије, Студиа хуманистика 1976, књ. III, стр. 137—147.
28. Језик и стих српских народних песама са Косова и Метохије, Стремљења 1977, бр. 4, стр. 507—547.
29. Ђурђевске народне песме са Косова, Градина 1977, бр. 7—8, стр. 31—43.
30. Македонија и Македонци у српским народним песмама са Косова и Метохије, Бигорски научно-културни сабори 1976, књ. III, Скопје 1978, стр. 114—134.
31. Народне умотворине у делу Боре Станковића, у књизи „Дело Боре Станковића у своме и данашњем времену“, МСЦ, Београд 1978, стр. 121—132.
32. Прилог класификацији народних умотворина, с посебним освртом на говорне народне творевине, Ђурмиме 1978, стр. 69—777.
33. Народне песме о другу Титу, у књизи „Тито о Косову — Косово о Титу“, Приштина 1979, стр. 427—439.
34. Библиографија српских народних умотворина са Косова и Метохије, Народно стваралаштво 1979, књ. 69—70, стр. 90—102.
35. Чија је књига „Милош С. Милојевић у Призрену и његовој околини“, Стремљења 1979, бр. 6, стр. 63—69.
36. Класификација народне књижевности југословенских народа у теорији и науци о књижевности XX века, Семинар за стране слависте, Титоград 1979, стр. 97—118.
37. Библиографија радова Владана Недића, Зборник Филозофског факултета у Приштини, књ. XIV, 1980, стр. 155—181.
38. Еписки десетерци у Пајсијевом делу „Живот цара Уроша“, Научни састанак слависта у Вукове дане, МСЦ, Београд 1980, стр. 41—52.
39. Проучавање улоге народних певача у српскохрватској народној епизи, Научни састанак слависта у Вукове дане, МСЦ, Београд 1980, стр. 333—349.
40. За потпунију класификацију усмене књижевности, Градина 1980, бр. 3, стр. 21—30.
41. Српске народне приповетке са Косова и Метохије, Зборник Филозофског факултета у Приштини, књ. XV, 1980.
42. Народне умотворине у делу Иве Андрића, Симпозијум о Иви Андрићу, Београд 1981.
43. Први српски устанак у народној књижевности и традиција Срба на Косову и Метохији, у књизи „Историјски значај српске револуције 1804. године“, Београд 1981.
44. Прилог класификацији говорних народних творевина, Научни састанак о класификацији народних умотворина,
45. Народне игре са Косова у записима Јанићија Поповића, у књизи „Рад XXV конгреса Савеза удружења фолклориста Југославије“ у Берову 1978, Скопље 1981.
46. Говорне народне творевине на српскохрватском језику и савремена култура, „Научна конференција УНЕСКО о проучавању словенских култура“, у Кијеву 1979, Кијев 1981.
47. Народне умотворине и савремена култура, у књизи „Рад XXVI конгреса Савеза удружења фолклориста Југославије у Крагујевцу“, Београд 1982.

48. Говорне народне творевине у записима Марка Цепенкова, у књизи „Марко Цепенков“, Битола 1982.
49. О народној балади, Стремљења 1981, бр. 3
50. Српске народне песме са Косова у збирци Стевана Мокрањца, Стремљења 1981, бр. 4.

Одељак приредио
Љубинко Раденковић

Рукав са женске кошуље звана Ђурђевка

Добрица Ерић

ДОБРО ВЕЧЕ,
ДОБРА ЗЕЛЕНА ДОЛИНО

Добро вече, добра зелена долино
и плави брежуљци попрскани вином!

Ево ме опет у мом родном селу
са једном новом браздицом на челу.

Драга кућа што ме у воћњаку чека
није више топла онако ко некад.

Братова слика много рано доби
почасно место у гостинској соби.

Први сумрачак већ се тихо мота
по нашој авлији и зриче крај плота.

Моја мајка Рада бди над својим гнездом
и разговара се за вечерњом звездом.

Оца тишти нека невидљива рана
па је сваке вечери лечи код казана.

Троје деце, што ми се из даљине смеше
три лептира бела — у свет одлетеше.

Моја драга више воли одсјај града
него сјај мог села и росних ливада.

Па ни ја о туго немам више моћи
да издржим дуго у овој самоћи.

Седам за своју софру ко за туђу
топли мајчин хлеб ми мирише на буђу.

Бежим у поље, лутам око шуме
сунцокрети ћуте, не препознају ме.

Гружа равнодушно преда мном жубори
нит ми се радује, нити ме више кори.

Овде смо Томо, Рићо и ја брали
мајске трешње с којих смо у свет полетали.

Мени та трешња још у срцу руди
а моји вршњаци већ су зрели људи

(Томо се шепури с првим унуцима)
па не могу више да се дружим с њима.

Полазим младим месечевим трагом
да се састанем са Вељом и Драгом.

То су моји нови другови ратари
добри калемари и виноградари.

Ма да и по нашој коси пада иње
ми још беремо трешње и дудиње.

Да нисмо у души још помало клинци
можда бисмо сада већ били туђинци.

Млад месец и ми чак у Ћелијама
слушамо зрикавце под шефтелијама

И млазни авион што нас крадом снима
свиткајући међу небеским свицима.

Пијани од ове месечине сјајне
препричавамо своје мале тајне

И вијамо кроз зреле винограде
невидљивог лопова што нам дане краде.

Пред поноћ, сâм и сетан, посрћући
враћам се полако низ Орнице кући

А роса ми капље на образе вреле
и звезде се роје ко сребрне пчеле.

Силазим у дољу где тужна и сама
бела кућа спава међу јабукама.

Само један прозор светли као нека
крупна жута суза: то ме мајка чека.

Благ ветар што дуну ко да скиде чини:
прошапута суво лишће у тишини

И мој стари јаблан баци ми у шаку
две—три жуте парице ко неком просјаку.

Залепрша петао у крошњи ораха
залајаше негде кучићи од страха

Зацвркута звоно, осуше се зреле
будимке око куће невеселе

И једна румена у душу ми паде —
знак да још има живота и наде.

Рекох брижној мајци да утули светло
занело ме ово миољданско лето

Опила ме дивна месечина ова
па ћу да се шетам до трећих петлова.

Рекох јој где сам и ским сам био
рекох јој да сам ноћас оздравио

Берући орахе, грожђе, кукурузе
па пожурих у ноћ да не види сузе.

Пређох преко Груже и пођох без гласа
у шуштање лишћа и у лавез паса

Да напојим Срце док ми суза није
замутила извор где зорњача пије.

Љуба Поповић

ПО ЈЕДАН ЦВЕТ САМ ЉУБИО...

КОСОВО

За лето си ме китило костима
и ја по теби и сан би и земља најгора.

Па увек те грлих игром голубова
и у смрт се клех и венчах с птицама.

У твојим ребрима по један цвет сам љубио
и данима те пипао по грудима.

И опет се никад не смири
нити се икада сна твог наужива.

КНЕГИЊА МИЛИЦА

Сузи ме време лепотом
не могу кући да свратим

Не могу ситном молитвом
отаву росну да скупим

не могу одаждом дугом
дрво да с пута ушенем

не могу нафором посном
благослов свевишњег да примим

не могу несаним лицем
поље да споља померим.

ЉУБОСТИЊА

Зри смола у оку
тешко ми
брдо низ брдо

род ми ветар
проредио

лето ми
на мразу скапало

кожом се само
широком
по времену
ничијем котрљам

ја сињи ветар
с Мораве
ја тешко
брдо низбрдо.

Тестија

ДА ДАН ШТО ДУЖЕ ТРАЈЕ...

ВРЕМЕ

Побуна сна ме дави
плете ме страва немиром
буне ме кораци војске
давне

Путањом немира ћувици ми
ноћ искрстарише

На самом заласку сунца
у празној ливади без
цвета
лобањом се чавка
играла.

ДОБРОТА

Мелемно биље твоја доброта
твој глас мекши од трава
моја Смиљана.

Тада испред наших очију
таласаше се зрела јулска жита,
а ми желесмо да дан што дуже траје.
Крај обале Лаба не слутећи ништа
све док се небо над обиљем зеленила
не успава

Не жали не утописмо се.

Слушали ромор воде, то вена
земље певаше-туго
а ми протекосмо.

КОНОПЉАРКЕ НА МЕСЕЧИНИ

Баби

Урличе до паса у таласу
Миона
Покида помамне вилине коње
растури вилинска кола на

месечини
Стрви вековну слутњу вампирске
белине
убога радна богатом земљом
од врта до врта ко пчела
од цвета до цвета
биљним једом затрована
изненадно
за увек заспа у црно
Конопљарко плави цвет лана
покрај Лаба на њену душу
мирише.

КАМЕН

Од тебе и кула и заклон
Времена по теби милеше
ни бору себи да згрчиш

Око тебе човек муњевито
замицао
мислио и сањао

Скровишта ни олуји
ни пуцњу не би

Осим човека у твоје
језгро ништа не продре
не би ладнијег ничег од
твоје дубине

Прозебло само си
ти чуо
ратниково
срце.

КРИЛАТО ДА ПОЛЕТИМ...

ЛЕТО КРАЈ ЛАБА

Први сенокоси
опасали пропланак
по зрелом житу лагано
поветарац се игра.

Са изгревом Сунца
стадо окити пашњаке
безбрижно ми
детињство за увек
залута...

Најлепша реко у
мом завичају
у врелом сунцу
сањиве вртове
расањујеш
до касно.

ЖЕГА

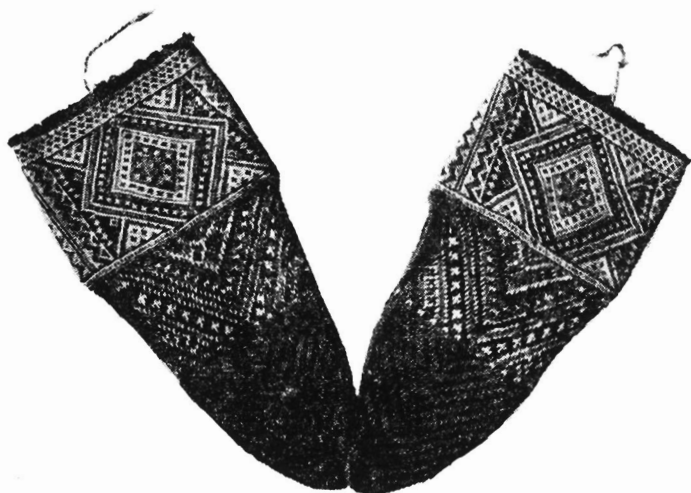
Големо поље
велика туго
сатре ме за
извором...

таласи жетве у
жутом пожару
сунца.

Крилато да полетим
о водо
да не загаснем
у ово чудесно
лето.

ОСТАТАК

У повратку с последњег
вашара жетве
сву ноћ зрикавци
тужно пијани
косе тишину.

Женске чарапе

Љуба, Стана и Славољуб Поповић рођени су у Горњем
Сибовцу код Подујева (Косово).

Живодраг Живковић

ПРОНАЂОХ БЕЛЕГ...

**БУНТОВНИК
ИЗ РАМАЋСКЕ ЦРКВЕ**

По фресци

Господе Саваоте, не могу
На овом зиду заточен да издржим
Више
Од оне марве — твоје пастве:
Мужева што ко псине лају у угарима
На твоје устројство света
Доле
И жена им у домовима што кроте
Луду чељад уз гадан помен
Имена твојег светог
И са суседом криомице ређају децу
Вилену
А недељом упомађени и смерни
Клече овде испод мене
И мрмљају сатима у име твоје
Нешто.

СЕБРИ

Рекоше мучитељи наши:
Нисмо вас срели ни у каквим језицима
Ни међу корицама било које дебеле књиге
Ни на трибинама окруњене ружом мноштва
Ни на великим светковинама у част Промене. Итд.
Где сте ви заправо били?

Ах, да!

Кад смо засејали ваше жене и кћери вам
Белогруде — ништа вредно родило није
Онда засадисмо вас у земљу плодну
Идућег лета процветаше мушкатла и зумбул
И ми у врту са заносом побрасмо цвет
Да окитимо на тргу Главу Победника.

АНЂЕЛОВ ПОСЕД

Пронађох белег
Где укопан је предак мој

Свуд коприва и живица
Свили плодоносан заборав

Где беше мудрачев дом
Суседов орах зрије

Млада њива у гају
Од припитомљених звери ври

А виноград на брду
Чији ли је он

То је кажу
Анђелов посед.

ПАРАЛЕЛЕ

Ви ме одвајате од ње
Тешком сеном високих зидова

Ја јој дајем реку
Да се прска с плискавицама

Ви је мамите златним полугама
Ја јој дајем језеро у шуми

Ви је одводите да милује
Шапе светских булевара

Ја јој остављам наше поље
И виноград анђелов

Ви је бирате за краљевну села
Ја јој дајем цркву и место у њој

Ви је остављате на цедилу
У борделима градова великих

Ја тражим врт смрти
За њу и за мене.

Југослав Урошевић

ГЛЕДАО САМ...

ОДСУТНА КУЛА

Опрљено клетвом име. Трн у трмки од костију.
Две трњине небо муте. Око трна жута змија, крст
на челу од кључева. Шибана одбеглим пружем —
обедује крв вршњака.

Одсутна кула и мирис људи. У подруму талог
вриска. Из звоника киша лије. Горка насред куле
вода.

ДАЛЕКИ СВИЦИ

Далеки свици, разграђен круг. Кличе рогата
тама из забрана. Косир на челу пастира.

Две дојке — двојанке — светиљке.
Видик разапеле.

СУМАГЛИЦА

Сумаглица плави жеравицу. Падалица на
лобању личи.

Гледао сам на брду гробаре. Би ми криво
за сан изгубљени.

У стаклима видех своју рану.

Црна стаблa гола корачала. Крстови ми очи
растакали. Биљка рече: Пан за собом плаче.

КУЋА

3.

Једног прољећа из темеља куће
Кроз патос поче да избија пруже.

Док ћутах, згрчен, крај огња, у соби,
Израсте трешња и кроз плафон проби.

Шкрипала су, свуноћ, кућна брвна, тмаста,
Од трешњинога пренаглога раста.

Гледао сам, згранут, ал и не опазих:
Она за ноћ једну олиста и сазри.

Навалише птице на њен плод сазрели,
У моју кућу шума се пресели.

Узалуд је било што на њу кидишем,
Она је расла нагло и све више.

И док се са њом цијелу ноћ борих,
У страшно гнијездо шума се претвори.

4.

Све што у шуми гмиже и лети,
У моју собу усели се.
Претворише се ствари у авети,
А двориште кућно у амбисе.

Пацови шумски, змије, мрави,
И крошња трешње чавки пуна.
Гнијезда лете, пилад дави
Зубима оштрим, хитра куна.

Хаос у кући а ја беспомоћан.
На сваку страну крештање и цика.
Узалуд се молих да осване дан,
Ноћ је била бескрајна, велика.

5.

Пред саму зору, у свануће,
Чуо се фијук око куће.

Ношена вјетром, киша пљусну,
Све се, одједном, у пропаст згусну.

Излаза никуд није било,
Шуми се небо придружило.

Никога ни крик да ми чује,
Сред звјерињака, сред олује.

6.

Како сам се ван куће нашао,
Ни до данас нијесам сазнао.

Ал знам да сам био изван дома
Кад се чуо страшни удар грома.

Оштар сијев засијече, прво,
Изнад куће у трешњино дрво.

Виђела се при свјетлости муње,
Моја кућа здробљена у труње.

САМИ МЕ И ПТИЦА...

ВУЧЈА БРАЗДА

Куд прође
крв у земљу
земеће

Урлају
после траве
па ћуте

Пожар црвени
ил мећаве
мећаве вучозубне
скину јагњету и руно

Од самоће
ојагње се траве
у руно им се заметну
птице
рашире крила
ко крстаче
па ћуте.

ТРИ МРАВЉА ЛЕГЛА

Оженио сам се
а живим сам
самим и њу
сами ме и птица у пољу

Рало оглодано
мрави из дланова
волове испудили

Два пута ме самоћом
пробудила
па лажне птице
криле пољу

Испрегнути волови
разјурили птице
осамило поље

Сам три мравља гнезда
у себи не уем
да саставим.

Прекривка

Милорад Калезић

ЗВАЋУ СВИЦЕ РУЈНЕ...

УСПАВАНКА

Сан други

Спавај, Сањана, под крило гаврана;
Песмо моја, руко белорука,
Истргнута са тела Србије,
С венцем југа, с бурмом од хајдука.
Спавај у пени до лаката белој
Да будеш нежна суза тужна,
Да усниш јутро над Звечаном,
Да те навезе дуга јужна.
Вероватно те, мила, коњ већ носи
(Чујем Зеленков поноћни њих
Како спасава мртве војске,
Јаши га нежно да буде тих.
Кад једног дана будеш будна
И гавран сврати у твоју јав
Биће ти жао што си спавала
Јер, то ће бити заборав.

Припев 2.

БЛИСКИ БЕСКРАЈ

Ако ми се јавиш — зваћу свице рујне
Нек свирепо згоре кров шутње и језе
И поклонићу ти летаче нечујне
Плаве као вода беле као брезе

У неземни простор песме водићу те
Да доживиш говор биља и горчине
Па кад време сете једном уђе љ те
И зов мојих уста на лицу почине

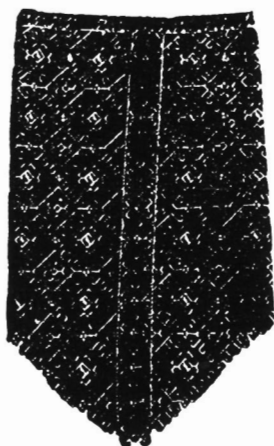
Мила, више не дам да пролећа касне
Нити да те време таласом умањи
Белеће ти увек оне брезе часне

Љубиће те чулни збор птица над реком
Ја ћу бити сасвим крај тебе и крај њих
Ти ћеш бити блиска бескрају далеком.

Божидар Мандић

КОЛИБА

1905, у сред зиме,
Радојица Пејовић се посвадио
са оцем и прешао овде, где је
направио колибу од блата и папрати.
Отац дође и поруши му.
Радојица опет сазида,
а отац опет поруши.
И тако сваки дан до пролећа.
Када су гранули први сунчеви
зраци висIBAба и љубичица,
Радојица се спустио у поток,
где су се чули звуци чекића
и разбијеног камена.
Тако је настала прва камена кућа,
на чијим вратима је писало:
„Свакој сили сам покоран,
и непријатељу ова кућа је отворена”.

Божидар Ковачевић

ЗА ПРОУЧАВАЊЕ КОСОВА

Покрајина Косово састављена је од делова средњовековне Зете и Рашке. Да би читаоцу било јасније, рећи ћемо да је чине Метохија, како се назива предео око Пећи, издвојен након последњег рата из Црне Горе, да би се са крајевима око Призрена, Приштине и Митровице образовала аутономна област, а затим покрајина у саставу републике Србије.

Површина Косовске покрајине обухвата 10.887 квадратних километара, од чега Метохија 4.684; садржи 1.585.000 житеља према последњем попису. Срба са Црногорцима било је пред тај попис око 16 од сто, а остало су Арбанци, Муслимани нашега језика, Турци, Роми, Власи (Цинцари). . . Арбанаца данас има на Косову највише, око три четвртине свега становништва.

Откад је овај предео коначно припао турском царству (1455, неколико година пре пада Смедерева и гашења деспотовине) у њему настају велике промене.

Плодна Метохија, која се тако зове због метоха, имања пећке патријаршије, а и остали делови данашње Косовске покрајине, пуни су старина, светишта и других споменика прошлости што сведочи о бујној цивилизацији и цветном животу српског народа који је дуго у овим пределима био у апсолутној већини. Данас у Југославији

има сто и шездесет православних манастира под управом српске патријаршије, а некада, пре турског освајања, толико их је било само по Косову и Метохији.

Али нису тада цветали само манастири, него су и пољопривреда, и занати, и просвета и уметност, били на тако високом ступњу да се ова област могла надметати са Тосканом. Све је то почело назадовати после пада под турску власт, прво постепено да крајем седамнаестог века пође сасвим у суноврат кад се Косово нашло у вртлогу рата, ваљда бурнијем него икад дотле. Већ и пре тога из њега се исељавало или прелазило у ислам српско становништво те према тадашњим приликама и појмовима постајало Турчин, а у исто време, крајем тога века и током осамнаестог опустелу земљу почеше испуњавати горштаци са брда. Говорили су арбанским језиком, а већином били муслимани и они су припадали „турском милету“, па су друштвено и социолошки чинили једну целину са затеченим становништвом уколико је оно било прешло на ислам те су га једним делом асимиловали.

„До турског освајања“, констатује академик Милисав Лутовац у расправи „Географски и политичко-географски значај покрајине Косова у Србији (Глас Српске академије и уметности, св. 282, стр. 10) етничка граница између Срба и Арбанаса на ставама је Белог и Црног Дрима. Отуда настаје најпре постепено, а затим нагло продирање Арбанаса... Дугогодишњим испитивањем кућу по кућу“ Атанасије Урошевић, такође академик, утврдио је „да на Косову и по суседним крајевима прва насељивања Арбанаса почињу тек после велике сеобе Срба 1690. године“. А по Малом Косову (Јлабу) они се насељавају тек столеће доцније, крајем осамнаестог века“. Па ипак, крај свег исељавања Срба и досељавања Арбанаса, Косово је још дуго, у знатној мери имало прилично бројну српску мањину.

А што се тиче броја целокупнога становништва Косова, године 1921, првим пописом после ослобођења од Турака утврђено је да је имало 440.000 житеља; идућег пописа (1931) 550.000; затим (1948)

730. 000, па 815. 000 (1953), 965. 000 (1961) и 1. 245. 000 (1971), да у време последњег пописа (1981) пређе милион и по, управо 1. 585. 000. Значи да се за шездесет година (1921—1981) увећало преко три и по пута, а од првог пописа у Социјалистичкој Југославији (1948) више него двапут што чини у процентима 2,18. Али док се укупан број косовског становништва за ово време увећава брже него у другим крајевима (Југославија 1,4; Србија без покрајина 1,3; Војводина 1,2), косовске Српкиње нису могле да се такмиче с Арбанкама, иако су више рађале него у Србији без покрајина, а кад имамо на уму и стално исељавање, онда ће бити разумљиво што три последња пописа бележе стално смањивање процента Срба са Црногорцима и муслиманима нашег језика на Косову: око 27 (1961), 21 (1971), 16(1981) приближно у округлим цифрама, или у појединостима по последњим статистичким подацима: Арбанаса 1. 234. 000, Срба 210. 000, Црногораца 27. 000, Муслимана (српскохрватског језика) 59. 000, Турака 13. 000 и осталих 49. 0000.

Навели смо у заокруженим цифрама ове бројеве и истакли само два објективна, нама савремена испитивача Косова, јер нам је немогућно овако укратко саопштити велику литературу и обимну архивску грађу о Косову, али сматрамо да ће бити корисно ако укажемо бар на нешто грађе и на нека штампана дела која ће нам дати прилично верну слику живота српског народа на Косову.

Осим низа расправа горе поменутих академика, Атанасија Урошевића и Милисава Лутовца, заслужује помена и Бранислав Нушић са својим популарно писаним описом Косова којим га приказује какво је било крајем прошлог века.

А од најновијих публикација вреди поменути нека колективна издања настала сарадњом Срба и Арбанаса. То су „Косово некад и данас“, свакако најсвестранији савремени увид у прошлост и садашњицу Косова, труд шездесет и три сарадника на 1024 стране с два ступца у формату највеће осмине, па „Социјалистичко Косово“ на 184 стране у великом кварт-формату. Обе књиге изишле су под уредништвом професора Михаила Милетића, у издању „Борбе“, односно њеног одељка „Економске

политике“. Уз њих донекле обавештава и зборник „Косовска Митровица и околина“ који су недавно (1979) објавили институти за савремену историју у Београду и за историју Косова у Приштини на 430 страна у кварту. Све три књиге богато су илустроване, и поред неких критичких замерки које би се могле учинити, користан су допринос проучавању Косова.

Архивска грађа била би још кориснија. У њој се још верније и свестраније огледа народни живот Косова, чини нам се много више него у штампаним публикацијама, јер је у њима казивање непосредније, искреније, стварније, било да су у облику званичних списа или исповести, записа, сећања. Нешто од те грађе, уколико је фолклорна објављено је недавно у десет књига народних умотворина косовских Срба које је пробрао и уредио професор приштинског универзитета др Владимир Бован. Поред штампаних извора он је користио и архивске.

Грађе о Косову има у многим архивама. Тако, на пример, само у Архиву Српске академије, у Етнографској збирци, чува се преко четири стотине рукописа народних умотворина и описа обичаја, међу којима се преко двадесет обимних свежњева баве Косовом. Списак ове грађе са сигнатурама (бројем инвентара) помоћу којих се може наћи, објавио сам у „Архивисту“ (1957, додатак IX, и 1964, додатак XV) а затим и у „Гласнику“ Српске академије.

Такође су користан допринос испитивању косовске прошлости, особито живота и односа косовских Срба и Арбанаса, два рукописа Јанићија Поповића који се налазе у том архиву под бројевима 13. 575 и 13. 576.

Село Грачаница, око манастира тога имена, беше сасвим опустело после сеоба под патријарсима Арсенија III и IV (1690 и 1739). Населише га Арбанаси. На храму Грачанице ускоро падоше врата, па га загади стока у њ склањана. Један сиромашни младић, Риста Ђак, пратећи владику приликом обиласка епархије године 1759, кад је видео манастир и цркву без конака, ограда, прозора, врата, а у селу цигло једну хришћанску породицу,

кућу Симе Циганина, остави владику и погоди се да чува стоку најимућнијем Арбанасу у селу само за храну. Убрзо се својом честитошћу удобрио господару који му допусти да очисти цркву и у њој се моли Богу. Неки су се фанатици у селу томе противили и можда би опет цркву претворили у обор да не удари помор у стоку. Уплашено због све жешће куте у којој је видело казну виших сила што је оскрнавило светињу, цело село побеже са стоком главом без обзира и Грачаница опет опусте.

У селу оста само Риста Ђак са Симом Циганином. Он продужи да уређује манастир, да оправља цркву, и наговори неколико Срба домаћина да се населе, па тако село оживе, а временом се намножи и другим насељеницима. Како је овај ревнитељ, Риста, знао црквено правило и пјеније, сељаци намолише владику те га запопи, пошто га ожени ћерком Хаџи-Јована из Јањева.

Овај Риста Ђак родоначалник је чувене породице Поповића која је од године 1759, читавих двеста година, давала свештенике, учитеље, писце и народне вође Косову. Међу њима поменимо учитеља и приповедача (сарађивао је у нашем „Цариградском гласнику“) Јосифа К. Поповића и његовог брата од стрица Јанићија (млађег) Поповића који нам је оставио потресна сведочанства о животу косовских Срба. Све су то успомене и казивања с оца на сина о времену од Карађорђева устанка до ослобођења Косова године 1912. Нешто од тога Јанићије Поповић испричао је у књижици „Грачаница“, али се то не може мерити са овим рукописима из којих избија живот Косова и истина о њему с највећом силином.

Има у Архиву Српске академије и друге грађе о Косову. Такви су, на пример, рукописи Милана Никшића „Стање у Турској на Косову и Метохији“ и „Просветно—верски положај српског живља на Косову и Метохији за време бивше турске владавине у XIX веку“. Биће понешто и у „Успоменама“ и другим рукописима двојице професора, Стевана Симића и Стојана Зафировића. Разуме се, све то треба проучавати са списима Петра Костића („Просветно—културни живот православних Срба у Призрену и његовој околини у XIX и почетком XX века,

с успоменама писца“ 1933, и „Црквени живот православних Срба у Призрену и његовој околини у XIX веку“ 1928), Јована Хаџи-Васиљевића, Глише Елезовића, Зарије Поповића и многих других сведока и очевидаца, наших и страних. Међу њима треба поменути и дра Јагоша Ђиласа. У његовој недавно објављеној књизи „Српске школе на Косову од 1856. до 1912. године“ (1969, стр. 332) налази се обимна библиографија веома корисна за проучавање Косова и питања у вези с арбанско—српским односима.

Разуме се да грађе, веома важне има и у другим архивама, у Државном архиву Србије као и Југославије, у министарству спољних послова, у приштинском архиву, у Цариграду, и где све још не...

Лонац

ПРОГЛАС МИТРОПОЛИТА
РАШКО—ПРИЗРЕНСКОГ
СРБИМА НА КОСОВУ
ИЗ 1901. ГОДИНЕ
ДА СЕ НЕ ИСЕЉАВАЈУ*

Пречасни протојереји, благоговјени свешћеници, народни прваци, Опшћинари, одборници Црквени и школски, Клирици и учитељи народни и остали синови у Господу љубезни, наше Богоспасајете Епархије Рашко—Призренске, буди вам мир од Бога и од наше смерности благослов и Молитва.

Са великим душевним узбуђењем и дубоком жалашћу нашом сазнали смо, сад у последње време да неки служитељи Божијег Олтара и служитељи народног олтара као и неки Хришћани и чланови цркве, а нарочито из Крајева и околине Ново-Пазарске, Митровачке, Ново-Варошке и т. д. напуштају своја огњишта и свету своју отаџбину а без разлога и нужде и одлазе на страну.

Та је појава, колико непријатна и немила, толико не служи на част онима, који је изазивају. Не треба нико да се боји, нити пак стрепи од кога му драго било, кад му је савест чиста и кад му је цео рад у своме подпуном реду; нема живота без горчине, али не треба одступати испред и најмање непријатности.

Може бити — веле неки—а ми смо уверени да има подстрекача, који ремете и руше моментално поредак у правилном, поштенном и оданом према законима и властима нашег узвишеног и светлог Господара Султана Абдул Хамид Хана II, реду, али не треба дозволити да се тих подстрекача душе и срца радују тиме, што одступањем и остављањем огњишћа искрених и оданих поданика Царевине, даје се задовољство тим подстрекачима; међу тим, треба чувати своје огњишће, треба се бранити

---

*) Из заоставштине Дене Дебељковића — Архив САНУ, Етнографска збирка бр. Е-469-IV-54 (четири странице писане руком).

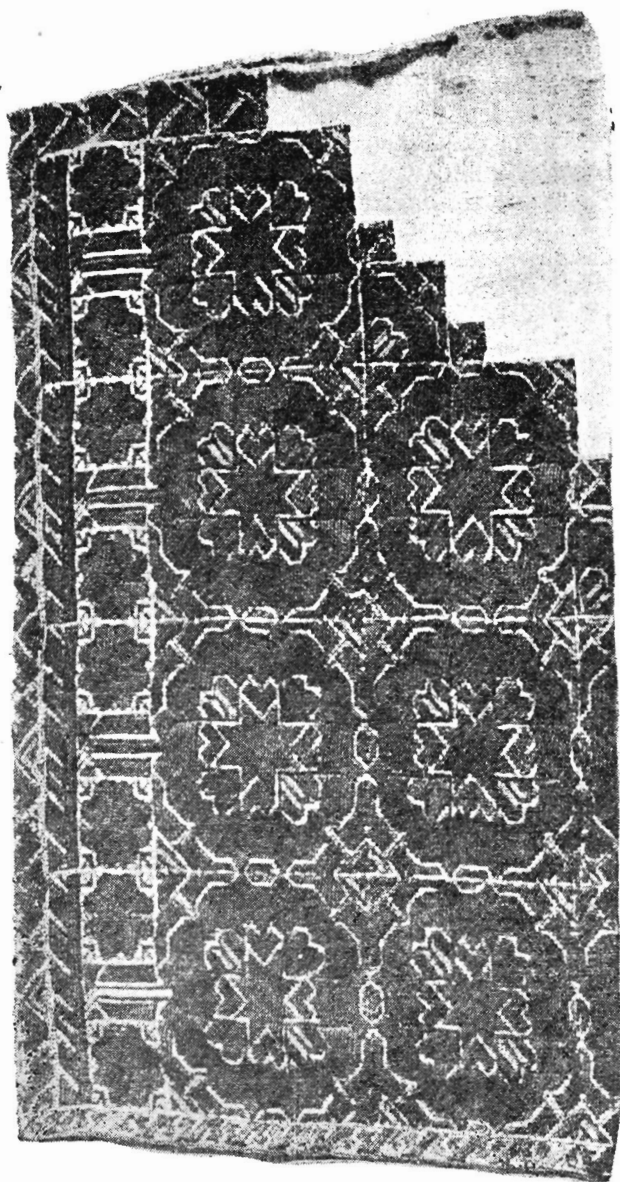
против своје непријатности наношене од стране безбожника и непријатеља ове државе у којој живимо и стати ведра чела па се бранити од денунцијација и нападаја пред законима и узвишеним Царским властима, који после јаке истинске одбране нападнутих, неће и не могу чинећи неправде већ ће их оставити, да мирно живе и развијају се духовно и морално ти одани поданици нашега Цара.

Ми смо убеђени, да она наша деца и они чланови Цркве наше Епархије, који су без разлога и само усљед слабог њиховог духа напустили отаџбину, пријатеље и познанике и отишли да се потуцају тамо амо по свету, нису криви, нису се оглушили према држави и властима, и онда неравно нису имали право да беже; изгледа нам, ну то је истина, да их неко саветује да то чине али је то на штету моралну народа и тим поступком изазива се као нека сумња о њиховом поштењу и владању. Међу тим онима који их саветују да такве бесмислене поступке чине у интересу је, јер опада број чланова православне Цркве, опада број добрих ваљаних и оданих синова Царства Отоманског.

Имамо доста примера из којих се можемо научити да никад добро није онима који су безмислено и без разлога остављали своја огњишћа, мислећи, да ће им тамо где одлазе боље бити и да ће добити она обећана им златна брда, и као да из последица тог њиховог напуштања Отаџбине изв(л)аче какве користи за себе и народ, али су се свакад горко варали у рачуну, то знамо и видимо, као што рекосмо из многих примера.

Препоручили бисмо вам свима да стојите на своме месту. Свешћеник, првак народни, учитељ и сваки члан Цркве наше Богоспасајеме Епархије и снажите се у трпљењу пошћењу, чистом моралном и духовном напредку, и не дајте апсолутно никаква повода да се и искрица сумње баци на поданички живот, ради у славној нам и силној Царевини Његовог Императорског Величанства Султан Абдул Х(а)мид-Хана II, избегавате све оне ситничаре и рушиоце рада и доброга рада, подстрекаче и неваљалце Културтрегерске, који инспира-

Мотив јабука на кошуљи

цијама са стране и неваљалством својим подгризају наш Црквени и народни организам као црв кору на благородном и њежном дрвету.

Надамо се да ће ови очински, архипастирски и искрени савети пасти на побожне душе и хришћанска срца ваша, као мелен на позлеђену рану и да ће те их задржати у памети и преносити их на своје млађе и гредити по истима као добра, ваљана и одана деца Цркве српског народа и Његовог Императорског Величанства нашег Господара Султана.

Не заборављајте да „Господъ крепость людем своим дасть, и Господъ благословит люди своя Миром,” *) и „Се нине что добро или что красно но иеже жити братии въ Купе,” **) а благодат Господа Бога и Спаса нашего Исуса Христа и заједница Св. Духа нека буде са свима вама у векове векова Амин.

Дано у С. православној Митрополији Рашко-Призренској 4. јуна 1901. год.

Најтоплији у Бога Молитвеним.

† А. Е Митрополит Рашко-Призренски,
Нићифор

(Округли печат Митрополије са српским и турским писмом и годином 1901)

---

*) Господ ће људима својим дати чврстину (постојаност) и Господ ће благословити људе своје да им буде мир. (Прев. уред.)

**) А сада, може ли шта бити боље и лепше него да браћа (људи) живе у слози. (Прев. уред.)

ПУКОТИНЕ

Посејдон је управо ударио поново на један угао на земљи који добро познајем и који волим колико због храбрости и поноса његових становника толико због горде *лепоте* његових пејсажа. Једна пукотиња на земљиној кори га пресеца, али пресеца такође и најзатворенију границу Европе. Рекло би се да су се људи и природе сложили да створе овде тај зев који је немогуће затворити. Међутим, природа је иста и са једне и са друге стране, а људи, било да носе бели турбан Албанаца или црну црногорску капу, такође су исти без обзира шта носили. Авај! има мало наде да ће заједничка несрећа помирити моје пријатеље непријатеље. Тамо се такође узајамно одбијају, искључују, поричу. Тамо такође живот једног претпоставља смрт другог.

(Монд, април 1979.)

НАПОМЕНА О ПИСЦУ

РОБЕР ЕСКАРПИ (Robert Escarpit), угледни француски професор упоредне књижевности, један је од главних сарадника веома цењеног и једног од најчитанијих париских листова „Le Monde”.

Његови кратки текстови објављени на првој страници овог дневника, штампани курзивом, оштроумно и духовито износе на светлост дана сржи и догађаје у вези са кретањем и судбином света у којем живимо.

Писац „Социологије књижевности” и многих других дела, он је и писац „Отвореног писма Богу”. То је незаборавни имагинарни разговор са *Невидљивим* и *Неприкосновеним*. Р. Ескарпи зна да се обраћа *Недокучивом* који више не говори. И да је то разговор између глувих.

(П. М.)

РАЗЛОЗИ ПРИРОДЕ И ЦИВИЛИЗАЦИЈЕ

Читајући ова два написа, проглас митрополита рашко-призренског Србима на Косову из 1901. године, и осврт Робера Ескарпија у париском „Монду“ априла 1979. године, и сматрајући да је час да се објаве као чиста мисао и градителска жеља да се пружи и прихвати рука заједнице, сматрамо да нам је дужност да тим поводом додамо још неколико мисли како би наше жеље биле потпуније и схватљивије.

С тим у вези, скренимо пажњу на неке еколошке и историјске чињенице, а најзад и на разлоге цивилизације.

У нашем заједничком богатству природе и духа наших завичаја, то је, пре свега, обиље воде: наши извори и бистри жубори наших река и потока и кристални сјај наших исконских језера. И хришћанске и исламске културе од давнина роморе о бистрим потоцима и о воденом огледалу најпрозирнијег смарагда.

Ми познајемо и ценимо и једну и другу културу. Нека нам и то буде први и заједнички корак.

Знамо и за албанске породице које су вековима чувале наше манастире и цркве као културне и музејске споменике. Памти се да је у тешким данима отоманске најезде и разним недаћама настављан овај племенити посао чак и кад је чуварима живот био у опасности. Записивали смо и памтили сличне примере у данима тмине која је падала на наше Полуострво. Б е с а је била најбољи и најпоузданији и такорећи урођени знак морала и етике.

Било је, нажалост, и друкчијих, супротних примера, и насиља која су кварила те природне везе и заједништво на овом тлу и у овом поднебљу. О неким од тих поремећаја, учињених са наше, српске стране, писао је у своје време и Димитрије Туцовић.

У тренутку кад се у Југославији као у слободној земљи појављују и сабрана дела Димитрија Туцовића, чујемо да се она највише продају на Косову. Нисмо, међутим, чули да у суседној Албанији постоји могућност ичега сличног! Студенти који су завршили београдске или приштинске факултете треба да знају да су Туцовићева дела писана за борбу против српског династичког режима и да ти списи нису били намењени албанским читаоцима. Постоји и друга грађа супротне врсте, која из одређених разлога и обзира никад није била штампана и која је чак постала готово поверљива.

Разлози цивилизације захтевају да се обратимо и археолозима из Албаније. Ми пратимо њихов рад и знамо да Албанија, наш сусед са Јадранског мора, има и један мали део јужних обала које заплускују таласи Јонског мора. То је, као наше Црногорско приморје, кршевит крај, али од значаја за историју Грчке, а и за Југославију као наследника Византије и великог броја манастира и цркава од прворазредног историјског и уметничког значаја. Све су то споменици и сведочанства вишевековне колевке средњевековне Србије.

На обалама Јонског мора одиграо се огроман историјски преокрет кад су Јонци са Крита потресли робовласничку Грчку у време слабљења и критичног стања робовласништва. Сократ је био свесна жртва тог обрачуна.

Из тих ранохеленистичких идеја развило се велико сликарство, које је пратила и мисао као далеки изданак грчких мистерија и трагедија.

Православна црква никада није била мисионарска, освајачка, а још мање изнад државе!

А те државе никада нису водиле свете ратове!

Проповеди њене цркве биле су само етичке поруке о љубави, јер су те цркве и са њима менталитет, односно народни обичаји на славама и другим празницима, проистицали из духа Новог Завета.

Ислам, као најмлађа религија, што смо и искусили, имао је борбеност сасвим другог кова!

Саздано од мистеријских коренâ, на идејама о духу и души, православље је тражило своје место изван света. То потврђује и Робер Ескарпи (у „Отвореном писму Богу“) и Карлхајнц Дешнер (у делу „С Богом и фашистима“) који при томе не мисле на хеленистички свет!

Мисао Сократа, Платона, Академије и Платина није мистички рационализам већ рационална мисао о ирационалном. Alegоријски језик којим се платонизам служи преузет је од митологије, и то од орфичко-мистеријске, а не од архајско-олимпијске митологије.

Западна теологија и философија историје заобишли су питање духа и мистике. Стапање појмова *духа* и *знања* потиче од Аристотела, а прихваћено је од Августина. То сједињење није философско јер се заснива на ауторитету црквеног канона. Отуда капиталне улоге старозаветне мисли у цркви и аристотеловске и дуалистичке мисли у западној философији.

Ово издвајање имало је недогледне историјске последице. Моћ државе је тако ослабила, те је и потпуна победа ума и афирмација државе могућа само сузбијањем цркве. То је и саставни део програма свих модерних револуција на Западу, али је парадокс да се то сузбијање одиграло на Истоку, иако су родоначелници напредне мисли циљали на Запад.

Као што видимо, од српске православне цркве никада није потицало ништа више од етичких побуда.

Зато мислимо да ово треба узети у обзир као мисао с којом се обраћамо само Југословенима.

Сматрамо, на пример, да би образовани и школовани Албанци који су завршили факултете на нацим универзитетима, добро упознати са прошлошћу ових наших заједничких простора, могли да наставе посао својих честитих предака и да, уколико су и за то оспособљени, учествују и на конзерваторским радовима око рестаурације културно-историјских споменика.

Чини нам се да је то онај трећи, прави корак у корист цивилизације достојне поштовања.

Владимир Бован

ЛАЗАРИЧКЕ НАРОДНЕ ПЕСМЕ НА КОСОВУ И У МЕТОХИЈИ У ПРОШЛОСТИ И У САДАШЊОСТИ

Вук Караџић је на почетку XIX века затекао лазаричке песме у тадашњој Србији већ на измаку. Он то износи у *Српском рјечнику* 1818. године: „До скоро је био обичај у Србији (а може бити да је ђешто и сад), да иду Лазарице (неколико ђевојака) у очи Лазареве суботе од куће до куће и пјевају пјесме од Лазара (онога што га је Ристос васкрсао).“

У српским крајевима под Турском, у које Вук није одлазио, неговани су лазарички обред и песме, а на Косову и у Метохији оне су се сачувале све до нашег времена. И после другог светског рата у неким крајевима овог подручја, а посебно у шарпланинском крају, на Лазареву суботу, групе девојака или девојчица ишле су од куће до куће и играле и певале лазаричке песме. Међутим, и обред и песме нашле су се после другог светског рата на удару мера којима је је требало да се искорене стара веровања, обреди и песме као заостатак идеалистичког погледа на свет. Последњих година попустио је притисак на тај стари обичај, па је оживело певање лазаричких песама свуда где прекид није био дужи. У шарпланинским жупама, Средској и Сиринићу, и данас лазаричке песме негују ста-

новници као музичко и песничко наслеђе. Певање лазаричких песама препуштено је девојчицама и у лазарице сада иду и девојчице које још нису пошле у школу.

Лазаричке песме нису живеле подједнако дуго и истом јачином на целом подручју Косова и Метохије. То потврђују подаци из прошлог и овог века. Први записи лазаричких песама из ових крајева објављени су крајем шездесетих година прошлог века. Милош С. Милојевић је 1869. године објавио двадесетак лазаричких песама из Велике Хоче, Средске и Призрена. Он је у III књизи своје збирке објавио још четири лазаричке песме из Вучитрна, али је записао у напомени да те песме певају Циганчице, што је доказ о опадању тих песама јер их Циганке певају ради прошње. Ови подаци указују на то да су се те песме боље сачувале у Метохији него на Косову, што је потврдила и збирка псама коју је мало касније објавио Иван С. Јастребов јер је свих тридесет и девет лазаричких песама записано у Средској, Призрену и Хочи. И касније збирке лазаричких песама из ових крајева то потврђују. Збирка Јанка Ђорђевића садржи двадесет записа из Сиринићке жупе; у *Цариградском гласнику* објављено је неколико збирки с почетка XX века и све су из призренског краја, у којима је подробно описано извођење обреда; на почетку XX века и Дена Дебељковић је објавио седам лазаричких песама са Косова, а Милојко Веселиновић уочи првог светског рата записује три песме у Призрену. После првог светског рата Живко С. Николић објављује збирку лазаричких песама из Севца у Сиринићу, а уочи другог светског рата Миливоје Павловић представља јавности четрнаест песама из Средске жупе и Миладин Ничачевић-Симић збирку, такође, из Средске жупе. После другог светског рата, прво Миодраг Васиљевић објављује већу збирку лазаричких песама записаних углавном у Метохији, затим сестре Јанковић две песме из Гњилана и Јованка Лазаревић Големовић збирку из Мушитишта и Суве Реке. Записивање лазаричких песама наставља се и у шездесетим и седамдесетим годинама када настаје већи број рукописних збирака од којих је објав-

љена једино наша збирчица записа из Сиринићке жупе.

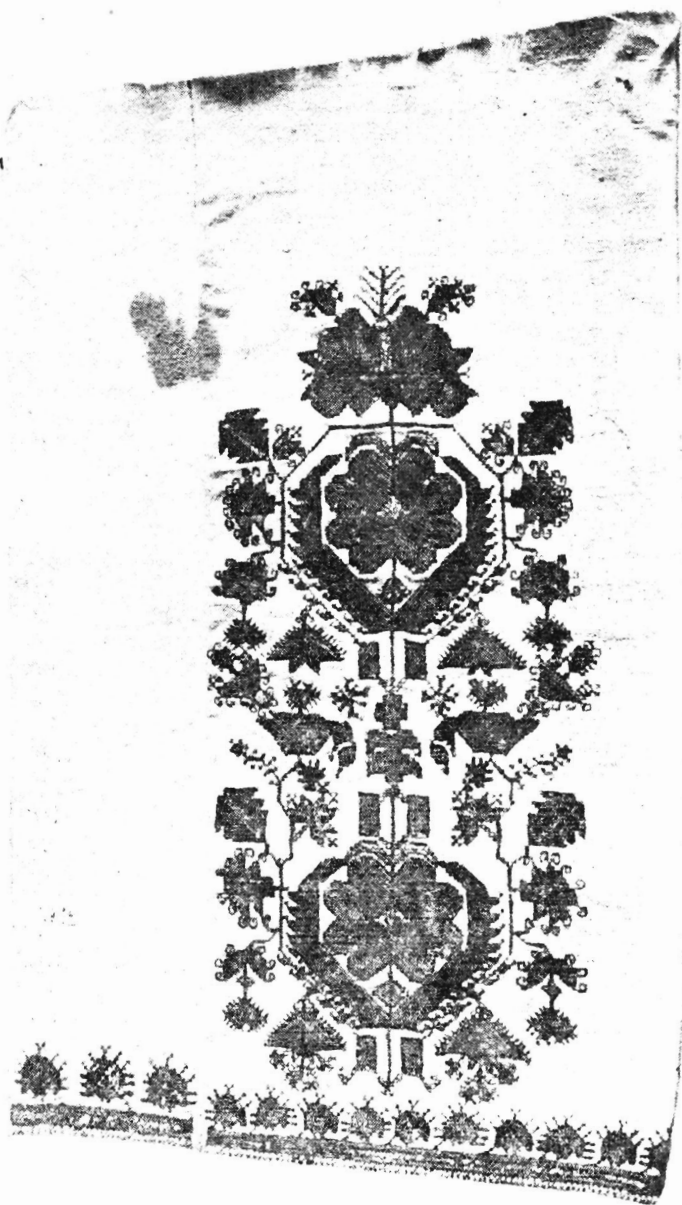
Трагања за лазаричким народним песмама показала су да су оне сачуване у још неким крајевима Косова и Метохије за које се раније није знало. Лазаричке песме су записане и у Горњој Морави, у Изморнику, Криворечју, у пећском крају, Ибарској долини и селима Косова поља. Корисно је да поменем више збирки народних песама студената југословенске књижевности на Филозофском факултету у Приштини у којима су и лазаричке песме. Они су те збирке унели у своје семинарске радове из Народне књижевности. Многи су наставили записивања и по завршетку студија и већ имамо неколико збирака с великим бројем записа. Оне ће кроз коју годину бити приступачне истраживачима као објављене или као рукописне.

Према опису лазаричког обреда од стране првих записивача песама (Јастребов, Вучковић, Симић), као и каснијих записивача (Лазаревић-Големовић), на основу наших запажања о стању лазаричких песама после другог светског рата, и према сећањима старих жена — које су као девојчице или као девојке и саме учествовале у лазаричком обреду и певале лазаричке песме — може се закључити да се певање ових песама, као и саме песме нису много изменили. Измене су највеће у веровању, јер оно и не постоји више. И сами учесници у лазаричком обреду више не знају за хришћанску легенду о Лазару „што га је Ристос васкрсао“, а камоли за прастаро паганско веровање из кога је лазарички обред и проистекао. Ипак, уочљиве су промене лазаричких песама у току једнога века, од када у ствари имамо прве записе. Нове песме после другог светског рата нису се стварале; неке старе песме које су се певале у прошлом веку нису записане после првог светског рата а неке су заборављене. Песме су се као врста прилагођавале одређеним друштвеним односима и приликама, како својом садржином тако и начином извођења; ишло се толико далеко да се мењало и уобичајено време извођења песама, што само потврђује њихову тврдокорност. Пре седам-осам

година био сам у Великој Хочи код Ораховца ради описа обреда и записивања песама. Дошао сам у петак, уочи Лазареве суботе, и заноћио у кући родитеља једног мог студента. Када се смрачило ми смо седели у кухињи и одједном смо чули лазаричке песме у суседству. Помислио сам да се то девојчице вежбају за сутрашње лазаровање, али ми је домаћица рекла да ће убрзо доћи и у њихову кућу. Како сам имао при руци магнетофон, укључио сам га одмах и по савету домаћице склонио се из кухиње са њиховим сином. У то су ушле и лазарице, отпевале на брзину три-четири песме, узеле поклон и отишле у следећу кућу. Све је трајало неколико минута. На питање зашто се ове песме певају ноћу а не сутра на Лазареву суботу, као у другим крајевима, домаћини су ми објаснили да су се и у Великој Хочи раније певале песме на Лазареву суботу, али сада не смеју дању и јавно да певају те песме јер се плаше од наставника и учитеља, као и од стране друштвено-политичких организација, и зато цео обред изводе ноћу, кријући се да их неко не види и пријави. Скуп лазарица није ишао редом, од куће до куће, већ је посетио само оне куће за које се знало да им неће приредити непријатности. Девојчице су биле узроста виших разреда основне школе.

Када се анализирају описи лазаричког обреда и казивања старих жена из њиховог сећања о извођењу тог обреда у доба њихове младости и касније, као и записи самих песама настали за протеклих сто година — може се стећи доста богата и поуздана слика развоја ове врсте народне обредне лирике на Косову и у Метохији.

Лазаричке народне песме на Косову и у Метохији су веома стара врста лирских народних песама. И сами записи из прошлог и овог века казују да су те песме имале дуг животни и развојни пут у усменом народном предању ових крајева. О њиховом вишевековном животу казује њихова садржина (мотиви и идејна основа) и облик (стих и језик), али и само певање, које одише великом архаичношћу. Овај стари обред имао је смисао увођења девојчица у живот жена, дакле био је у неку врсту чин проглашавања девојчица девој-

Рукав са женске кошуље липљанке

кама. Садржина лазаричких песама, нарочито сачувана у песмама које су се певале младићу, указује на то да су оне имале за сврху да изразе подстицај за брак. Неке појединости из описа обреда од стране записивача указују да су групе лазарица биле затворене. Оне су се при сусрету чак сукобљавале међу собом, борећи се да се лазарице друге групе натерају на склањање с пута приликом сусрета двеју група лазарица. Временом је такав међусобни однос лазаричких група приликом сусрета ублажен засакаивањем противничке групе, затим претварањем телесног сукоба у говорни, у коме има и подсмевања противничкој групи, да би се на крају тај сукоб претворио у примирљив тон изражен стиховима: „Боље да се минемо, него да се бијемо.“ Пошто су припаднице једне групе лазарица биле иначе другарице које су се дружиле међу собом и које су заједно учествовале и у појединим пословима и пољским радовима — то сведочи о очуваности затворености група лазарица.

Стари пагански обред христијанизован је утолико што се његово извођење везује за хришћанског свеца Лазарева суботу. Његов основни смисао је пагански: изражавао је добре жеље за плодност, напредак и срећу чланова породице у кући која се обилази и у којој се певају песме. Тим песмама је исто тако изражавана добра жеља за умножавање стоке и за добру летину. Обред је везан за пролеће, па и песме симболизују долазак пролећа кроз оживљавање природе и укључење човека у њу, јер је у старом народном песништву човек био толико срастао с природом да представља њен нераздвојни део. Вера у чаробну моћ речи дошла је до изражаја и у лазаричким народним песмама. У томе би се и састојала тематско-идејна основа лазаричких народних песама. У случајевима када се ишло даље у христијанизовању обреда долазило је до губљења старих паганских елемената и до гашења и самих лазаричких народних песама, као на пример што се догађало у неким градовима у Србији где је Лазарева субота претворена у Врбицу, када су деца из школе ишла у цркву и с гранчицама врба, уз звоњење звончића, певала

песме о ускрснућу светога Лазара. Између два рата то се, међутим, чинило и на Косову и у Метохији преко школе као најпогодније установе за то.

Има мишљења да је посећивање кућа на Лазареву суботу у вези са веровањем у змије, па је и сама етимологија речи *лазарице*, *лазити* довођена у вези са речима *плазарице* (змије) и *лазити* (пузити). У вези са речју *лазити* налазимо потврду и код Вука јер он наводи у једној лазаричкој песми стихове: „Лази, лази, Лазаре те долази до мене. . .“

Слободан Зечевић, пишући о змији као чиниоцу постанка призренских лазарица, сматра да у датирању настанка лазарица треба ићи у давну прошлост, у доба тотемистичких веровања, јер је у паганско доба змија код Словена била „еминентно култна животиња“ и да се трагови змије јављају и у призренским лазарицама, па се може предпоставити да је улога змије у стварању овог обреда била пресудна, а „у неким песмама, змија се директно и назива лазарицом.“ Када се питање посматра у ширем склопу, може се заиста довести у везу њихова старина са прастарим веровањима индоевропских народа. О томе је писао, поводом збирке Ивана Степановича Јастребова, осврћући се на лазаричке песме из Призрена и околине у тој збирци, руски научник Васиљевски.¹⁷ Без сумње је, дакле, велика старина лазаричког обреда и песама које су се певале у том оквиру. Ту велику старину (обред и песму) најбоље су сачувале лазарице из шарпланинског краја Косова и Метохије (Сирињка и Средска жупа и Призренски подгор), где је и записано највише тих песама и где се и данас оне певају на Лазареву суботу.

Захваљујући многобројним записима лазаричких народних песама у току протеклих сто година, у могућности смо да поређењем записа уочимо да је један број тих песама нестао током времена, као што је на пример песма која се певала приликом такмичења у скакању на једној нози на заједничком скупу лазарица уочи Лазареве суботе,¹⁸ или песма која се певала при умивању лазарица изјутра на Лазареву суботу,¹⁹ песма ме-

сецу,^{19a} затим песме домаћој стоци,²⁰ голубовима,²¹ пчелама,²² деци,²³ кмету²⁴ (која се касније прилагодила домаћину куће), Турчину²⁵ (које нема у записима после балканских ратова), затим песме које су се певале при сусрету двеју група лазарица,²⁶ или при победи једне групе^{26a} и при заскакивању противничке групе, да би се прошло изнад ње,²⁷ па затим песма кући у којој их не приме или не дарују,²⁸ при путовању лазарица из једног села у друго²⁹, Циганима³⁰, младићу и девојци који су заљубљени једно у друго³¹, жени нероткињи³², рабацији³³, кирицији³⁴. Преко двадесет лазаричких песама које су се раније певале више се не певају, јер су исчезле у току осамдесет-деведесет протеклих година; њих не сусрећемо више у записима после другог светског рата.

Престајале су да се певају и губиле су се, по правилу, оне лазаричке песме чији су услови настајања ишчезли или су нестали субјекти на које су се односиле. Таква је, на пример, песма Турчину која се пева после ослобођења од Турака 1912. године. Неке су песме пак нестајале после нестанка веровања у саме обредне радње везане за то веровање. То се почело догађати већ између два светска рата, под утицајем грађанске културе која је прво освојила градове а затим се преносила и на село и под утицајем новог законодавства. Неке пак песме везане за одређена занимања или врсту посла, као што су песме кирицији, рабацији, нестајале су после нестанка тих занимања, иако су та занимања сразмерно нова у овим крајевима, јер су Срби могли да се баве тим пословима тек када су путовања постала безбеднија за кириције и рабације.

Други део лазарачких песама, прилагођавајући се новим приликама, везивао се за друге личности, као на пример песма кмету пренесена је после другог светског рата једноставно на домаћина куће. Међутим, исто као што су настајале нове песме и као што су се мењале постојеће, стварале су се и нове лазаричке песме, зависно од односа, нових занимања и положаја њиховог у друштву, као на пример песма учитељу, која је могла настати тек у другој половини XIX века, када су се

појавили учитељи и у селима Средске жупе, Сири-нићке жупе и Призренског подгора, где су и запи-сане прве песме намењене учитељу³⁵; или песма војнику³⁶, која је могла настати тек после 1912. године, када су Срби одлазили у војску, или можда пред крај турске владавине, када је новим ре-формама и законима одређено да и хришћани слу-же у турској војсци.

Прилагођавање лазаричких песама одређеним приликама у друштву није никакав изузетак у народном песништву. Оне само потврђују зависност усменог песништва од друштва, од односа у друш-тву: економских, политичких, културних и од ве-ровања. Та прилагодљивост песама ове врсте при-ликама једна је од саставница значајних за одржа-вање ове врсте у певању становника на Косову и у Метохији, нарочито на шарпланинском подручју. Љубав становника према лазаричким песама, као музичком и књижевном наслеђу, условила је даље неговање ових песама и после нестанка ус-лова за њихово стварање, без обзира што то пес-ништво нема много надахнућа и виспрености, једноставно је и безазлено у једноставности, него-вано са самозадовољством и поштовано као изворно народно наслеђе, као обележје народности за дуго време под Турском. Те су песме остале да се певају до дана данашњег, као нешто што се воли и можда без јасног увида зашто се и даље воли, као некакав старински духовни накит који самим тим има своју велику вредност.

О животу лазаричких народних песама на Косову и у Метохији може се рећи да су једне нестајале и губиле се заједно са престанком или нестанком појаве која их је изазвала; друге су се прилагођавале новонасталим приликама а кадкада се и мењале, а нове су настајале заједно са појавом нових занимања и послова или са њиховим об-нављањем. Тако су оне показале да су културна и уметничка појава, зависна од веровања и шире узето од друштвених односа и нивоа развитка друштвене заједнице Срба на Косову и у Метохији. Иако у основи обредна лирика ратара, лазаричке песме су се почеле препуштати заборавау баш код ратара, а сачувале су се много дуже код сточара,

што изгледа на први поглед противречно. Међутим, када се шире анализира појава, постаје јасно да је њихово губљење и препуштање забораву условљено опет одређеним друштвеним приликама, стварно: продирањем нове, грађанске културе и у ове крајеве, што почиње у другој половини XIX и почетком XX века, а нарочито између два рата, да би коначно после другог светског рата и социјалистичке револуције, лазаричке песме биле уздрмане и у шарпланинском крају, где су се сачувале као народно усмено предање, музичко и књижевно, да би последњих година поново оживеле у повољнијем поднебљу. Обред је без сумње више изгубио од своје целине него саме песме. То је сасвим разумљиво с обзиром на брзе измене нивоа друштвене свести широких народних маса и идејне марксистичке усмерености друштва којему су туђа стара веровања. Према песмама као сачуваном музичком и књижевном народном предању имало се више разумевања. То разумевање је из године у годину веће и зато је клима за слободно живљење тих песама све повољнија. То неће довести, међутим, до поновног употпуњења самог обреда, јер би то било неприхватљиво и уопште немогуће с обзиром на брз културни развитак и напредак широких маса младог нараштаја који је потпуно обухваћен школовањем, не само основним већ и средњим, а великим постотком и високим образовањем.

За обредну лирику се најмање може рећи да је социјална. Може се рећи уопште да српскохрватска усмена лирика није неговала изразито социјалне мотиве. Међутим, у лазаричким песмама шарпланинског краја сусрећемо и социјалне тренутке. Они су изражени у песмама Турчину, као угњетачу и експлоататору, затим у песмама дућанџија изражено је његово богаћење на лак начин.

Има лазаричких песама прожетих хумором, међу којима су најизразитије песме које певају групе једна другој приликом сусрета. Оно што је записао Митар Вучковић о шаљивим елементима лазаричких песама у Средској жупи 1902. године могло би се рећи и за данашње лазарице: „Када се овако

у пољу сретну, па ако на противној страни има која повећа девојка, онда јој певају: *Подојила па пошла; Подви косе за мућак*. Ако је неко девојче врло мало, певају му: *Посисало па пошло*.³⁷ Има и критике у неким лазаричким песмама. Најизразитије су песме које су се певале кући у којој их нису прихватили и даривали. У њима има елемената клетве.

У лазаричким песмама шарпланинског краја има елемената који говоре да је ова стара лирика била у извесном смислу друштвено ангажована, што је нарочито дошло до изражаја у песмама угњетачима и експлоататорима, као и онима који одбацују стари обичај лазаровања, и тако се издвајају из масе становништва, из села у коме живе, па се тако одвајају од опште жеље за напретком у години која тече.

Од једног потпуног обреда који је извођен редовно на Лазареву суботу сваке године још у прошлом веку, остали су сада само делови, неповезани и уосталом небитни за саме извођаче. Остале су песме много боље сачуване, мада не и оне у онаквом стању у каквом су их затекли први записивачи њихови у другој половини XIX века. Настале су извесне измене у саставу самих група лазарица, у њиховом одевању и самом начину извођења обреда. Сада групу лазарица сачињавају три члана: две лазарице девојчице које певају ове песме и један Лазар. Он је, по правилу, у Сиринићкој жупи дечак од седам година. У Средској жупи, па и у Сиринићкој, где такође има одступања, Лазара представља девојчица. Она игра уз песму лазарица и често је називају *тупкачица*, према њеној игри која баш одговара речи *тупкати*. Групу лазарица, у селима Сиринићке жупе, прати једна жена која носи поклоне што их дарују домаћини у чијој кући певају. То су по правилу намирнице. Раније су лазарице биле девојке, чак од двадесет година старости. Из године у годину за протеклих петнаестак година лазарице су све млађе тако да се сада често сусрећу на Лазареву суботу групе лазарица чак предшколског узраста. Године 1968. у Јажинцу је, на пример, било седам група лазарица: три групе до десет година, једна

група до петнаест година, две групе до седамнаест година и једна група до деветнаест година старости чланова.

Свака група је била састављена раније, бар неколико дана пре Лазарове суботе. Најмлађе лазарице су дуже вежбале певање и подешавале глас уз помоћ обично мајке неке од девојчица, стрине или тетке која је и сама била лазарица у својој младости. Скуп песама које пева поједина група зависи од узраста, односно од састава саме групе. Ако је група уходана у певању и ако су учеснице неколико година заједно ишле у лазарице, тада је фонд песама богат и разноврстан, а певање врло складно и лепо. Најужи фонд песама је код лазарица почетница. Састав групе је обично заснован на годинама старости. Тежи се да не буде разлике у годинама старости лазарица, или да не буде велика и да су девојке односно девојчице истога узраста. Групама најмлађих лазарица помаже и жена која иде са групом, подсећајући их на песму коју треба да певају у одређеном тренутку. Увежбана група лазарица обично зна око тридесетак песама. Међутим, број песама које певају на Лазареву суботу обично је знатно мањи, и то су песме које се понављају од куће до куће, од прилике до прилике. Најчешће се певају песме домаћину и домаћици, деци, девојкама, младом брачном пару, али најчешће су песме које су општег карактера и које се певају свакој кући када се улази у њу, било да се оне певају пред дворишним вратима, у трему, пред кућним вратима или у кући.

У селима Сиринићке жупе, лазарице се први пут окупљају у петак пред Лазареву суботу, и то изјутра рано, иду заједно у шуму, скупе дрва и донесу у двориште куће у којој ће се увече опет окупити. При одласку, затим при скупљању дрва и при повратку певају одговарајуће песме. Када донесу дрва разилазе се да спремају одећу за сутрадан или да је позајме од других ако је немају. Последњих година младе мајке све више саме кроје пригодне хаљине за своје ћерчице које ће ићи у лазарице. Најрадије се ипак одећа усклађује са старинском ношњом, а њу сачињавају дугачка бела платнена кошуља, извезена на ивицама,

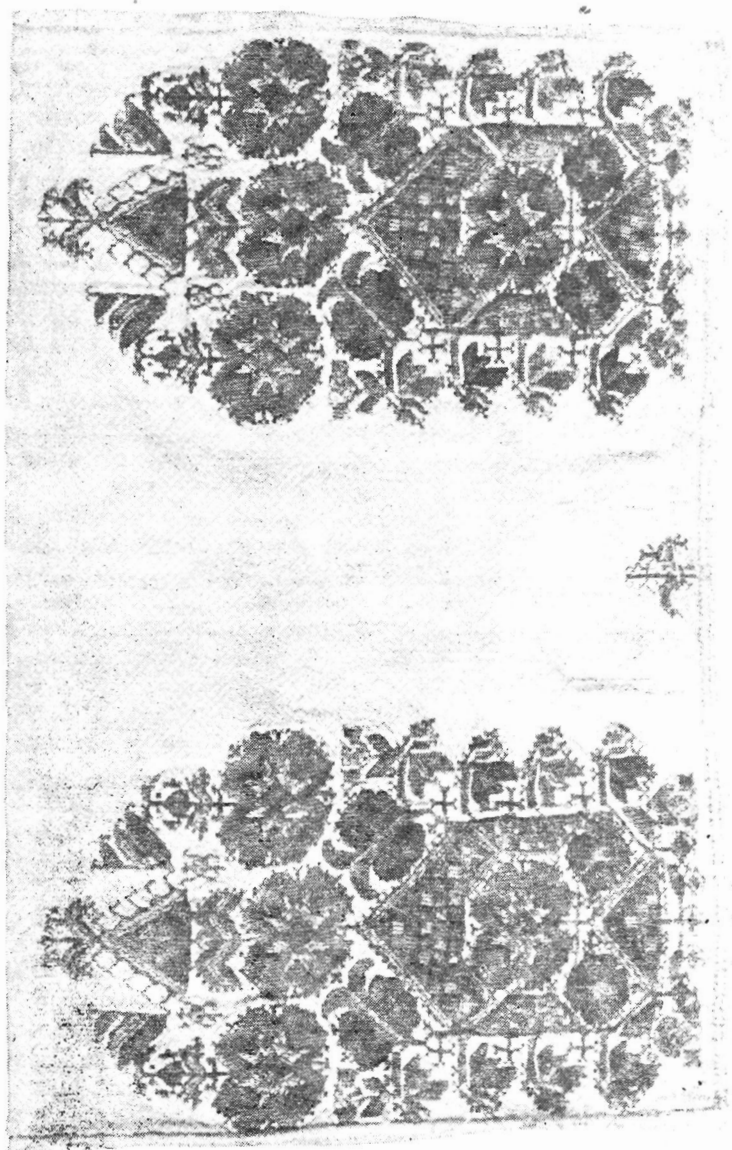
подгрљач од платна извезен на средини груди, широки кожни каиш или ткан са ушивеним парама, манистра са ушивеним накитима испод грла, кованица са по једним великим динаром са стране и по пет-шест динара са предње и задње стране, црвена марама која се везује испод паса и завеже позади, црвена бошча, бела марама за главу или стара челенка, богато украшена накитима и извезена златом, ђердан, накит на ланцу испод грла или крст, брошеви зашивени на хаљини надлактице или једноставно прикачени. Настоји се да одећа и обућа буде што свечанија, што лепша. Место штапова лазарице носе мале женске кишобране.

У петак, очи Лазареве суботе, сакупе се лазарице једнога села у кући у коју су донеле дрва тога јутра. Ту девојчице певају песме и такмиче се у скакању на једној нози, заправо у игри петлова да се види која ће лазарица остати победник, како би се знало која је група најјача. После се разиђу својим кућама, или остану да коначе у тој кући. Рано изјутра, обично пред зору, мајке буде своје ћерчице, спремају их, облаче, дотерују. У раздањивање групе полазе с песмом. Становници, старији разуме се, настоје да их песма не затекне гладне, па заложу понешто, да би предухитрили лазарице и њихову песму. Девојке и младе жене мету двориште и кућу, како им лазарице не би затекле неочишћене просторије. Свака, група лазарица одреди унапред пут кретања. Зависно куда иду и где се налазе, лазарице певају одговарајуће песме. Има песама које се певају када лазарице иду преко ливаде, путем, улицом, пред дворишним вратима, у дворишту, пред кућом, у трему или у самој кући. Члановима породице пева се највише песама: домаћину, домаћици, старијем човеку, средовечној жени, жени трудници, младој жени, младенцима, девојци вереној, девојци удавачи, девојчици, младићу који је верио девојку, момку, дечаку, детету, малој деци, детету у колевци, мајци која има деце, браћи, браћи и сестрама, јетрвама, — већ према узрасту и положају појединих чланова у породици. Има песама које су намењене припадницима одређених занимања: ратару, овчару, чобанину, терзији, трговцу, мајстору, учитељу, војнику.

Те песме се певају у кући тога човека, али исто тако и на улици или на путу када се сусретне са групом лазарица. Ако оне не знају његово занимање, тада се пева песма начињена путнику. Када излазе из куће која их је примила и даривала, лазарице певају песме захвалности. Ако их домаћи не приме у кућу или их не дарују, тада лазарице певају песму у којој је изречен оштар прекор или чак клетва тој кући. Када се сусретну две групе лазарица, певају се опет песме намењене за ту прилику. Те песме сада садрже хумор и подсмех једних лазарица другима, али телесних сукоба између лазаричких група нема. Он је замењен једноставном, помирљивом песмом: „Сретосмо се, сретосмо, // да ли да се бијемо, // или да се минемо? // Боље да се минемо, // него да се бијемо.” Има још случајева натпевавања песмама које садрже елементе хумора, али то је све. Лазарице више не носе штапове већ кишобране или су без њих. Некада се веровало ако лазарица некога удари штапом, да ће тај имати несрећну годину. Врло радо се узима од лазарица храна или цвеће, или било шта друго, јер се то сматра лековитим и доносиоцем добра. Када лазарице заврше обилазак села, једног дела села, више села или махала, поделе поклоне и разилазе се певајући пригодну песму. Тако се завршава певање лазаричких песама, обично око подне, јер се песме по правилу певају док је дан у напретку.

Што су се лазаричке песме сачувале у народном певању становника шарпланинског краја треба захвалити музикалности овог становништва и љубави према музици. Љубав према усменом народном предању и народној лирској песми, као елементу народног обележја, била је значајан чинилац који је утицао да се и лазаричке песме сачувају до дана данашњег.

Музичка својственост лазаричких песама у шарпланинском крају је њихова једноставност мелодије и једнообразност истовремено. Све се лазаричке песме у овом крају певају на једну мелодију. Ретко се где чује још једна мелодија. У другим крајевима певање лазаричких песама је друкчије. Нарочито одступају лазаричке песме у

Мотиви са женске кошуље липљанке

певању од шарпланинских у Косовском Поморављу. Но, у том крају је и састав стиха друкчији од ових у шарпланинском крају. У селима на Шари све су лазаричке песме у седмерцу; у Косовском Поморављу, а и још понегде на Косову, лазаричке песме су и у другим врстама стиха, углавном у осмерцу, са припевом *доз, доз!*³⁸, а ретко су у десетерцу. Но, то су ипак изузеци када се тиче данашњег певања лазаричких песама на Косову и у Метохији.

Једнообразност стиха лазаричких народних песама у шарпланинском крају доказ је о њиховој старини. Строга пригодност и мотиви ових песама такође.

Језик ових песама је ипак пробран што се лексике тиче, а реченица је у складу са стихом, изузимајући припев. У лексици има веома старих речи, сачуваних у стиху. Реч *перчин*, која је иначе ретка у народним песмама на Косову и у Метохији, и коју срећемо готово искључиво у епским песмама овога подручја, налази се често у лазаричким песмама. У стиховима лазаричких песама овога подручја има и врло архаичних облика. Они се могу лако запазити, јер су врло чести. Језик лазаричких песама разликује се знатно од говорног језика јер су песме брижљиво стваране, али то није књижевни језик. То је у ствари песнички језик усмене књижевности.

Стих лазаричких песама је седмерац, осмерац, а понегде се јавља и десетерац. Десетерац вероватно није никада био стих лазаричких песама. Што се осмерца тиче, њим су испеване лазаричке песме у Косовском Поморављу, углавном. Прави, онај изворни стих лазаричких песама јесте седмерац. То потврђују записи у селима шарпланинског краја, као и осталих крајева Косова и Метохије. И у другим крајевима је седмерац био стих лазаричких песама. И Вук је у јединој лазаричкој песми, коју је објавио, наишао на седмерац. Осмерац лазаричких песама Косовског Поморавља у вези је са лазаричким песмама врањског краја. Тамо је осмерац уобичајен, али је удаљен од изворног стиха лазаричких песама који је у најстаријим временима био вероватно седмерачки.³⁹ Седмерац

је стих још неколико врста обредне лирике: калинарских песама⁴⁰, вучарских песама⁴¹, јеремија⁴². И коледарске песме су у уској вези са седмерачким стихом. У ствари, четварац коледарских песама са припевом *коledo* када се споји, добијамо седмерац чији је састав: 4+3 слога у стиху. Када се узму уводне, опште лазаричке песме, које почињу стихом *Радос, радос, Лазаре*, или се овим или сличним стихом завршавају (сличним што је други део стиха *Лазаре*), види се тада толико јасно да је овај стих истоветан стиху коледарских песама. Када спојимо стих коледарске песме (четварац) са припевом *коledo*, добијамо исти састав као у стиху лазаричких песама *Радос, радос, Лазаре*, у коме се реч *Лазаре* може схватити као некадашњи стари припев у лазаричким песмама који је баш овако гласио. Можда су некада и лазаричке песме биле у четверцу са тросложним припевом *Лазаре*, као и коледарске са припевом *коledo*. Новогодишње коледарске песме су наше најстарије обредне песме и њихов стих је очуван као изворан: четварац са тросложним припевом.

Седмерац лазаричких песама је са пресеком после четвртог слога, тако да је ритам овога стиха једноставан. Први део стиха је обично састављен од две двосложне речи; други део пак обично чини једна тросложна реч или две речи од којих је једна двосложна а друга једносложна. Има, истина, случајева да се први део стиха састоји од две непарне речи: једне тросложне и једне једносложне или од три речи: једне двосложне и двеју једносложних. Опште је правило и код стиха лазаричких песама да је њихов стих састављен спајањем парних и непарних речи, најчешће двосложних и једносложних. Тросложне речи су заступљене у другом делу стиха, заправо тај део стиха је у највећем броју случајева састављен из тросложне речи.

Музичка, лексичка и обредна својственост лазаричких народних песама на Косову и у Метохији, а у првом реду у шарпланинском крају, потврђује мишљење да је та врста обредне пролећне народне лирике један од најстаријих песничких облика српског народа на Косову и у Метохији. Можда

би се тај закључак могао проширити на читаву српску усмену обредну лирику пролећних лазаричких песама, па чак и на ту лирику код јужнословенских народа. То потврђују пагански елементи сачувани у овим песама.

Каква ће бити судбина лазаричких песама и у шарпланинском крају, тешко је сада претпоставити. Наше је мишљење да ће оне, захваљујући становницима овог подручја који су их прихватили као део свог музичког и песничког наслеђа, живети још врло дуго.

Кашикара

¹ Милош С. Милојевић, *Песме и обичаји укупног народа српског*, I, Београд 1869. Како је Милојевић мистификовао песме у тој збирци изражена је сумња у аутентичност објављених песама. Види и II и III књ., Београд 1870. и 1875. Ми смо песме са Косова и из Метохије у овој збирци објављене упоредили са каснијим, аутентичним записима народних песама и дали пречишћен текст народних песама. О лазаричким песмама у Милојевића види: Владимир Бован, *Косовско-метохијске народне песме у збирци Милоша С. Милојевића*, Приштина 1975, стр. 77—80, а пречишћен текст песама на стр. 132—140, песме под бр. 14/148-34/165

² Исто, књ. III, уз песме под бр. 136—139.

³ Иванъ Степановичъ Ястребовъ, *Обычаи и пѣсни турецкихъ сербовъ*, С. Петербургъ, 1886, стр. 96—113.

⁴ Јанко Ђорђевић, *Збирка народних умотворина из Сирињске жупе*, Етнографска збирка Архива САНУ, бр. 118, рукопис.

⁵ Анастас Поп-Стевановић, Цариградски гласник 1900, бр. 36, песме од 1—20, 1902, бр. 9; Мира (Митар Вучковић), Цариградски гласник 1902, бр. 5, 15, песме од 1—36; Миладин Симић, Цариградски гласник 1903, бр. 40, 42, 44, 45, 46, песме од 1—42.

⁶ Дена Дебељковић, *Косово. Обичаји народа српског*, Српски етнографски зборник 1907, књ. 7, стр. 302—303 (6 песама).

⁷ Милојко Веселиновић, *Народне песме*, Етнографска збирка Архива САНУ, бр. 209, рукопис (3 песме).

⁸ Живко С. Николић, *Лазарачке песме из Севца у срезу шарпланинском*, Кића, књ. II, Београд 1926, стр. 56—64.

⁹ Миливој Павловић, *Говор Сретечке жупе*, Београд 1939, стр. 265. и д., песме од бр. 1—14.

¹⁰ Миладин Никачевић-Симић, *Лазаричке песме из Средечке жупе*, Јужни преглед, 1939, бр. 3—4, стр. 112—117.

¹¹ Миодраг Васиљевић, *Југословенски музички фолклор I*, Београд 1950, стр. 324—329.

¹² Љубица и Даница Јанковић, *Народне игре*, књ. VII, Београд 1952, стр. 230.

¹³ Јованка Лазаревић-Големовић, *Лазарице у Призренском подгору*, Гласник Етнографског музеја у Београду, 1953—54, стр. 558—562.

¹⁴ Владимир Бован, *Лазаричке народне песме у шарпланинском крају*, Стремљења, 1971, бр. 1, стр. 139—142. Песме у овој збирци записане су у селима: Севце, Јажинце, Врбештица и Штрпце у шарпланинској жупи Сирињ 1968/1969. године.

¹⁵ Вук Стеф. Караџић, *Српски рјечник*, Беч 1918, под *Лазарице*.

16 Слободан Зечевић, *Змија као фактор генезе при-
зренских лазарица*, Гласник Музеја Косова, 1970, стр. 137.

17 А. Веселовский, *Ястребовъ. Обычаи и пѣсни турец-
кихъ сербовъ*, Журнал министерства народного просвещения,
1886, књ. X.

18 Симић, Цариградски гласник 1903, песма бр. 7.

19 Исто, бр. 2.

19^a Ђорђевић, песма бр. 10; Мира, песма бр. 9.

20 Симић, бр. 16; Павловић, стр. 267.

21 Ђорђевић, бр. 16.

22 Николић, бр. 25; Павловић, стр. 267; Големовић,
бр. 10.

23 Симић, бр. 22, 23.

24 Милојевић, I, бр. 164; Јастребов, стр. 107; Симић
бр. 34.

25 Милојевић, I, стр. 152, Јастребов, стр. 107.

26 Мира, бр. 16.

26^a Симић, бр. 42.

27 Симић, бр. 41.

28 Симић, бр. 18.

29 Јастребов, стр. 107.

30 Милојевић, I, стр. 107.

31 Јастребов, стр. 101.

32 Ђорђевић, бр. 14.

33 Николић, бр. XXII.

34 Исто, бр. XXI.

35 Симић, бр. 39; Николић, бр. 28; Павловић, бр. 13, 14.

36 Николић, бр. 23.

37 Мира, бр. 15.

38 Две песме записане у Ранилугу, у Косовском Помо-
рављу, почињу стиховима:

1. *Играј, играј, наш Лазаре,*
доз, доз!

2. *Седи ђаче и писује,*
доз, доз!

39 Види: В. Бован, *Језик и стих српских народних
песама са Косова и Метохије*, Стремљења 1977, стр. 507—547.

40 Види опширније о калинарским песмама: В. Бован,
Народне песме са Косова и Метохије, Приштина 1977, стр.
34, као и поменути рад у *Стремљењима* 1977.

41 Исто, стр. 39—40, и *Стремљења* 1977.

42 Исто, стр. 87—90, и *Стремљења* 1977.

КОСОВСКЕ ВАРИЈАНТЕ СРПСКИХ НАРОДНИХ ПРИЧА О ЖИВОТИЊАМА

Од укупно шеснаест примера „прича о животињама и басана“, у петој књизи колекције „Народна књижевност Срба на Косову“¹⁾ (Приштина, 1980), коју је приредио др Владимир Бован, где шеснаести пример представља варијанту једне исте приче, укупно седам народних приповедака одговара варијантама познатих народних приповедака.

1. Прича „Петао и баба“ (Косово, 1) одговарала би познатој приповеци „Пијевац на дивану“ (Веселин Чајкановић, *Српске народне приповетке*, I, Београд, 1927.) Основне разлике ових двеју варијаната, које могу бити од утицаја на уочавање лепоте оба примера, налазе се у две појединости што су у различним примерима различно разрешене. У варијанти са Косова старац и баба деле једног петла и, пошто је деда своју половину појео, прича се наставља путовањем „половиног“ петла. Необичност ове појединости (где пола петла подсећа на јарца живоदारца) о „јунаку“ приче који представља пола животиње, врло је занимљива и ретка и поседује изванредно значење народне приповедачке уметности. С друге стране, позната варијанта је старца и бабу поделила по томе што имају петла и кокошку, па је петао старцу донео срећу, а кокош баби несрећу. Ова

---

1) Значајан је културни и књижевни догађај издавање сабране „Народне књижевности Срба на Косову“, пре свега за изучавање једног ужег, локалног простора наше усмене књижевности. Иако се радије приклањамо, рецимо, жанровском, него територијалном принципу поделе књижевности истог народа и истог језика, посао на овом подухвату обављен је не само исправно, већ и за сваку похвалу и због тога што није насилно, вештачки и без разлога измишљао нову књижевност и нови народ, што се другде у нас догађа, већ је дао леп прилог темељнијем и прегледнијем изучавању једног дела српске народне баштине са косовскога тла.

је појединост омогућила усложњавање приче и стварање њеног другачијег значења.

Друга разлика у појединостима постоји у односу петла и цара. У косовској причи петлао у цара тражи кћер, а у Чајкановићевом примеру петлао се цару обраћа људским речима: „Кукуријеку, за инад цару на диван“, где оба примера имају подједнако снажне необичности које су различито разрешене.

2. Народна басна „Лисица и кокошке“ (Косово, 3) одговарала би познатој међународној басни о лисици и киселом грожђу.

3. Две приповетке: „Лисица се с вуком побратимила“ (Косово, 4) и „Вук и лисица кума“ (Косово, 6), врло кратке и различите само у небитној појединости да су се вук и лисица удружили у једном примеру због меда, а у другом због масла, при чему, уобичајено, лукава лисица добија све што имају, одговара двема другим српским варијантама које нису са Косова, а у којима се уместо вука јавља медвед. Ове две варијанте су дуже, развијеније и приповедачки много боље. Једна од њих је познатија, јер је више пута прештампана, а први пут је објављена у „Бехару“, 1900—1910, VI, под насловом „Медвјед и лисица“. Друга је објављена у јесењем броју „Расковника“, 1981. године. У целом току приповедања, варијанта из „Расковника“ је боља од оне познате из „Бехара“, посебно по савршеном дијалогу и по утврђеном, три пута поновљеном тотово стихованом одговору лукаве лисице: „Зове ме кума с Мједенога Гувна, да јој крстим малога Пура, а ја немам ни дарка ни колачка, ни у руке зелене јабуке“. У другом делу приче, у њеном разрешењу, када се утврђује ко је крив, где је лукавство лисице у оба примера наглашено објашњено, чини се да је за нијансу она варијанта из „Бехара“ боља и зато што пример из „Расковника“ има завршетак са опсценим сликама и речима, што би био и знак накнадности, односно несавршености. Но и поред тога, и поред чињенице да су у том завршетку обе приче мало вештачки натегнуте, варијанта из „Расковника“ је најбоља српска варијанта приче чији су основни

мотиви међународни и бољи од сва четири примера које смо овде имали у виду.

4. Прича „Вук и лисица“ (Косово, 5) не само што сведочи о распрострањености мотива удруживања вука и лисице у српским приповеткама на Косову, већ се у целини може изједначити са мотивима познате Караџићеве приче „Лисица се осветила вуку“ (Вук Стефановић Караџић, *Српске народне приповијетке*, Београд, 1937), вероватно наше најбоље народне приповетке о животињама. Изокренути редослед појединости и неразвијеност могући су знакови претпоставке да је косовска варијанта у ствари неки усмени остатак познате Вукове приповетке.

5. Прича „Зијавет“ (Косово, 13) одговарала би, као и претходна, делу познате Караџићеве приповетке „Међед, свиња и лисица“ с тим што је, као и у претходном примеру, Караџићева варијанта доведена до приповедачког усменог савршенства, а оба косовска примера су остала на нивоу грађе.

6. Кратка прича „Вук и занат“ (Косово, 12) једина је косовска српска народна прича о животињама која је по снази и по лепоти равна најбољима и која представља антологијски пример. Гласи овако:

Приближао се вук коњу до задњице па га гледа у ногама каква му је плоча и како је поткован те да би и он научио тај занат. Маши коњ ногама те удари вука у чело и праметне га на плећа. Онесвешћен вук одговара:

— *Што ми није радио ни предеда не треба ни ја да се учим да радим. Право је имао коњ што ме је ударио.*

Овај пример само донекле одговара познатој причи „Коњ и вук“ („Бехар“, 1902/3, III), пре свега по мотиву читања на коњским потковицама. Приповетка из „Бехара“ је развијенија, са умноженим удруживањем животиња, а своди се на лукавство лисице. Косовска прича је цела један снажан детаљ, сажета до сржи, а своди се на општију, сложенију и необичнију поруку о потреби да се зна и буде оно што нам није дато и што природно не приличи јунаку приче. Косовски

пример је прича-парабола, а не само једноставна прича-анегдота типа басне. Једина замерка може се упутити последњој реченици, која има улогу да још више објасни, па се чини неприродном, непотребном у народном приповедању и додатом у процесу преношења из усмености у писменост, посебно по нелепом фразеолошком облику „имати право“.

Испитивање сличности и разлика српских народних приповедака са Косова са другим нашим усменим приповедањем може донети важне доказе за претпоставке као што су ове две:

1. Српске народне приповетке са Косова су изворно записане и представљају поуздане народне творевине, без уметничке обраде писменог појединца, чиме је њихова општа ваљаност увећана.

2. Народна прича о животињама, што је случај низа примера у косовским варијантама, па и у поменутој варијанти из „Расковника“ (која потиче из колашинског краја), има више могућности за изражавање опсцености. То се није могло поуздано доказати само на основу познате Караџићеве приповетке „Јарац живодерац“, а разлози појаве опсцености у причама о животињама су приповедачке усмене природе и психолошке природе. Народни приповедач психолошки осећа да у причи о „голим“ животињама може говорити опсценим језиком, што не може, рецимо, у бајци, или у јуначкој песми. А осим тога, мање савршена прича, коју народна радионица још није довела до врхунске обраде (као, на пример, приповетку „Лисица се осветила вуку“ у којој има много могућности за појаву опсцености која је мајсторски избегнута), такође употребљава опсцену реч, зато што није дошло време да се она замени другачијим видом израза, сложенијим приповедачким језиком или смислом.

НАРОДНА КЊИЖЕВНОСТ
СРБА НА КОСОВУ

Појава десет књига народне књижевности Срба са Косова* у нашој, за овакве подухвате, сиромашној средини, јесте догађај посебне врсте. Такву повластицу у издавању до сада је имао једино Вук.

Овај подухват остварила је издавачка кућа „Јединство“ из Приштине (1980), а највећи део посла у приређивању књига обавио је Владимир Бован — самостално је припремио осам књига и једну у заједништву са Владимиром Цветановићем и Миленком Јевтовићем. Књигу народних пословица приредио је Владимир Цветановић.

Ова збирка књига заснива се на избору текстова усменог народног стваралаштва Срба са Косова (књ. I—IX) и избору теоријских радова о том стваралаштву (књ. X). Грађа је узета из писаних извора (књига, часописа, листова, архивских записа) почев од 19. века до данас, и из рукописних збирки које су сачинили сами приређивачи у току више година записивања фолклорних примера на терену Косова.

По тематској разноврсности, древности сижеа и по поетском надахнућу, истичу се књиге лирских песама (I и II). У низу примера обредних, обичајних, верских, посленичких, љубавних, породичних и родољубивих песама, дат је целокупни живот тежака из ових области Србије — како лични, тако и друштвени. Ове песме су проткане древним схватањима и паганским веровањима, као и патријархалним моралом.

Међутим, слабост која прати нашу науку о фолклору, присутна је и у приређивању ових

---

*) Лирске песме I (стр. 226), II (стр. 190); Приповедна епика III (стр. 199); Јуначке песме IV (стр. 299); Народне приповетке V (стр. 177), VI (стр. 135); Народне пословице VII (стр. 103); Народне загонетке VIII (стр. 265), Говорне народне творевине IX (стр. 261); О народној књижевности Срба на Косову X (стр. 270).

књига — а то је одсуство етнографског контекста. Већина обредних и обичајних песама јесу саставни делови обреда и обичаја које колектив изводи у току одређених годишњих празника из народног календара, или поводом посебних догађаја у животу људи — свадба, рођење, смрт. И увек постоје јасна правила ко их пева, у које време и на ком месту. Често су ови подаци неопходни и за разумевање њиховог смисла, као и значења митских слика у њима, а такође су значајни приликом извођења поређења с одговарајућим примерима код других народа.

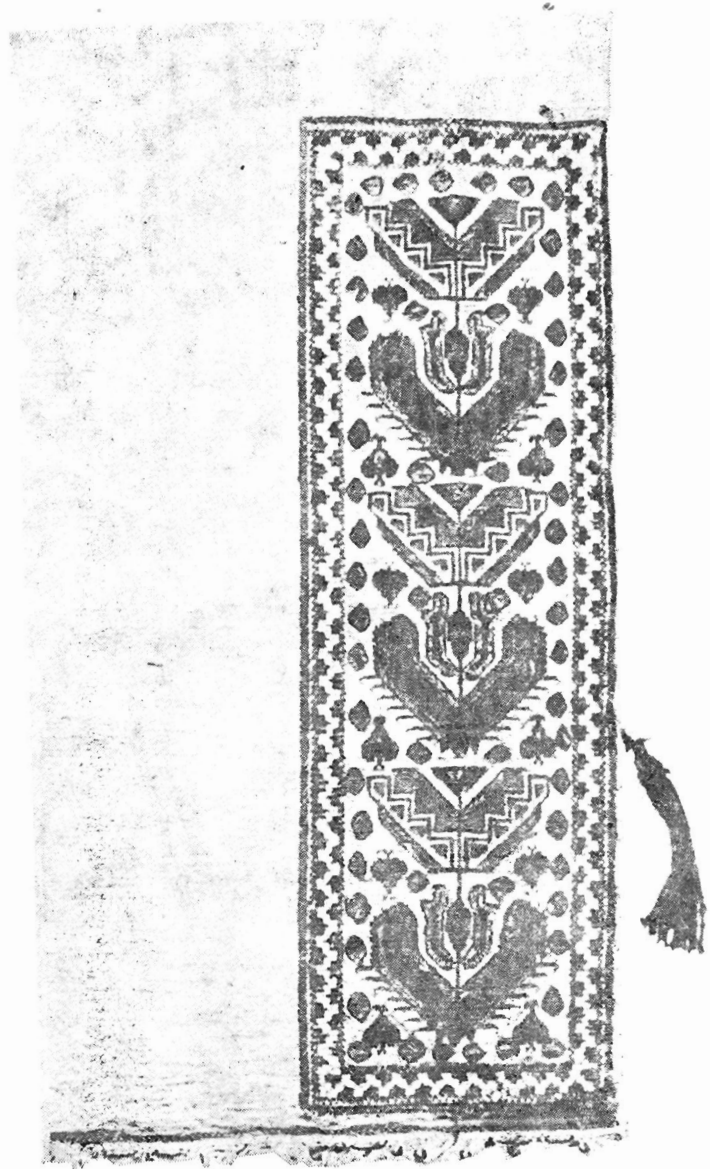
О епским песмама се код нас, до сада, доста писало. Али постоји мало радова који се баве типологијом епске песме. Предуслов за оваква истраживања јесте познавање варијантних облика ових песама код Јужних Словена и других балканских народа. Књиге из ове збирке (III и IV) олакшавају овај посао. Додуше, и у приређивању могла су се извршити нека потпунија поређења (нпр. варијанте песме „Болани Дојчин“ распрострањене су код Срба, Македонаца, Бугара, а, вероватно, и шире).

Народна проза најбоље одражава локална обележја језика и, често, опште мотиве заодева догађајима из конкретног живота (везује их за одређене личности, време и место). За изучавање митолошко-религијског система од значаја су, пре свега, легенде, затим приче о животињама, новелистичке приче итд. До сада је мало учињено за потпуније пописивање народних приповедака на Косову, тако да књиге из ове збирке (V и VI) могу бити полазна основа за даља истраживања.

Књига VII садржи народне пословице (о овој књизи је било речи у „Расковнику“ бр. 25), а VIII књига — народне загонетке, које су подељене према ономе на шта се односе (природа, биљке, животиње, човек итд).

Књигу IX — *Говорне народне творевине, чине бајалице, клетве и заклетве, здравице и благослови, загонетке, питалице, пословице, изреке, брзалице и друге говорне игре.* Сасвим је оправдано што су у овој књизи издвојене бајалице, здравице

и брзалице, а не у књизи лирских песама, јер су то текстови посебне врсте, и без обзира што имају често облик песме, не би их требало с њом изједначити. Чини ми се, да је било целисходније да се у овој књизи не прештампавају загонетке, пословице и изреке, јер су оне већ дате у књ. VII и VIII, већ да се да већи број примера брзалица и бајалица, јер су ови облици фолклора мало изучавани.

Последња књига из ове збирке (о народној књижевности Срба на Косову) садржи радове 18 аутора, који обрађују различита питања фолклора с овог подручја, почев од Вука па до садашњих истраживача. Вредност ових радова је различита; мало је аналитичких приступа, већ преовлађују радови историјског и описног карактера.

Подухват објављивања десет књига народног усменог стваралаштва Срба на Косову вишеструко је користан и треба да подстакне изучавање наше народне културе и шире од овог подручја.

Бокал

СУДБИНА НАШЕГ НАРОДНОГ БЛАГА

Поводом научног скупа *Наше усмено народно стваралаштво данас*

На питање „Како је стање нашег усменог народног стваралаштва данас?“, одговарало је двадесетак научних радника као и љубитељи фолклора, на научном скупу о усменом стваралаштву, одржаном у Београду, 18. и 19. децембра 1981. године. Овај скуп припремило је уредништво „Расковника“ у сарадњи са више београдских установа из области науке, образовања и културе (Институт за књижевност и уметност, Етнографски музеј, Етнографски институт САНУ, библиотека „Петар Кочић“ и др.), а добило је подршку (и скромна средства) од Републичке заједнице науке Србије.

Мада је ово врло скроман догађај у науци и култури, заслужује, из више разлога, да се помене. Прво, наше усмено народно стваралаштво традицијског карактера већ је на измаку. Ипак, ми смо једна од ретких земаља у Европи, где су се очували древни облици народне културе. Међутим, о том нашем заједничком благу, ми мало знамо и мало бринемо. Чак, код неких људи, који су се брзо успели на лествицу разума, оно постаје знамен заосталости народа. Довољан је само један пример да се види наша небрига за овај наш (и наших предака) духовни лик. Сви се заклињу у Вука, сваке године му се прави светковина, а још увек нису штампана сва његова дела! У Архиву САНУ у Београду, више десетина година лежи значајна грађа о разним облицима народне културе, која није ни сређена, а камоли штампана. У исто време у многим местима наше земље издају се збирчице народних умотворина, некад од стране часних љубитеља (и заљубљеника) народне традиције и народне уметности, а некад, пак, од људи жељних публицитета и престижа. Понекад се организују и колективна

истраживања, која су, често, делимична, без јасног програма (и утврђеног упитника), и најчешће од свега, с осећањем да пре тога ништа није слично урађено. Тако се стварају кратки путевци а главни друм остаје у корову.

Други разлог за одржавање овог скупа, јесте питање изучавања народног стваралаштва (и народне културе уопште). До сада су се, углавном, истраживања ове врсте сводила на описе појавних облика фолклора и препричавање грађе, а уз то, и са покојим поређењем са сличним примерима из другог краја наше земље. Многа решења о људској култури, до којих се дошло у антропологији, социологији, лингвистици, семиотици, за многе истраживаче јесу само теорије о апстрактном човеку, и то се није могло применити на наше поднебље(!) Врхунски домет истраживачког посла своди се на ауторово одушевљење лепотом народног стваралаштва и богатством народног духа. А и како би се могле потегнути „високе“ теорије кад се традицијски облици народне културе код нас још увек називају „празноверицама“? Научник, типа В. Чајкановића, који је добро познавао и нашу грађу и туђу науку, и ваљано се њом користио, није се поново појавио. Многа његова решења, додуше, превазиђена су, али његове идеје су још увек савремене.

Трећи разлог за одржавање скупа, јесте неосветљено питање стварања нових облика фолклорног стваралаштва (на темељу традиционалних).

Ова питања била су претешка и преопширна, да их може решити један научни састанак у току дводневног рада. Охрабрује то, што су она ипак решавана.

О стању и примерима усменог стваралаштва у источној Србији говориле су Оливера Младеновић, Миљана Радовановић и Радмила Пешић (с групом млађих истраживача), а М. Златановић је изнео занимљиве примере обичајне лирике која још увек живи у јужној Србији.

Методолошке новине у тумачењу грађе изнели су у својим рефератима Љиљана Маркс (приповетке), Јубинко Миљковић (музичка тра-

диција), Љубинко Раденковић (народна бајања) и Иван Чоловић (писане тужбалице и надгробни натписи).

Поједина питања народног старалаштва у својим прилозима разматрали су Маја Бошковић-Стули (улога приповедача), Драгиша Витошевић (поетичност фолклора), Драгутин Огњановић (улога деце у фолклору), Станко Опачић (партизанске песме) и Мирољуб Стојановић (заплањске баладе).

Резимирањем досадашњих истраживања бавили су се Љубиша Рајковић (стваралаштво Тимочке крајине), Радул Марковић (паремииолошки облици), Бранка Радовановић (легенде) и др.

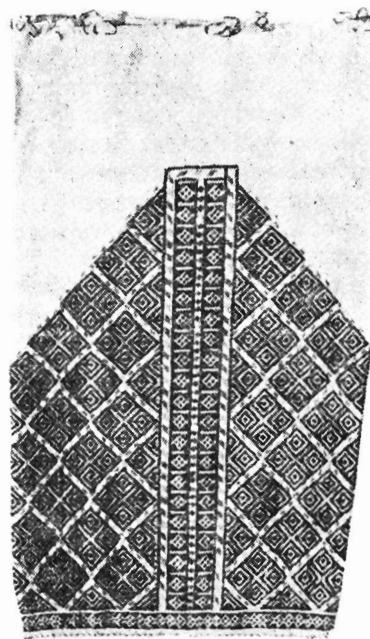
Да је стваралачка снага народног творца још увек присутна говори и пример који је изнео Раденко Станић: непосредно по смрти председника Тита, могла се чути народна песма о том догађају у једном српском селу.

Камо среће да је овакав скуп припремила једна од наших (многобројних) академија наука а уз учешће већег броја научних истраживача, као и установа чија је то основна делатност (то треба рећи и са страхом, јер можда би и ту почела деоба и повлачење граница — да се зна шта је чије!

На крају, још један податак. Многи стручни скупови и симпозијуми имају у нас парадни карактер, прате их свечани ручкови, декорисане сале, значке, поклони... Овај скуп је имао радни карактер и није коштао ниједан динар. Уредништво „Расковника“, као организатор, не добија никакву надокнаду ни иначе за припрему часописа, а такође и за припрему скупа, дворана је уступљена бесплатно од стране библиотеке „Петар Кочић“, а учесницима скупа нису плаћене ни дневнице ни путни трошкови. На скуп су дошли само они који су истински везани за судбину наше народне (традицијске) културе. Ево примера: мр Љубиша Рајковић, професор у Рожају (СР Црна Гора), дошао је тешком муком завејаним путевима, а школа у којој ради одбиће му дневницу од личног дохотка за његов прилог науци; са још веће даљине допутовао је стари

комунист и борац с Кордуна, Станко М. Опачић-Ћаница, а уз помоћ сина, да саопшти о судбини песме „На Кордуну гроб до гроба“ и о стању народне културе у овом делу наше земље; научни истраживач Института за фолклор из Скопља, Божинова, дошла је на скуп право са железничке станице. . .

Од скромних средстава, које је „Расковник“ добио од Републичке заједнице науке Србије за припрему овог скупа, штампаће се зборник од изабраних радова са скупа, јер памћење нам је све краће, а изговорена реч лака и немерљива.

Рукав са женских кошуља

СМРТ ФРАЊЕ МРАЗА

26. октобра 1981. умро је сликар Фрањо Мраз, човек који је на сасвим неуобичајен начин ушао у свет уметности и у њему оставио исто тако неуобичајена сведочанства једног времена. Рођен 1910. године у подравском селу Хлебинама, Мраз је, по неписаној породичној и друштвеној традицији, унапред предодређен да обрађујући земљу продужи животом предходних покољења. Судбина му је предодредила сасвим друкчији животни пут — пут сликара и пут борца. За њега је то неразлучиво.

Фрањи Мразу припада данас историјска улога у утемељивању и стварању ликовне појаве касније назване „Хлебинска школа“. По рођењу сликар, Мраз почиње да ствара интимне ликовне забелешке још у раној младости. По мишљењу и убеђењу борац за човека, Мраз своја интимна виђења убрзо замењује друкчијим садржајима ангажованог социјалног става и схватања. Он говори о тешким и напаћеним судбинама људи с којима живи. Први пут излаже са групом „Земља“ у Загребу 1931. године. Уочи рата у Загребу, Београду и другим градовима Хрватске и Србије приређује изложбе сликара сељака са изразито социјалном тематиком на којима је и сам учествовао.

Мраз 1939. постаје члан КПЈ, а 1941. секретар котарског комитета КПЈ Копривнице. По избијању рата ради на припремама устанка у Хрватској и бива ухапшен. Успевши да побегне из затвора,

одлази у илегалство, после чега је за њим расписана потерница и уцена од стране Вермахта. По задатку Партије прелази 1942. на ослобођену територију. Борац и сликар, сада у рату, Мраз црта и слика у предасима између две битке. Рат и присуство смрти донели су нове садржаје и наглашену изражајност, али његов интерес остаје и даље везан за човека — сељака, овог пута и стално непредвидљивим исходима судбина. Он слика борце на положају, стражи, у колони, тренуцима одмора, рањенике, мртве на ратишту. Али, далеко више, свој ликовни рад ставља у служби пропаганде. Ради плакате, линорезе, цртеже, илустрације за партизанску штампу. У Мразовом стварању теме рата биће присутне и по његовом завршетку, а затим он се поново враћа земљи и селу у миру. Овог пута само као сликар.

После рата живи у Загребу где до 1947. године ради као политички радник. У Београд прелази 1950. године и од тада се бави само сликањем.

Својим целокупним плодним радом Мраз је сликар Подравине и села уопште. Искушења која пружа ликовни живот великог градског центра Мраз је успео да заобиђе. Остао је веран себи. У свом атељеу на Косанчићевом венцу, где је живео, Мраз није сликао касна лирска сећања на људе и пределе Подравине, већ дубоко проживљени свет села који је у себи носио. На изванредан начин припадао је и Подравини и Београду. Био је нит која везује.

Излагао је врло много и у земљи и у свету. Радови му се налазе у Модерном музеју у Бриселу, Народном музеју у Штокхолму, Музеју „Анри Русо“ у Лавалу, Музеју Гутенберг у Мајнцу, Музеју савремене уметности и Војном музеју у Београду, Модерној галерији, Музеју Револуције и Галерији примитивне уметности у Загребу, Галерији самоуких ликовних уметника у Светозареву и другим музејима и збиркама.

Милица Маширевић

ЗИМСКА ХРОНИКА

Увод у рубрику

У левом углу стола на коме пишем стоји из Првог рата слика мога деде. Фотографисан у време кад је био комита, одметник од аустроугарске окупације, млађи од мене. Замишљам путујућег фотографа како на друму, на ивици шуме расклапа параван и снима двојицу комита с пушкама преко крила и ножевима за појасом, с вуненим шубарама и укрштеним опасачима.

Партизански командант из Другог рата, у народу Мијат Крилати, јунак је Лалићеве приповетке „На мјесечини“ у књизи *Први снијег* (издање „Просвете“ из 1951).

Хајка од сто и педесет четника, скупљена од олоша, плаћеника, шпијуна, издајника и пропалица, 25. новембра године '42. опколила је кућу са тројицом партизана, комуниста, герилаца. Као сваки витез, и Мијат је мислио да гад на њега не сме. Искорачио је пред срамне комшијске и рођачке циви пуне страха и издаје и у зимско свитање

под првим снегом викнуо:

— Пут ми фукаро!

Само две пушке су пукле.

Од стогодишњих стараца чуо сам: „Гроб му се позлатио!“

Па, кад пишем, на овом столу, и ја бих неки пут, и ја бих да не фермам ни цара ни ћесара.

Заклон иза писца

Под паролом „Без заједништва у култури — на претка нема“, књижевник Стеван Тонтић у „Експресу“ од 11. новембра коментарише драматизовање питања о јединству и различитости језика и литература. У интонацији оченаша, сарајевски песник вели: „Разума, дијалектике и ширине дај нам данас!“

Потреба за ширином и разумом није случајна у овом декларативном излагању и не односи се само на недостатак разума и ширине у култури. Са разумним ставом и из шире перспективе гледано, Тонтић је шире, трпељивије и помиљивије од својих екстремних савременика бацио поглед на појаве поводом којих говори. Међутим, он је и широко и вешто, за сваки случај, дозволио мо-

гућност: и јесте и није, и овако и онако, што је боље од наопакe крајности. Своје решење, свој став — није дао, или што га нема, или из опреза — што може бити блиско разуму. Даље, осим политичке позадине питања о којима је реч — није претпоставио никакву другу врсту позадине-тенденције. Није ни Андрића поменуо, што воле писци из „дивне земље Босне и Херцеговине“ (М. Ристић), а обично се и Иво помиње уз Његоша и Исидору које је и Тонтић одбранио од чупања и преотимања. Тонтић је на свом терену, тј. у Босни, опрезнији, па уместо Андрића узима Чолаковића, јер на домаћем огњишту заклон иза писца може бити бољи од заклона иза дела.

Прелазни рок за академике

„Политика“ од 24. октобра донела је вест да су се књижевници Михаило Лалић и Радован Зоговић „захвалили на даљем чланству“ у Црногорској академији наука и уметности из Титограда. „Нин“ је тих дана објавио вест да је Лалић активирао своје једном обустављено чланство у Српској академији наука и уметности. „Политика“ је нешто касније објавила и писмо књижевника Зоговића које је упутио Црногорској академији из Титограда. Лалић, као и раније, није ни сада јавно изрекао разлоге поновног мењања академије, што ће рећи и осталогa што уз академију иде, што се подразумева. А Зоговић ни у наведеном писму то није успео да наговести.

Нису ли оба књижевника на тај начин оставила себи простор за узмицање ако им буде ваљало да се опет врате, да опет мењају академију и све остало што уз академију иде, што се подразумева?

Симболика за основце

Октобарска награда за филм додељена је Слободану Шијану за филм „Ко то тамо пева“. Не упуштам се у разматрање да ли је овај редитељ заслужио ту овогодишњу награду, али се присећам филма који је награђен. У том филму било је много упрошћености и преживеле, овештале симболике. Колико успевам да се сетим, сви представници једног „трулог“ друштва и једног времена кренули су (аутобусом, који је симбол њихове вештачке здружености, то јест организованости) на несигурни пут, пун препрека, дакле пут пропасти. Све је препознатљиво. Дављење и пливање представника буржоаског друштвеног слоја у симболичној реци — има своју поруку препознатљиву за ђаке из нижих разреда. А симболични крај са Циганима, дакле слабијима, немоћнима, угроженима, који улазе у тек започети велики рат — такође има своје лако уочљиве, давно виђене и давно прочитане поруке.

Бројни филмски гледаоци

Податак да је тај и тај филм у Београду гледало толико и толико стотина хиљада гледалаца — не би требало да толико јако узбуђује све оне који о тим филмовима говоре, пишу

и мисле: Сетите се, забога, да народ нема куд, да се досађује. Па шта да ради него да иде у биоскоп. Није важно шта се приказује. Важно је да ради грејање. А кад у филму има мало јевтине и разумљиве домаће шале, препознатљивог жаргона и дијалекта на који су гледаоци тако слаби, плитке сатире и што је особито важно голих лепотица — публика је обезбеђена и кад не пада киша.

Два лица једног писца

У два различита београдска недељника („Новости 8“ и „Нин“) овогодишњег новембра Миодраг Булатовић је, готово истовремено, дао два различита интервјуа. Без обзира што нам је познат моменат „двојништва“ овог књижевника, без обзира на то што је разговор у „Новостима 8“ занимљивији, духовитији, живљи, оштрији, бољи и више одговара природи писца који хоће (а, ето, и може) да говори без милости, страха и удворичке понизности, пада ми на памет питање: да ли би била могућа замена тих двају разговора, односно пишчевих ставова? То јест, да ли би „Нин“ објавио онај интервју из „Осмице“, односно, обрнуто? А то, понекад, не би било сувишно?

Била једном једна обала

Усред Титограда, главног града СР Црне Горе, налази се улица Немањина обала. То је улица која повезује стари део града с новим, крај ушћа Рибнице у Морачу, надомак зидина-оста-

така негдашњег града, у коме је, према писаном и познатом сведочанству његовог сина — Саве Немањина (књижевника и првог архиепископа српског) — рођен Стеван Немања, велики жупан. Сава Немањин је у Животу Стефана Немање написао: „Рођење му је било у Зети на Рибници, и онда је примио свето крштење...“ (превео Миливоје Башић).

Усред Титограда, главног града републике Црне Горе, града у коме има нов Универзитет, нова Академија наука и низ нових знаменитости, налази се улица која се звала Немањина обала. То је улица у којој се налазе Извршно веће и Скупштина Републике Црне Горе, која стари део града спаја са новим, преко реке. Кажем: улица се тако звала до недавно, по Немањи који је био не само родоначелник династије Немањина, већ оснивач школа и манастира покровитељ културе и писмености. О прошлости има заиста мало доказа. У овом случају имамо писане споменике, Хиландар, зидине с оне стране Рибнице. Таблу са натписом „Немањина обала“, једину која још стоји на углу зграде Извршног већа, нико се није усудио да скине. Због Немање сигурно није. На свим другим местима име ове улице, односно обале, измењено је. Сада је то булевар.

Милош Стамболић за „Нин“

Главни уредник „Нолита“, Милош Стамболић, у интервјуу за „Нин“ од 4. октобра 1981. године рекао је и ово: „Много се лакше

налазе паре за издавање свакаквих књига него за читање, него за куповину вредних књига за библиотеке и за отварање нових библиотека. У једној нашој малој вароши, у којој се умногостручио број становника и ученика, књижара је остала она иста од пре тридесет година, само је сада у њој много мање књига, а варош је дала културне паре за оснивање свог издавачког предузећа. Најављују да ће издавати све — и народе и народности, и сврстане и несврстане."

Електричар-научник

Електричар један из мог села, онај што „поправља“ струју и узгред је наплаћује (а електрика је тек недавно доспела у наш забачени крај), после једне снежне олује која је обарала шуму, па и стубове за струју, каже:

— Мене нико није демантовао да је стуб пао. Да сам ја био демантован, ја бих дошао...

Па, мислим, вози човек мотор, кућу је нову саградио, ради у „електродистрибуцији“, сваки дан је у вароши, мора говорити научно:

А мој рођак Томо Милошев, у последње време, кад хоће да се огради од нечега, да се оправда, да каже да он није крив, да то не зависи од њега — каже:

— То је индиферетна ствар.

Додуше, и он има моторну тестеру.

А грађани које су репортери Радио Београда на улицама питали шта мисле

о догађајима на Косову с пролећа '81, највише су волели да се изразе:

— Дошло је до ескалације иредентизма...

Темпова резерва

„Нин“ од 18. октобра пре-нео је из листа „Рад“ занимљиве делове разговора са Светозаром Вукмановићем Темпом. У том разговору постоји једно питање новинара Вука Драшковића, које гласи: „Шта сте Ви, друже Темпо, по националности?“ Друг Темпо је одговорио: „— Југословен, а шта бих био друго. Србин нијесам. Црногорац сам само по рођењу. Југословен. Интернационалиста...“

За разлику од осталих јасних Темпових одговора, које није сам објашњавао и допуњавао, у којима нема ограда и понављања, у овом низу елиптичних реченица које сачињавају наведени одговор, пажљивом синтаксичком анализом и размишљањем о ритмичком устројству исказа, ослањањем на психолингвистику, дало би се закључити да је друг Темпо одговорио са једном макар подсвесном резервом.

Зашто друг Темпо наглашава да није Србин? Зашто није нагласио да није Словенац, Хрват, Македонац, него само Србин? Зашто интернационалиста искључује само један народ од толиких — српски? Постоји ли могућност да се Темпу припише нека друга националност? Зашто се Темпо не огради од које друге националности, него само од српске? Да ли се то у одговору десило случајно? Или је то ограда за сваки случај?

Планина и аутобуска станица

Новинар Првог програма Радио Београда, 26. октобра 1981. године, говори о непристојном и дрском понашању једног човека на београдској аутобуској станици. Младић је цео сат задржавао аутобус, изазивао и вређао путнике, претио особљу аутобуса, „малтретирао“ цео аутобус, како се свеобухватно изразио радио-извештач. У осуди таквог поступка, новинар Првог програма рекао је како би млади човек морао знати да се не налази на планини, него у Београду, што ће рећи у једном цивилизованом, културном, уредном насељу. То ће рећи да новинар Радио Београда мисли да су на планини људи непристојнији, безобразнији и некултурнији него на београдској аутобуској станици. Да ли је новинар о коме је реч икада био на планини? Да је на станици био — види се.

Утваре

Прошле године издало је „Слово љубве“ у Београду кратак роман Миодрага Ђупића *Утваре*. У Београду књига се за неколико дана појавила само у два излога („Папирус“ и Српска књижевна задруга) и — нестала. У новинама су о тој књизи објављена два—три приказа („Политика“, „Око“, „Илустрована политика“, „Младост“) углавном аутора-почетника, или рутинских приказивача у чијим текстовима све књиге постају једнаке. Књига *Утваре* тако је завршила свој живот.

Међутим, то није све.

Најпре, писац ових редова написао је чланак о *Утварама* и у уредништву једних београдских дневних новина обећано му је да ће изаћи у суботу која прва дође. Прошло је много субота, а приказ се није појавио. После тога, исти сам текст предао једним књижевним новинама у Београду, у којима сам годинама много писао и о бољим и о горим књигама, па ми је у међувремену прошао цео војни рок, а приказ још нигде није штампан. Као да на неким књигама стоји знак уклетости.

У месту где писац *Утвара* живи Ђупић се не помиње, а *Утваре* су схваћене буквално и препознају се.

Ни издавач *Утвара* није се прославио. У белешци „Од истог аутора“ стоји само наслов једне Ђупићеве књиге („Антенска шума“, 1973). Друга књига истог овог писца, роман *Јади Горчина Петровића*, која се више од пола године продавала и о којој је писано и у часописима и у листовима, која је имала несрећу да буде и забрањена — не помиње се у овој белешци.

Брежуљак Вотершип Ричарда Адамса

Међу књигама којима се дивимо, а о којима никад не успемо да напишемо зашто им се дивимо, налази се већ две године сјајна књига Ричарда Адамса *Брежуљак Вотершип*, коју је у библиотеци „Распуст“ издао београдски „Нолит“. Једна узбудљива и витешка илијада за децу, роман о кунићима који говори више

о људима него стотине томова ратних, историјских и драматичних повести о одраслима и за одрасле. Срећни су они што су ово мајсторско дело Ричарда Адамса прочитали.

Ђаволисани језик

Више из земљачких и родбинских но из књижевних разлога посетио ме поткрај јесени Ђуза Радовић. Занимљиво прича, па заборавам да је академик. После га испратим из своје „редакције“ до лифта, а он на плакату са зида наглас прочита натпис: „Знаци за узбуњивање“. И вели:

— Вала смо ђаволисали овај језик.

(У нашем крају „ђаволисати“ значи упропастити, предати ђаволима.)

Понижене књиге

Враћајући се са Сајма књига, на излогу мале „Нолитове“ књижаре, на Зеленом Венцу, прочитам натпис: „Велики избор снижених књига“.

Размишљам: какве су то снижене књиге. Можда је требало написати *понижене*. Јер постоје *повишене* и *понижене* књиге. А време је *понижених* књига.

Кад памет постаје глупост

Има ли веће глупости него кад на сеоским сахранама, крај одра „портира и жбира“, или у одговорима лоших ђака у школи, или у репликама хитрих и гордих конобара у станичним бифеима, или из уста полуписмених домаћица чујете

важни и притворно мудри тон Његошевих речи: „Благо томе ко довијек живи имао се рашта и родити“. Нема те будале која зна српски језик, а која не зна неку овакву изреку. Зна чак и ко је рекао, па се и знањем размеће.

Лалићева књижевна срећа

У „Нолитовој“ колекцији „50 романа српске књижевности“ нема Михаила Лалића. Чујем да је, мени драги, писац *Лелејске горе*, *Хајке*, *Свадбе*, *Ратне среће*, одбио да буде увршћен у ову библиотеку јер је, наводно, он припадник „црногорске књижевности“. Знајући скептичног писца из његових потоњих књига, не верујем. А ако је истина што се прича, у што ја дубоко сумњам, зашто је Лалић 1964. године потписао уговор са Матицом српском и Српском књижевном задругом за увршћење романа *Зло прољеће* у колекцију „Српска књижевност у 100 књига“. Та књига у тој библиотеци је давно штампана и давно распродата, а „Нолитови“ романи још нису издати у целини.

Вера и љубав спортских навијача

У „Политици“ од 9. октобра 1981. године, на страни „Међу нама“, уз допис М. Трајковића из Ријеке, има и фотографија на којој, као на зиду, пише: „ХАЈДУК ВОЛИМ ОСТАЛЕ МРЗИМО“ и још „ИЗГУБИО САН ВИРУ У ЉУДЕ И У СВИТ АЛИ НИСАН У ХАЈДУК“.

Текст нисам читао.

Двадесете гусле Бошка Чогурића

Снег је падао над Колашином и над планинама кад сам посетио свог течу Бошка Чогурића, пензионисаног мајора. Живи у кући подно вароши. У саобраћајној несрећи погинуо му је пролетос једини син, мој брат Милутин. (У детињству ме бранио и нико ми ништа није смео. Кад се такмичио на скијању, говорили су: „Он је луд. Сломиће се. Пребрзо вози!“)

Бошко Чогурић ме позвао да ми поклоним гусле које је он направио. Пре њих начинио је деветнаест и све поклатио онима које воли.

На гуслама Бошка Чогурића „глава“: змај и коњ, доле само соко и вук, на леђима, на карлици медвед и петао. На гудалу, обично, змија. Ништа накитурено. Без парала, без историјских личности и грбова. Без изрека. Само скривени хилски иницијали „Б. Ч.“ Ништа више.

Схватање Академије наука

У „Нину“ од 22. новембра објављен је разговор са Богданом Богдановићем, под насловом „Зашто сам напустио академију“. На паметно и отворено питање новинара Звонка Симића — „Како тумачите ово умножавање академија. Да ли су академије конститутивни чиниоци нација, или докле, републичке државности?“ — Богдан Богдановић, архитекта, одговорио је: „Ништа ту није разјашњено. Ако су академије националне, ако је ово српска академија наука и уметности, онда би требало

да прима за члаове и Србе из других република. А то нико паметан не може да прихвати. Запетљали смо се...“

Кад кроз тридесет година, рецимо, неко буде прелиставао данашњу штампу и написе, разговоре, обавештења која се тичу све већег броја академија, вероватно ће доћи до закључка да је у том и том раздобљу постојала извесна криза у схватању академије наука. Шта се после догађало — видеће се.

Књиге на столу

У току припремања зимског „Расковника“, на моме столу налазиле су се и ове књиге, односно хартије:

Алагине влаке, збирка приповедака Момира С. Миловића, чији је издавач „Јединство“ из Приштине. Исти писац, који живи у Титограду и негује кратку причу из живота, по правилу занимљиву, штампао је прошле године приповедачку књигу *Збори нашки, Авраме у издању „Побједе“* из Титограда.

Списак заслуга, књига приповедака Данила Николића, у издању Српске књижевне задруге. Опширнији текст о овој збирци, под насловом „Без заноса и патетике“, послао сам „Политици“.

Нарцис без лица, полемичка књига Драгана М. Јеремића, књига-одговор књизи *Час анатомије* Данила Киша (обе у издању „Нолита“). Иако су мишљења у овим књигама подељена на прилично некњижевним основама, а јавна предност је на истим основама за нијансу намер-

но дата Кишу, мени се чини да је резултат нерешен 1:1.

Луди свет од Донатана, Радомира Смиљанића, роман о наркоманима, издање „Књижевних новина“. Писац занимљиве и успеле књиге *Неко је оклеветао Хегела*, у овом роману није успео. Књига је досадна.

Књижевне новине од 5. новембра 1981. године, са документима о суђењу Гојку Ђогу: оптужница, реч оптуженог песника и образложење пресуде.

Хрпа оскудних, униформисаних, јалових новина и часописа са кукавичким, политичко-удварачким, и плиткоумним чланцима.

Гробослови рода курјачкога, песме Момира Војводића, трећа књига гробослова у дистисима. (Прву је издала „Просвета“ 1979, а другу „Народна књига“ 1981.) Штета што од све три књиге песник није сачинио једну, изабрану. То би било изузетно гробље од самих споменика.

Паметнији попушта, збирка афоризама Миленка

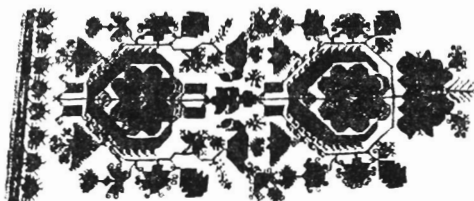
Пајовића, у издању „Јежа“. О књизи је у „Књижевним новинама“ писао (напоредо са тумачењем афоризама Милована Витезовића) критичар Јован Пејчић.

Немојте ме скраћивати

Кад бих у свим новинама, часописима, књигама, на свим програмима радија и гелевизије могао да објавим напомену да су сви текстови које објављујем скраћени и да јавно дозволим добронамерним читаоцима да слободно довршавају и допуњују моје прекинуте мисли које су дошле до њих осакраћене са или без разлога, свесно или несвесно. Ја нисам новинар. Ја сам писац. Свака моја реченица утиче на равнотежу онога што мислим и што сам рекао. Одложите мој текст за идући број, само га немојте кратити.

— наставиће се —

Драган Лакићевић

ДРУШТВО СЕ У ЈЕЗИКУ ОГЛЕДА

Уз један разговор о језику
наших закона

„Ако ти мало еглен
буде и неразумљив,
то није ништа — то
је, дапаче, истом онда
добро!“

(Петар Кочић:
„Суданија“)

У Библиотеци „Петар
Кочић“ у Београду на њеној
Језичко-књижевној трибини,
5. 11. 1981. године, у хладно
јесење вече, окупило се
десет доктора наука, прав-
ника и језикословаца, и ра-
справљало о језику нашег
закона (Имена учесника:
академик др Радомир Лукић,
др Смиљка Васић,
др Драгиша Витошевић,
др Војин Димитријевић,
др Миодраг Јовичић, др
Марко Младеновић, др Мио-
драг Орлић, др Слободан
Перовић, др Јаков Радишић,
др Драго Ђупић.)

Била је мала наша дво-
рана за све оне који су
те вечери желели да чују
брижну реч стручњака о
језику и магијски изгово-
рену реч уметника Љубе
Тадића који је повремено
читао одломке из Душано-
вог законика и Богишићевог
Имовинског законика. Зато
је управница Библиотеке
све присутне поздравила
топлим, народним речима:
„Кад чељад није бесна, кућа
није тесна.“ Затим је улогу
водитеља преузео академик
Радомир Лукић.

Како се дошло до оства-
рења овакве једне расправе
која је побудила велику
знатижељност наше јавности
и уздрмала многе правнике,
законописце?

На састанку Програмског

савета Језичко-књижевне
трибине, одржаном 12. 02.
1981. године, правник На-
родног позоришта Драган
Граочанкић предложио је
тему: „Може ли данас у
социјалистичкој Југославији
закон да постане културни
споменик?“ Од тога дана
па до 5. 11. 1981. године
припремана је ова расправа
чији је наслов поједностав-
љен: *Језик нашег закона*
(како је писан и колико је
разумљив).

У Библиотеци „Петар
Кочић“ одржано је са про-
фесором Радомиром Лукићем
и другим правницима
и језикословцима неколико
припремних састанака (17.
априла, 28. маја и 15. сеп-
тембра). Договарало се, чи-
тали су се пристигли радови,
додељивали задаци. Темелј-
но је припремана ова три-
бина и није чудо што је
тако велики успех имала.

А о језику закона и прав-
ници и језикословци имали
су много тога да кажу.
Било је и сувише кратко
то вече да би наши струч-
њаци исказали пред знати-
жељном публиком све оне
брижне мисли о језику које
их годинама тиште. Још
1975. године, у „Политици“
од 25. 12., академик Радо-
мир Лукић насловио је је-
дан свој напис: „Спасавајмо
језик!“

И примитивни народи
брину о свом језику. У
књизи „Дивља мисао“ Леви-
Строса налази се сведо-
чанство једног истражи-
вача о Индијанцима Гвара-
нима из Јужне Америке:
„Ти примитивни Индијанци
нису препуштали случају
давање имена свему што је
у природи, већ су сазивали
племенска саветовања да
би одлучили која имена

најбоље одговарају именима врста; и веома су тачно разврставали групе и подгрупе."

А ми, цивилизован народ самоуправљачки, остављамо да језик носи стихија данашњице уз ону народну: „Бриго моја, пређи на другога". Будућност тражи од човека да буде образован, био то сељак на њиви, аутолимар, службеник на шалтеру, директор. Обрадујемо се служећи се пре свега језиком. А, ако наш језик врви од туђица, ако га бирократизујемо, потискујемо народни језик — онда губимо и своје основно обележје. Језик је потка свему!

Колико је језик закона „запео људима у грлу", и како је језик нашег закона постао средство неспоразума, видели смо на овој трибини.

Сви учесници на трибини имали су припремљене радове. У Библиотеци „Петар Кочић" налазе се ови текстови (које би свакако требало објавити!):

1. „Нејасно као у закону (Неколико уводних напомена за разговор о језику законских списа)" — др Драгиша Витошевић

2. „Зашто језик и стил наших закона нису добри" — др Миодраг Јовичић

3. „Хуманизација и де-хуманизација правничког језика" — др Марко Младеновић

4. „О нејасноћама и грешкама у језику закона и стручне правне литературе" — др Јаков Радишић

5. „Језик закона виђен очима рачунара" — др Смиљка Васић

6. „Компликованост језика прописа" — др Драго

Ђупић

7. „Зашто језик и стил нашег закона нису бољи" — др Миодраг Орлић

8. „Може ли данас у социјалистичкој Југославији закон да буде културни споменик (један поглед из прошлости — тезе и анти-тезе)" — др Обрад Станојевић (Овај рад није читан на трибини због одсутности професора.)

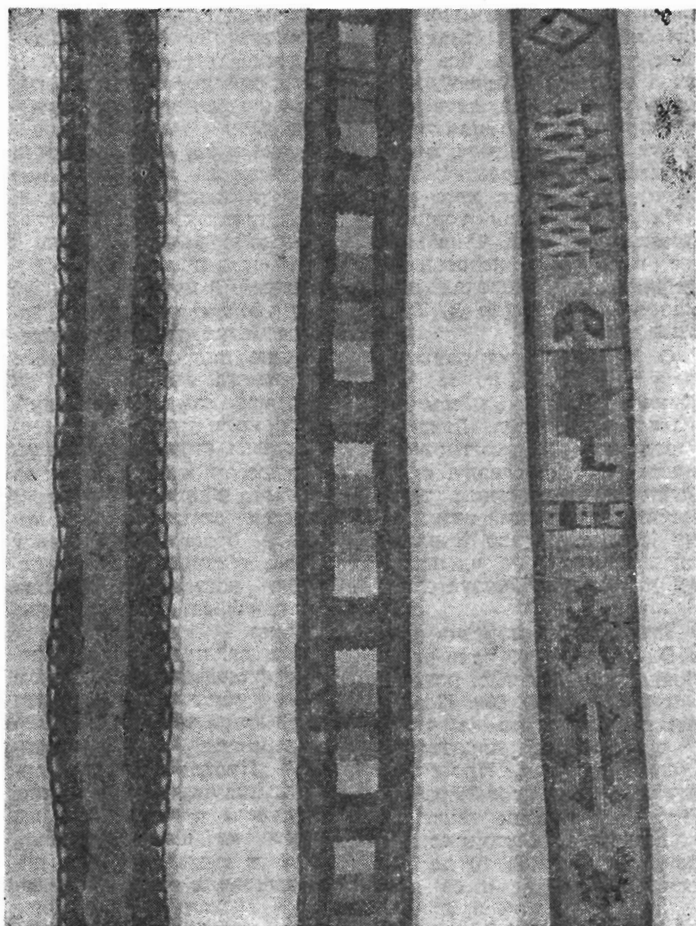
Остали професори своја излагања износили су усмено.

Др Јаков Радишић у свом саопштењу, припремљеном за то вече, „О нејасноћама и грешкама у језику закона и стручне правне литературе" каже:

„Да су многи наши закони писани језиком који их чини неразумљивим, то је општа чињеница. Они су неразумљиви не само просечном него и натпросечном читаоцу, и не само стручњаку него и правнику који треба да их тумачи и примењује."

Многи од тих закона су преведени или биће преведени, и пита се др Радишић: како ће бити разумљиви иностраном читаоцу кад их не разуме ни југословенски читалац. Међутим, грешка није само у писцима законских текстова већ и у писцима стручне правне литературе, сматра овај професор.

Др Драго Ђупић („Компликованост језика прописа") — покушао је да први члан Закона о удруженом раду, који има 145 речи, искаже у 14 речи, а да основна мисао остане непромењена. Др Ђупић износи читаве синтагме речи које су сувишне у овом члану и чине га само не-

Појасеви

јасним и неразумљивим. „И најповршнија анализа свих тих прописа, без обзира на њихов „ниво“, заиста показује да пате од опширности, компликованости израза и фразе, и по правилу су недовољно јасни. А то су особине које ма који пропис, или уопште писани документ, чине мање вриједним, недовољно дефинисаним, понекад неупотребљивим.“ (др Д. Ћупић)

О Закону о удруженом раду говорила је и др Смиљка Васић. Уз помоћ магистра Душана Витаса, сарадника Математичког института у Београду, служећи се савременим техничким средствима извршена је математичка језичка анализа само 69 чланова, од укупно 671 чланова овог Закона.

Закључци су поразни:

Од укупно 7202 речи одабране језичке грађе, различитих речи има 609. Показатељ понављања је 4,47. У језику поезије показатељ понављања је 1. Просечна дужина реченице је 36 речи. Просечни прозни текст у нашем језику састоји се од реченице дужине 10 до 20 речи. Слично је и са дужином речи: много је четворосложних и још дужих.

„Оваква дужина речи, која није у складу са природом нашег језика (према неким анализама, водеће групе речи у нашем језику су тросложне), проузрокована је, поред осталог, и злоупотребом страних речи које, када добију наставке за облик променљивих речи, постају још дуже, још мање разумљиве и још мање читљиве“ (др С. Васић).

Вредан је пажње још један

пример који износи др Смиљка Васић: „Пружена језичка грађа дозвољава и анализе друге врсте, на пример реч доходак је употребљена у одабраном тексту 25 пута, од чега лични доходак 21 пут; допринос 4 пута; дисциплина 1 пут; дисциплински 2 пута; злоупотреба 1 пута; казна 4 пута; дужност 7 пута; договарају 8 пута.“

Др Миодраг Јовичић („За што језик и стил наших закона пису добри“) каже да многе законе могу да разумеју само „посвећени“, они који располажу неопходним стручним знањем. Професор наводи неке од разлога због којих су наши закони неразумљиви: потреба брзог законодавног рада; дужина закона непрестано расте; број закона се повећава; често мењање закона.

На већини наших правних факултета у наставном плану уопште се не налази предмет са називом „Правно нормирање“, „Номотехника“, „Процес стварања нормативних аката“ или слично. А овакав предмет је у нас данас не само потребан, него и нужан. Већина дипломираних правника долази у ситуацију да у органима управе, у организацијама удруженог рада и другде, приступе послу израде нормативних аката, а да за тај посао није одговарајуће припремљена,“ закључује др Миодраг Јовичић.

А др Марко Младеновић сматра да долази и до хуманизације правничког језика — многе старе речи замењене су новим, блажим. (На пр.: „Идиоти“, „Имбецили“, „дебили“, „плитко-

умни", „безумни“ — „то су данас лица која су заостала у свом духовном развоју.“)

Колико је већина наших закона далеко од сваке јасности говори нам и наведена мисао др Леона Гершковића: „Бекство од јасности је бекство од одговорности.“ А стари кинески

мудрац Конфучије, учи нас да без реда у језику нема реда и морала у друштву. И песник Васко Попа упозорава: „Без лепог језика нема ни лепог споразумевања међу људима“. Зато је заиста крајње време да се замислимо над судбином нашег језика.

Радмила Кунчер

СЕДАМДЕСЕТОГО- ДИШЊИЦА МОМЧИЛА ТЕШИЋА

У нашој јавности лепо је обележена седамдесетогодишњица Момчила Тешића, познатог дечјег песника из Глумча код Пожеге. И наш часопис са задовољством поздравља овог тихог слављеника који је све своје стваралачке године провео у тишини родног дома, далеко од бучног и жучног света, и створио књижевно дело од трајне вредности. Дуго запостављан, Тешић је само истрајношћу и радом, изузетним даром, ведрином и скромношћу успео да се избори за своје место у нашој књижевности. И „Расковник“ је већ у првом

броју (јесен 1968) указао на њега као вредног али запостављеног песника.

Данас, када су минуле недаће и прећуткивања и стигла заслужена признања и награде, Тешић нас из свог родног Глумча још поздравља топлим, надахнутим стиховима о детињству. А за ту непрестану оданост селу и детињству добио је награду за животно дело „Младо поколење“, „Вукову награду“ и „Повељу Змајевих дечјих игара“. Објављене су му и три књиге изабраних песама: „Добро јутро, добар дан, добро вече“ (1973), „Жетеоци добар дан“ (1978) и „Мирис завичаја“ (1980).

(З. В.)

ИЗЛОЖБА АДАМА КОВАНОВИЋА

У старој београдској Скадарлији, у галерији „Сувенир“ отворена је 19. децембра 1981. године изложба младог самоуког вајара Адама Ковановића из драгачевског села Рогаче. Ковановић је до сада излагао у Гучи, Краљеву, Светозареву, Крагујевцу, Чачку, Титовом Ужицу, Врњачкој Бањи, Кумровцу, Дравограду и Вуковару.

Тридесетак изложених радова на београдској изложби сведоче о жару с којим овај млади уметник мртвом дрвету враћа живот. Читав

један свет сеоске свакодневице и народних предања утиснуло је вајарево длето у орахова дебела и огранке. Тако су настали необични ликови стараца и радника, устаника и орача, старица и девојчица, момака и чобаница. Народни обичаји које је Ковановић понео из детињства надахнули су његову руку и створили упечатљиве ликове који се памте.

Сигурно је да се од овог младог самоуког вајара могу очекивати значајна дела, ако своје скулптуре буде лишио, ту и тамо приметљиве, сувенирске углађености.

(З. В.)

БИЈЕНАЛЕ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ НАИВЕ

У Светозареву, у Галерији самоуких ликовних уметника отворен је 17. октобра 1981. године први Бијенале југословенске самоуке ликовне уметности. Стручни жири одабрао је сто уметника из целе земље са око 180 њихових радова.

Велику награду и посебно признање за изложена дела и допринос развоју Галерије у Светозареву добио је Јан-

ко Брашић. Три равноправне награде за ликовна дела додељене су Драгутину Алексићу, Милосаву Јовановићу и Ивану Рабузину. Откупне награде добили су: Вангел Наумовски, Драган Јурјак и Драгиша Станисављевић, а награду новинске установе „Нови пут“ добио је Душан Јевтовић. Посебна признања стекло је још 16 самоуких уметника. Подсећамо да су скоро сви награђени уметници већ представљени у „Расковнику“.

(Ур.)

НАУЧНИ СКУП О НАРОДНОМ СТВАРАЛАШТВУ

„Расковник“ је био организатор научног скупа *Наше усмено народно стваралаштво данас*, који је одржан у Београду 18. и 19. децембра 1981. године, у библиотеци „Петар Кочић“. Реферате и саопштења о различитим питањима

нашег фолклора поднело је двадесетак научних радника из Србије и Хрватске. „Расковник“ ће предложити да се сличан скуп о нашем фолклору одржи и 1983. године.

Шири осврт на одржани скуп, који је написао Љубинко Раденковић, доносимо у овом броју.

(Ур.)

ТЕМАТСКИ БРОЈЕВИ „РАСКОВНИКА“

„Расковник“ наставља своју стару праксу представљања појединих тема и крајева наше земље: у овој, 1981. години, после пролећног броја „Расковника“ (бр. 27 из 1981) посвећеног Црној Гори, летњег (бр. 28) — посвећеног четрдесетогодишњици устанка народа Југославије, и овог, зимског, за 1981. о Косову, најављујемо следећи, пролећни број, који ће бити у знаку руских истраживања фолклора.

Уредништво

САРАДНИЦИ „РАСКОВНИКА“ У 1981.

Алексиначки, Минта
 Алексић, Драгутин
 Алимпић, Драгана
 Ангулес, Јован
 Андрејић, Томислав —
 — Сењанин
 Бајчић, Предраг
 Бећировић, Комнен
 Бељаковић, Петар Ж.
 Бискупљанин Миле
 Бован, Владимир
 Богдановић, Недељко
 Божић, Божана
 Бојовић, Станоје
 Васиљевић, Обрад
 Витошевић, Драгиша
 Вукадиновић, Чедо
 Вујчић Никола
 Вучић, Зоран
 Данојлић, Милован
 Дердемез, Хусеин
 Драгојевић, Богосав
 Драгутиновић, Радоје
 Ђоковић, Милојко П.
 Ђорђевић, Тихомир Д.
 Ђурђић, Јовица
 Ерић, Добрица
 Ешић, Шимо
 Живковић, Живодраг
 Жугић, Игњат
 Загора, Јово
 Зековић, Батрић
 Златановић Момчило
 Илић, Крстивоје
 Јанић, Ђорђе Ј.
 Јаћимовић, Миодраг
 Јелић, Андреј — Мариоков
 Јовановић, Љубиша
 Јовашевић, Драгољуб Д.
 Јовић, Звонимир Ж.
 Јовичић Владимир
 Јововић Милена
 Југовић, Милутин
 Кавецкић, Радоје М.
 Калезић, Милорад
 Ковачевић, Божидар
 Комарица, Иван
 Контић Миладин Ђ.
 Кордић, Милош
 Костић, Ђорђе
 Костић, Зоран
 Костић, Слободан
 Крстајић, Ранко
 Кунчер, Радмила
 Лазаревић, Велибор
 Лакићевић, Драган
 Лукач Рајко

Мандић Божидар
 Маричић, Драгомир
 Марковић, Благоје В.
 Марковић, Драган
 Матић, Милан
 Маширевић, Милица
 Милисављевић, Раде
 Милошевић, Милорад —
 — Бревинац
 Миладић Јово
 Миљанић, Весна С.
 Миљанић, Ђорђе М.
 Митић, Србољуб
 Михаиловић, Мирослав
 Михајловић, Ђуро

Мишић, Милорад
 Мраз, Фрањо
 Ненадић, Милан
 Опачић, Станко — Ђаница
 Опачић, Вукосава — Лекић
 Пауновић, Владета
 Пејчић, Христивоје
 Перић, Видак
 Перић, Ђорђе
 Поповић Љуба
 Поповић Славољуб
 Поповић — Шкундрић,
 Стана

Раденковић, Љубинко
 Раденковић, Радослав
 Радовановић, Бранка
 Радуновић, Милорад
 Радусиновић, Милорад
 Рајковић, Љубиша
 Ракица, Станко
 Рорић, Ивица — Вања
 Светликова, Ана
 Симоновић Драган
 Стевановић, Живадин
 Стојичић, Ђоко
 Тешкић, Момчило
 Томановић, Предраг
 Ђулафић, Влајко
 Ђупић, Драго
 Урошевић, Југослав
 Филиповић, Станоје Р.
 Христов Анани
 Цветановић Владимир
 Цветановић, Миша
 Челебић, Јован
 Чукић, Зоран Д.
 Џувер, Богдан
 Штековић, Лука

3. РАСКОВНИК

Бој на Косову (Нова епска песма — забележио Момир Војводић)

Трепетлико девојко (Лазаричке песме са Косова и Метохије — Владимир Бован)

Да прође ко вода (Бајалице из Криворечја, Косово — Слободан Костић)

Иглом се бунар не копа (Српске народне пословице из Гњилана и околине — Владимир Цветановић)

41. Вуковим трагом

Владимир Бован (Приредио Љубинко Раденковић)

53. ОБЗОРЈА

Добрица Ерић: Добро вече, добра зелена долино (песме)

Љуба Поповић: По један цвет сам љубио (три песме)

Славољуб С. Поповић: Да дан што дуже траје (четири песме)

Стана Поповић — Шкундрић: Крилато да полетим (три песме)

Живодраг Живковић: Пронађох белег (четири песме)

Југослав Урошевић: Гледао сам (три песме)

Влајко Ђулафић: Кућа (четири песме)

Владета Пауновић: Сами ме и птица (две песме)

Милорад Калезић: Зваћу свице рујне (две песме)

Бождар Мандић: Колиба (песма)

71. СВЕДОЧЕЊА

Бождар Ковачевић: За проучавање Косова

Проглас митрополита рашко-призренског Србима на Косову из 1901. године

Роберт Ескарпи: Пукотине

Пеђа Милосављевић: Разлози природе и цивилизације

85. ОДЗИВИ

Владимир Бован: Лазаричке народне песме на Косову и у Метохији

Драган Лакићевић: Косовске варијанте српских народних прича о животињама

Љубинко Раденковић: Народна књижевност Срба на Косову

Љубинко Раденковић: Судбина нашег народног блага (поводом научног скупа Наше усмено народно стваралаштво данас)

117. РАСТАНАК

Смрт Фране Мраза (Милица Маширевић)

119. ГОДИШЊЕ ДОБА

Зимска хроника (Драган Лахићевић)

Друштво се у језику огледа (Радмила Купчер)

Седамдесетогодишњица Момчила Тешића (З. В.)

Изложба Адама Ковановића (З. В.)

Бијенале југословенске наиве

Научни скуп о народном стваралаштву

Тематски бројеви „Расковника”

Сарадници „Расковника” у 1981.

ИСПРАВКЕ

У летњем броју „Расковника” на страни 130 погрешно је одштампано име нашег сарадника др Живана Радојковића. Извињавамо се писцу и читаоцима.

На страни 135 изнад азбучника сарадника „Расковника” омашком је испуштен наднаслов *Библиографија часописа „Расковник”* (VI), чиме је уствари завршено објављивање библиографије овог часописа (1968—1975), започето у првом броју нове серије.

У јесењем броју „Расковника” (29) у додатку о Језичко-књижевној трибини „Петар Кочић” у Београду поткрала се једна крупнија штампарска грешка: на стр. 122. стоји да су средства за Саветовање о језику (које се припрема) обезбеђена 1981. године, а требало је да стоји 1980.

Такође у истом додатку на стр. 125. у тачки 18. уз име др. Бранка Поповића грешком су испуштена имена др Александра Петрова и Душана Радовића.

Уредништво

ИЗДАВАЧКИ САВЕТ

Милорад Бревинац
Драгиша Витошевић
Милован Данојлић
Јован Деретић
Милојко Ђоковић
Гвозден Јованић (потпредседник)
Лала Јевтовић
Цвета Котевска
Вера Колаковић
Тања Крагујевић
Пеђа Милосављевић
Радослав Миросављев
Радојко Николић
Видак Перић
Раденко Станић (председник)
Момчило Тешић
Божидар Тимотијевић

На насловној страни
„Петао“ Ивана Рабузина

Корице и опрема
Радоја М. Кавеџића

Ликовни прилози
Ношње и керамика с Косова
снимци из Етнографског музеја
у Београду Радета Милосављевића

